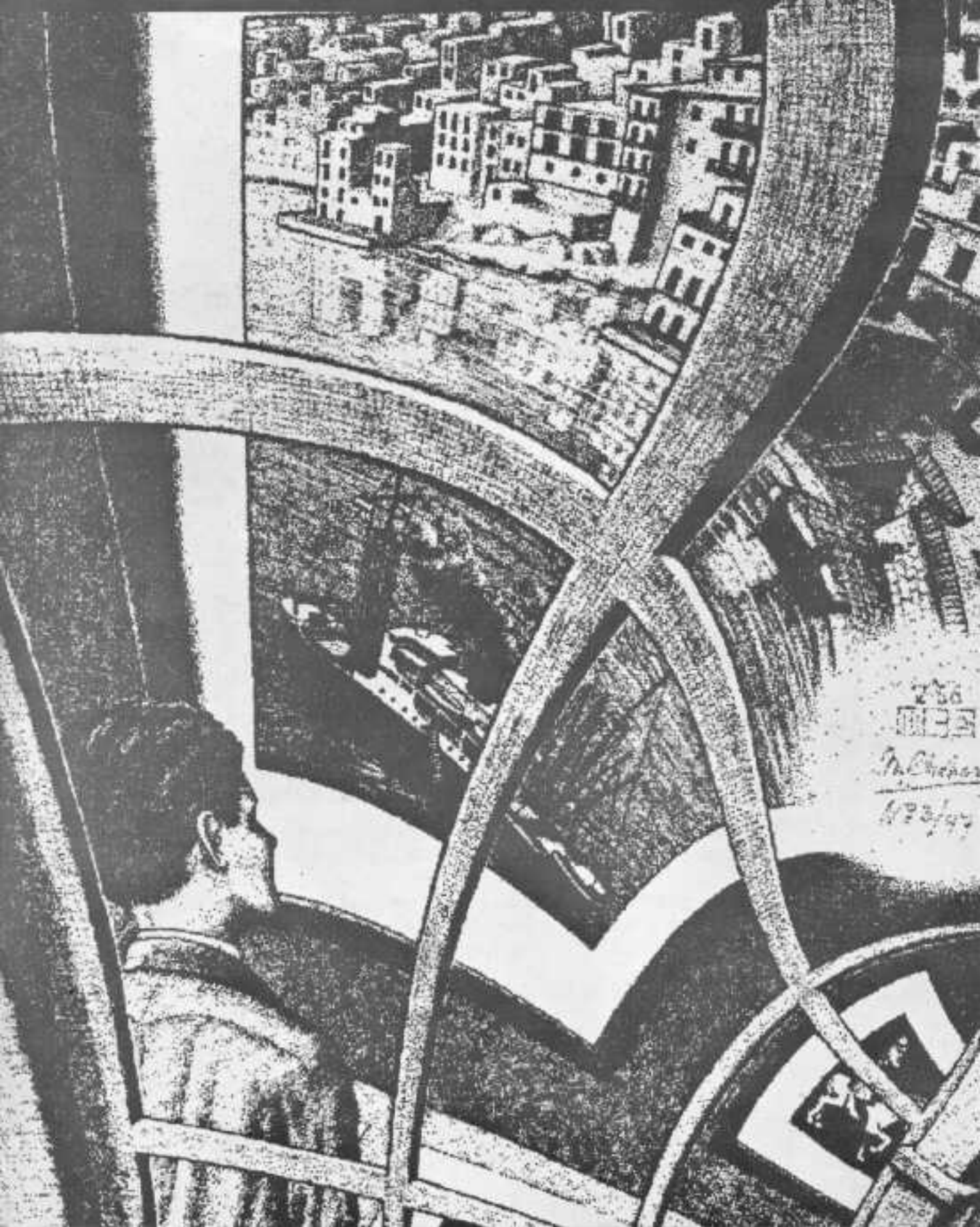

Hayalet Gemi

60.000 TL Sayı: 23 1995

*Başka bir dünya olduğuna yemin edebileceğiniz o
açık denizlerin gecesinden çıkıp gelen hayalet
geminin sisli şehir caddelerinde,
köy mezarlıklarının tarlalarla kesiştiği boşluklarda,
çocuk parklarında ve kurgusu boşalmış
luna-parklarda, sandalyeleri ters çevrilmiş
meyhanelerde, okuyucuları çoktan yokolmuş
kütüphanelerin ıssız koridorlarında gezindiğini
mutlaka binleri fısıldamıştır kulağınıza. Hatta
geceleyin birdenbire havlayan köpeklerin neden
ürktüklerini o zaman hissetmişsinizdir.
Ya da tüm bunlar uyku ile uyanıklık arasında
yaşanan türden bir hayal...*

seyir defteri

Artık gündüzler başka... Karanlık eviçleriyle, güneşten bucak bucak kaçan ara sokaklarıyla, gökyüzüne meydan okuyan dev alış-veriş merkezleriyle şehir!

Artık geceler de başka... Geceyi hiç tükenmeyen ışıyla hırpalayan, zifiri karanlığa kaçacak delik bırakmayan, sahte ışıklarıyla siyaha ait yaratıkları asla rahat bırakmayan şehir...

*Ve başka bir varlık olarak şehrin insanı,
ruhunu arıyor,
nerede, ne zaman kaybettiğine şaşırarak...*

içindekiler

4

4

11

11

12

12

14

14

15

15

16

16

18

18

21

21

24

denizkızlarının şarkısı

ŞEHİRDE GEZİNTİ

balide velioğlu

26

başka bir dünya

ANARŞİK REHAVET

mehmet açar

32

kirli melekler

KENTİN BOŞLUKLARINDA ÖZGÜRLÜK YAŞANAMAZ

pınar türen

34

kutupyıldızı

KADİFE

halil ibrahim özcan

36

zamanın kapıları

ÜNİFORMA

ergun kocabıyık

37

med-cezir

BİR BAŞKENTİN DOĞUŞU: ANKARA

sedef erkman

44

aytutulması

TUHAF Kİ YAZILDI AMA...

faruk ulay

48

yalnızlığın oyuncakları

TEMİZ SU ZAMANLARI

derya erkenci

ŖEHİR ÜÇLEMESİ

murat ölsoy

'ZELZELE': Neden daha önce aramadın?

İnsan bazen hayatında önemli bir kavşaka geldiğini, artık bazı Ŗeylere karar vermesi gerektiğini, vereceğı kararların tüm hayatını (ve yeterince gençse) tüm dünyayı etkileyeceğini sanır. Genellikle yanılır. Yanıla yanıla, gerçekte kavşakların hiç farkında olmaksızın birer birer yaşandığını anladığında ya her Ŗey için çok geçtir ya da insan yine bir başka yanlış duyguyla ipin ucunu kaçırır ve alışkanlıklarına teslim olur. Oysa hayatım dediğı neyse kişinin, dönüp incelediğinde bir dizi tesadüf ve neredeyse elyordamıyla alınan kararlar dizisinden başka bir Ŗey olmadığını anlar. Yani kişi bazen de öyle düşünür. Tuhaf, önceden kestirilmesi hem mümkün hem de imkansız küçük küçük milyonlarca kavşak... Eve dönerken her gün izlenilen yolun nedensiz bir şekilde değıştirilmesi, can sıkıntısıyla girilen bir kitapçıdan alınan bir kitap, gazetede tesadüfen görülen bir ilan, laf olsun diye yenilen bir sandöviç, derse geç kalındığı için her zamanki yerin dışında başka bir yere başka birinin yanına oturulması, can sıkıntısından seyredilen bir televizyon programı, sokakta karşılaşılan bir tanıdıkla sohbet ederken kaçırılan bir tren veya otobüsle birlikte giden seçenekler veya bir sonraki gemiyle gelen alternatifler... Birbirini sürekli kesen, zaman zaman paralel giden yollar, seçenekler evreninde herŖeyden habersiz, saf saf, kafamızda türlü hesaplar, ait olduğumuz küçük çevrelerin tanıdık geometrisi ve kokladığımız insanların bilindik kimyasıyla dolup taşarak, aralarına sıkışıp büzölerek, her an bir başka imkansızın soluğunu tüm gövdemizde hayata dair ne varsa öldürüp ufaladığını hissederek yürürüz... Anlamsız bir yürüyüşün tamamıdır Ŗehrin içinde ne varsa, ne yaşadıkça... İşte o yüzden ne vakit dışına çıksak Ŗehrin, kendimizin, bedenimizin, ruhumuzun, aklımızın başkalaştığını, değıştığını, zaman zaman tanınmaz hale geldiğini görürüz. Bu olağandışı değışimi bir kez tadanlar, bir daha bir daha yaşamak için hep kaçmak isterler Ŗehirden, kendilerinden. O hep bir yabancı oldukları caddelerden, iki yana doğıru kanatlarını açmış,

yollarımızı kesen binalardan, gökdelenlerden, kendimizi zayıf, küçücük ve çirkin hissettiğimiz alış veriş merkezlerinden, eğlence ve macera vaadeden ışıklı caddelerinden, her köşebaşında kaybolup giden olası aşklardan kaçıp kurtulmak isterler... Pastoral bir saflık veya bir deniz düşü düşer yüreklerle... Tabii ki gidilemez. Ama bir an için dahi olsa ruhun bedenden sıyrılıp çırılçıplak dinlenmesi yine de çeker insanı...

Tüm bu duyguların çevremde kalın halkalar oluşturarak beni boğmalarına neden izin verdiğimi hiç anlamıyordum. Fakat anlamaya da çalışmıyordum. Yeni ve güzele olan inancımı yitirmiştım. Mücadele etmekten yorulmuştım. Yani kaçmaktan. İnsanlara sığınmaktan, evlerinde, bedenlerinde, ruhlarında, yataklarında kendime küçük sıcak bir yer açmak için oradan oraya savrulmaktan yorulmuştım. Uzak deniz fenerlerinden birinde bekleyen hayali bir sevginin gerçekleşme olasılığından bile uzak durmuştım. Telefon etmiyordum. Kimseye... İnsanların bir gün bırakıp gidecekleri duygusu ben de şiddetli bir korkuya ve paniğe neden oluyor, onlara şirin gözükme için yapmadığım şaklabanlık, girişmediğim şövalyelik ve ruhsal kahramanlık kalmıyordu. Onlara değışik ilginç Ŗeylerden söz açıyordum. Suskunluğa asla izin vermiyordum. Sessizlik olduğunda, hele en son konuşan ben olmuşsam, sözüm bitmişse ve kimse konuşmayı sürdürmüyorsa, ince soğuk terler süzölüyordu sırtımdan. İşte bir Ŗey daha bitti diyordum. Bir Ŗeyin daha sonu... Bir başka yalnızlık anı.

Sonra bir gün her Ŗey koptu. Her Ŗey birdenbire ve hazırlıksız olduğum bir anda olup bitiverdi. Yanyana yürüyorduk, ben sinemadan çıktıktan sonra nereye gideceğimizi, sonraki gün nasıl buluşacağımızı, bayramda kaçamak bir tatilin sürprizlerle süsleyeceğim atmosferini nasıl oluşturacağımı hesaplarken birdenbire gitti. Anlam veremediğim bir şekilde, artık bunaldığını, sorunun ben olmadığımı, kendisiyle ilgili problemleri olduğunu, ve en muazzamı da birlikte seyrettiğimiz filmlerden ödünç aldığı üslupla 'olayı kişisel

almamamı' söyleyerek gitti. 'Olayı kişisel almamak...' Birden çok komik geldi bu konuşma. Fakat arkasına bile bakmadan diğeryayalarla birlikte yaya geçidinden geçişini izlerken ağlamak istiyordum. Hırs, pişmanlık, hayalkırıklığı, nefret, aşk, intikam, yalvarış, unutuş, alkol, bir dost evi, bir takım filmlerden hüznölü sahneler, tatilde gidilecek motel odasının tatlı dağınıklığı, bir partide birlikte atılan kahkahalar, düşmanlık, başkabi, aday olabilecek rakipler, çöküntü ve yorgunluk... En korkuncu da yorgunluk. Adım atacak gibi değildim ve hâlâ aynı noktada durmuş yaya geçidine bakıyordum. Ağır ağır çevreme baktığımda boyacı çocukla gözgöze geldim. Bakışlarını benden kaçırdığını zannettim. Yarım saattir peşimde dolanıp bozukluk dilenen ve istediğı para verildiğı halde bunun ayrımında olmaksızın peşimizden gelen tinerci çocukta arkasını dönmüş bir başka çiftin peşinden gitmeye hazırlanıyordu. En yakın banka çöktüm. Ceplerimde sigaramı aradım. Onun çantasında kalmıştı. Karşımdaki lüks otelin girişi kalabalıklaşmıştı.

Bana çok uzun gelen bir süre orada oturmuş otele seyretmişim. Sanki pencerelerin gerisinde, görünmemek için ışıkları söndürmüş yüzlerce insan beni seyrediyor, anlamsız ve zavallı hareketlerimi izleyip kıkırdıyarak birbirlerine gösteriyorlarmış gibi geldi. Bir iki metre ileride duran çöp tenekesi gibi hissediyordum. Ve bir anda içimde korkunç bir dalga yükseldi. Bir telefon kulübesi, bir telefon... Tanrım o anda teslim olabilirdim! Etkisini bilmediğim bir duyguyla tanışıyordum. Yıllardır köşebaşında bekleyen yalnızlık duygusu...

Hızla eve gitmeliydim. Planlar yapmalıyım. Herşeyi değıştirmeliydim. Kafamda bir dolu şey vardı. Bu lanet şehrin lanet insanlarıyla başa ıkacaktım. Her ne olursa olsun. Oysa eve gittiğimde kendimi bıraktığım koltukta keder içinde hayat ve olası anlamlar üzerine oldukça sıkıcı düşünceler sarmıştı her yanıımı. Neden kendimi bırakmıyordum ki...

Rahatsız ve sıkıcı kâbuslarla dolu bir kaç haftanın sonunda değıştiğimi ya da en azından bir şeylerin başladığını farkettim. Artık eskisi gibi insanlara yönelmiyordum. Kimseyi aramıyordum. Telefonlara cevap vermiyor, kapıyı çok zorda kalmadıkça açmıyordum. Ziyarete gelen arkadaşları çeşitli bahanelerle kandırıp başımdan savıyor ve mutlak sessizliğime gömölüyordum. Sadece arada sırada öykülerimi yayınlattığım derginin yazı

kuruluna öykülerimi gönderiyordum. Öykülerimde hayatımın olası yollar üzerinde oynadığım kumarı yazıyordum. Aramaya asla cesaret edemeyeceğim birilerine gizli, şifreli mesajlar yerleştiriordum bu öykülerin içine. Akşam geç vakitlerde ise mezarlığa gidiyor, taşların arasında oturuyor tuhaf fantaziler kuruyordum. Bir gün kıyametin kopacağını ve tüm bu ölülerin dirilip şehri kuşatacağını, gökyüzünde kızıl anaforların oluşacağını, gökdelenlerin, otellerin, köprülerin, işhanlarının şehrin etinden kopup gökyüzündeki kızıl anaforlara karışacağını hayal ediyordum. Korkuyla ürperiyor, kendimi içinde kaybolacağım kadar büyük alışveriş merkezlerine, sinemalarla, kitapçı ve kafeteryalarla dolu ışıklı caddelerine atıyordum. Tanımadığım insanlarla karşılaşmak rahatsız etmiyordu beni. Sanki onlar başka dünyanın insanlarıydı. Bir zamanlar aynı açık hava sinemalarında ayekirdeğı yiyerek Türkan Şoray, Ediz Hun seyrettiğim bu insanlar... Bir zamanlar aynı öğretmen tarafından sıra dayagından geçirildiğim, sözlüde ter döktüğüm, parklarda, caddelerde averelik yapıp hayal kurduğum bu insanlar... Çevresinde ateş yakıp insanlık tarihi kadar eski duygularla gecenin içinde sırtımız ürpererek bir ayın gibi sustuğumuz bu insanlar... Hepsi ne kadar başkaydılar şimdi! Hemen herkesle anlaşabilirdim. "Evet öyle hissediyorum" diyordu kimi tutup çevirsem... Zamanın ruhu!

Günler geçiyor hiç bir şey yapmama durumum devam ediyordu. Hayatımı askıya almışım. Durmadan romanlar okuyor, beni şaşırtacak dünyayı değıştirecek kitapların, metinlerin peşinden koşuyordum. Sabahlara kadar bu yazarların evreninde geziniyor, onların yarattığı bir kahraman olarak uykuya dalıyordum. Sabah uyanığımda yine aynı boşluk... Bu dönemin geçici olduğunu biliyordum. Bir şeyin öncesiydi. Başka türlü bir açıklaması olamazdı. Okuduklarımı rasgele seçmiyordum. Gizli bir el seçip koltuğumun altına sıkıştırıyordu. Hepsi bir yerlerde keşiyordu. Ve ben tüm diğery zamanlarımı yürüyerek geçiriyordum. Bir işareti arıyordum sokaklarda. Belki de iyice tanımaya çalışıyordum. Bir casus, bir dedektif gözüyle bakıyordum şehre. Arkasında gizli olanları not ediyordum, bu akıl almaz süreç içerisinde kırmızı ciltli bir defter haline dönüşmüş olan zihnime.

Ve beklediğim noktaya ulaştım. Tüm bu anlamsızmış gibi görünen süreç anlam kazandı. Japonya'daki korkunç depremin haberleriyle dolup taşan ortamdan yayılan korku tüm benliğime nüfuz

etmişti. Yakında burada da olacak dediler. Herkes böyle söylüyordu. Evet yakında bir deprem olacaktı. Kaınılmazdı. Uzmanlar renkli eğrilerle alınıyazımız gibi çizdikleri haritaları gösteriyorlardı durmaksızın. Tüm bu yazılanları, söylenenleri topladım. Yüz yıl önce yaşanmış olan büyük depremi araştırdım. Depremi izlerini aradım şehrin eski yerleşim bölgelerinde. Kaç gece, düşlerimde büyük, beklenen depremi yaşadım bilmiyorum. Gökyüzünde dönüp duran kızıl anafurlara karışan, şehrin binaları, sokak lambaları, bankları, bankaları, çekleri, önemli evrakları, biletleri, bürokratları, arabaları, mezartaşları ve en nihayet eski mezarlarından fırlayıp gelen cesetleri ile tam bir kıyamet manzarası. Ve ben, bir köşesinde durmuş, bu cehennemi tabloyu seyrediyorum. Tanrı'nın, kaderin ya da adını bilmediğim her neyse bir şeyin beni yerleştirdiği o hakim noktadan olup bitenleri ilahi bir acıyla izliyordum. Artık hiç kimse değildim. Yerine geçebileceğim kimse kalmamıştı. Kendim bile değildim. Sadece bir cehennem şahidi. Kulaklarımda ortaçağa ait bir Kelt efsanesi... Her türlü huraferin, masalın, hikayenin ve kehanetin gerçek olduğu an! İşin ilginç yönü her gece gördüğüm bu dş sevmeye başlamıştım. Benimsemeye, önemsemeye başlamıştım. Artık kendimi paslı bir p bidonu gibi hissetmiyordum. Bir amacım vardı. Tüm şehrin yokoluşunun şahidi olmak. Yıllardır bana yaptıkları'nın, birbirlerine yaptıkları'nın cezasını çekecekti şehrin insanları. Ve tüm bu kıyamet sonrasında ben ve benim gibiler birbirimiz bulacaktık, şehrin bir sevişme sonrası rehabetini yaşayan kollarında. Hiç konuşmaksızın anlaşacak, birbirimizi sevecektik. zerlerimizde şehre ait ne varsa çıkartıp atacak doğanın hoşgrl kollarında uzun bir uykuya dalacaktık. Dşlerimiz kesişecekti o aydınlık karanlıkta...

Evet her geçen gün bu fantazilerim daha da güçleniyor, kendime ve kadere olan inancım kesinleşiyordu.

Ve deprem başladı! Her şey birdenbire oldu. şehrin sonunun geldiğini biliyordum. Artık toprak derin bir nefes alacaktı. Bazılarını yutacak bazılarını vahşi bir atın reddettiği binici bozuntusu gibi fırlatıp atacaktı. O anda nefreti ve pişmanlığı hissettim. Sonrası karışık. Tüm görüntüler, sesler, kokular, anılar ve duygular birbirine karışarak patlıyordu bedenimde. Kendimi, kaybetmişim.

Uyandığımda yatağımda yatıyordum. Başucumda daha önce hiç görmediğim biri "Seni asla

birakmayacağım" diyordu. Oysa geçmiş büyük bir boşluktu benim için. Gözlerimi kapattığımda hep aynı cehennem tablosu canlanıyordu. Kan damarlarıma benzeyen caddeler birer birer çatlıyor, çeşitli i organlarımı andıran binalar paramparça oluyordu. Kendim ve şehir sanki aynı canlı varlıktık. Gözlerimi açtığımda ise, tuhaf bir şekilde uzak deniz ülkelerini anımsatan bir bakışla karışlaşıyordum. Aradan bir ay geçtikten sonra, şimdi şimdi bir çok şeyi hatırladığım için anlattı bana. Evet o gün hafif bir deprem olmuştu. Kimileri duymamıştı bile. Ben ise ona telefon etmiştim ve korkunç şeyler söylemiştim. ldğm söylemiştim. O da kalkıp gelmişti.

Parmakları saçlarını okşarken insanlara haksızlık ettiğimi düşündüren bir ifadeyle bakıyordu gözlerimden kalbimin içine: "Neden daha önce aramadın?"

MAHLUKLA MÜLAKAT: Beni aramıyor muydun?

Ondan bahsedildiğini duymuştum. Hayranlıkla, nefretle, korkuyla szedyorlardı ondan. Gizemli çekiciliğine bir gün bir yerde esir dşlebileceği olasılığıyla titreyen dudakların onun adını ilahi bir sözcük gibi mırıldandıklarını duydum. Ben de diğerleri gibi onunla karışlaşma planları kuruyor, bu karışlaşmanın bir tür iktidar mücadelesi olacağını ve kazanmak için mutlak bir inanç ve cesarete sahip olunması gerektiğini düşünüyordum. Oysa ne kadar yanılmışım...

Hobilerimden biriydi onun izini sürmek. Onun geçtiği yerlerden geçebilmek için, onu uzaktan görüp inceleyebilmek için neler yapmıyordum ki... Oysa o çok hızlıydı. Hem her yerdeydi, hem de hiç bir yerde. Sanki benim onu takip ettiğimi biliyormuşcasına ya ben gelmeden bir kaç dakika içinde ortadan kayboluyor ya da benim ayrılmamdan hemen sonra geliyordu... Bu kaçma kovalamacayı kimse bilmiyordu tabii ki. Kimseye ondan bahsetmiyor, hakkında bilgi topladığıma dair bir ipucu bırakmamaya zen gösteriyordum fakat bunda da yanıldığımı çok sonradan anlamıştım. Onunla karışlaştıktan sonra... O kim miydi? Bunu biliyor olsaydım peşine düşer miydim... Yani o zamanlar. O zamanlar sadece hissettiğim bir 'şey'di. şimdi ise...

Bir gece arabamı park edip evin kapısına doğru yürürken karışma ıktı. Apartmanın giriş kapısının önündeki banka oturmuş kara bir kediye okşuyordu.

Kemikli ve güçlü, narin ve nazik, cinayete ve piyano tuşlarına her daim hazır parmakları kedinin kuzguni tüylerinin içinde bir görünüp bir kayboluyordu. Gzgze geldiğimiz anda onun o olduğunu anladım. Hissettim. İliklerime kadar emindim. Hatta benim ben olduğumdan daha gerçektir onun o olduğu. Bir kaç saniye daha sussaydı normal olarak kapıyı açıp girecek ve onu dışarıda, gecenin kucagında bırakıp kurtulmuş olacaktım fakat o daha önce hiç duymadığım kadar hoş bir ses tonuyla sessizliği bozdu: "Beni aramıyor muydun?..."

Sözleri bir sorudan çok şefkatlı bir emir tonundaydı. Ne dediğimi hatırlamıyorum. Nasıl eve geldiğimizi, ne vakit karşılıklı masaya oturup konuşmaya başladığımızı net bir şekilde anımsamıyorum. Aslında karşılıklı konuşmuyorduk, o anlatıyordu. Durmaksızın, tane tane anlatıyordu. Bense büyülenmiş onu inceliyor, anlattıklarını birer birer, cümle cümle, kelime kelime belleğime kaydediyordum. Sanki onun aklında ne varsa benimkine kopyalanıyordu. Kendimi boş bir disket gibi hissediyordum başlangıçta, daha sonra gittikçe dolan, doldukça bilgiye acıkan bir hayvan gibi.

nce beni anlattı. Hiç karşılaşmamış olmamıza rağmen benim hakkımda ne çok şey biliyordu, aklımı kaırabilirdim. Öteki, başka bir dünyadan ziyaretime gelmiş bir melek gibiydi. Bana beni anlatırken beni öylesine iyi anlıyordu ki, yüzünde değişip duran ifadelerde kendimi görüyordum. İnanılmazı g bir güzellikteydi. Yakışıklı mı demeliydim acaba? Sanki cinsiyeti yoktu. Ya da cinsler üzeri bir güzelliği vardı. Bir erkek ve bir kadının en güzel çizgilerinin doğaüstü bir sentezi gibiydi: Siyah briyantınlı saçları, uzun ve henüz keşvedilmemiş bir ülkenin akşamları tanrının arzusuyla kararan gllere benzeyen gözlerini gölgeleyen siyah kirpikleri, beyaz boynunu siyah dikiyakalı bir kazakla gözlerden esirgemesi, ince parmaklarının arasında tuttuğu sigarayı zaman zaman ağzına götürüp tuhaf ağır, korkunç, ürpertici, büyülü, şehvetli hatta zaman zaman pornografik dumanlar kusması... Siyahın en soylu en güzel egemenliğiydi onun karşımda oturması.

Sana her şeyi anlatıyorum demişti konuşmasının başında. Her şeyi...

O bir vampirdi. Evet kesinlikle bir vampirdi. Geceleri şehrin ışıklı caddelerinde imrenilesi bir hayat yaşayan, gündüzleri ise gizli bir sığınakta yorgun ruhunu dinlendiren bir vampir. Onu

tanımlayacak başka bir kelime bulamıyorum. Kendisi de bulamıyordu. Zaten başka bir tanıma ihtiyaı olmadığını da biliyordu. O aşk vampiriydi.

Aşk, aşklar, insanların ateşle, arzuyla, tutkuyla, hasretle yanıp sönen yürekleri onun temel besin maddesiydi. ekiciliğini borçlu olduğu aşıklar zaman içinde ardında bıraktığı ii boşalmış istiridye kabukları gibi başkalarının ayaklarının altında kınılıyordu. O ise bir kez daha galip, bir kez daha muzaffer başka aşklara koşuyordu.

Uzun yıllar önce başlamıştı bu işe. Yani başkalarının aşklarını emmeye. Ana fikir son derece basitti: tutkulu, güçlü bir aşk 'yakalanır', sonra da yavaş yavaş bu aşka ruh veren her neyse o şey emilir emilir, bu aşkın kahramanları birer kadavraya dönüşünce fırlatılıp atılır. Fakat yöntemler insandan insana çeşitlilik gösterdiği gibi bir insanın potansiyelinin çok üzerinde enerji ve zihinsel yetenek gerektiren ayrıntılı planlardı.

nce şanslı çifti tespit ediyordu. Genellikle genç ve tutkulu bu çiftlerin ilişkileri üzerine kumar oynuyordu. Hep o kazanıyordu. nce onları uzaktan izliyor, haklarında bilgi topluyor, tüm zevklerini, alışkanlıklarını, ve zayıflıklarını birer birer bu işi yıllardır yapmaya alışmış zihnine not ediyordu. Sonrası çok kolaydı. Birdenbire hayatlarına giriyor ve onları etkilemeye başlıyordu. Gizem ve şeffaflıktı yöntem. Son derece acıkmış ve samimiymiş gibi davranırken müthiş bir gizem yaratıyordu. Gizem ve şeffaflık bir sahicilik duygusu oluşturuyor ve kurbanlar bu yanılsama anlarını kutsal bir anmış gibi yaşıyor ve asla unutamıyordu. Genel haar böyle olmakla birlikte diğer ayrıntılar ilişkiden ilişkiye değişiyor, renkleniyordu. Bazı ilişkilerde kadını baştan çıkarmak, gözü aşık olduğu adamdan başkasını görmeyen o romantik şiir güzelinden bir femme fatale yaratmak her şeyin sonunu çarçabuk getirdiği gibi, bazı durumlarda o fedakar, erkekten müthiş bir bencil, hırslı bir işadamı yaratmak daha kolay oluyordu.

Üç kişi başlıyordu ilişki. Özel hayatların vestiyere bırakılıp gidildiği barlarda ve loş ev ilerinde başdöndürücü mistik notalar eşliğinde yaşam, ölüm, aşk, yazı, şiir, hayal, rüya ve tanrı üzerine sabahlara dek konuşuluyor bu tuhaf üç kişi gecenin sonuna doğru sadece kelimelerle yaşanan tuhaf bir vuslat yaşıyordu. Geceboyunca, zavallı genç aşıkların sadece birbirleri üzerine güzel şeyler düşünmekten tembellemiş zihinleri bu muazzam konular üzerindeki kaleideskopik yolculuklardan

yoruluyor, bir müddet sonra kendileri düşünmeyi bırakıyor, vampirin izlettirdiği bir d sinemasında bylenmi seyirciler olmayı yeğliyorlardı.

Grmeler böyle sregidiyor. İkinci grmede 'özel'e giriş yapılıyor. ekici vampirimiz kadına erkeğinin onu nasıl sevdiğini, erkeğe de kadının ona nasıl bir akla bağlı olduğunu anlatıyor. ylesine iirsel ve ağdalı bir dille yapıyor ki bunu, bir daha asla kimsenin onlara aynı şeyleri syleyemeyeceğinin ayırımında nefes almaksızın dinliyorlar onu. Hatta bu sözleri birbirlerine dahi syleyemeyeceklerinin farkına varıyorlar. İlerinde bir yer kanamaya balıyor. Muhtemelen kadın vampire açık oluyor, erkek vampirle zdeleiyor. Daha sonra vampir ansızın hayatlarından çıkıyor. Bu iki  günlük birlikteliği ansızın kesiyor. Tabii geride mutlaka bir telefon numarası bırakarak. nce hangisinin arayacağına bağlı olarak oyun killeniyor. Eğer ilk arayan kadınsa, vampir ona hayat boyu yaayamayacağı bir haftalık bir ak yaatıyor. Daha önceden hiç bilmediği duyguların, renklerin, kokuların, mekanların içinde kadın artık kendi benliğinden çıkıyor, vampirin hrin ışıkları içinde sergilediği gösterinin basit bir seyircisi durumuna dnyor. Eğer ilk arayan erkekse onunla bir hafta geçiriyor. Fakat bir farkla onu kendine benzeterek, kendi kopyası yapmaya çalışarak geziniyorlar. Ona hrin hiç görmediği yerlerinde, hiç duymadığı hikayeler armağan ediyor ve ona kaçırmakta olduğu olası akları gösteriyor uzaktan. Onun içinde kendine ait ne varsa çıkarıp atıyor vampir. Kendinden kopyaladığı ii boş resimler yerletiriyor bunların yerine.

Ve ondan sonra tekrar  bir araya geliyorlar. Artık o seyircidir. Kendi gösterisi bitmiş, sıra içinden ruhlarını söküp attığı artık birer boyalı kuklaya dnm eserlerim izlemeye gelmiştir. Sonu mutlaka felaketle biten bir gösteridir bu. Artık her eylerini yitirmiş, birbirlerinden, olası bir akı bulmalarına engel oldukları için neredeyse nefret eden aıkların son karılaması.

Ve sonra o yoluna devam ediyor.

Onlarca hikaye anlattı geceboyunca. eit çeşit adamlar, kadınlar... Hepsi hemen hepsi, bu mahluğun kışkırttığı içlerindeki o bir başkası olma arzuna yenilmilerdi. Birer birer sınıfta kalmıştı Adem ve Havva'lar... Kendisini gerçek aşkın valesi olarak görüyordu. Ona, aka, sahip olmak isteyenler önce haketmeliydiler... Aka layık

olmalıydılar. Oysa tüm bu Romeo Jlyet msvetteleri daha ilk sınavda aklarını unutuyorlar, renkli elma ekerlerinin peşinden giden çocuklar gibi onun vaadettiklerinin esiri oluyorlardı. Oysa ak..

Konumasının ritmiyle kendimden geçmiş gözlerinin içinde kendimi yitirmitim. Onunla bir ve aynı şey olmak istiyordum. Hissettiklerini etimde hissediyordum. İstirabını, heyecanını, içindeki o soylu ve korkunç ruhu hissediyordum. Aynaya bakıp başka bir suratla karılamak istemiyordum. Onun yüzü benim yüzüm olsun istiyordum.

Sabahın ilk ııklarıyla birlikte yokoldu. Gitti. Beni anlattıklarıyla babaa bırakarak yokoldu. Tüm bunları bana anlatmasının bir nedeni olmalıydı. Üstelik ben bir tek kelime edememitim. Sesimi bile duymamıtı doğru drt. Masanın karşısındaki çatlak aynaya bakarken kendime geldim. Dehetle farkettim ki onun yüzünü hatırlamıyordum. Sadece çok güzel olduğunu hatırlıyordum o kadar. Bir de içimde açık çiftleri sınamak için dizginliyemediğim bir istek. Gece hrin üzerine kene dek kendimi gizleyeceğim odama doğru szldm. Artık herkes için çok geçti!

GECE KUU: Sizi aramamın nedeni...

"Dönüp baktığımda grdğim şeyler sadece birer hayalkırıklıkları silsilesi... Hereyi yanılmı bir adamın öyküsü..." diye balayan bitip tükenmek bilmeyen 'terkedilmiş adam' öyküleri yazıyordum. Kendime hayali aklar yaratıyor, sonra onlar tarafından terkediliyor, acı çekiyor, sonra başka hayali evkatli kollarda teselli buluyor ve sonsuza dek srecekmi gibi görünen bu döngüyü kelimelerin ve şeylerin büyülü dünyasında evirip çevirip kendime bir yabancılaşma zırhı ediniyordum. Oysa bunlara hiç gerek yoktu. Daha doğrusu öyle görünüyordu. Herkes kadar ve herkesle birlikte normal bir yaşam sürüyordum. Kendimi geçindirecek kadar kazandığım bir iim ve içinde bulunmaktan huzur duyduğım bir evim ve karım uyurken sabahlara kadar bana arkadaşlık eden bir bilgisayarım vardı ve ben de bir okları gibi sakin bir hayat geçiriyordum.

Bana göre fırtınalı yaanmı bir ilkgençlik artık tatlı bir anılar silsilesi olarak çeşitli ekmecelerimde sararıyordu. Zamanla fotoğraflar bulanıklaıyor, keskin keler yumuuyor, olay örgüleri estetik bir hal alıyordu. Ve o kadardı. Gemie çok bağlı bir adam olduğumu söyleyemem. Yani bit pazarı

yerine yeni açılmış devasa, içinde kaybolacağım bir alışveriş merkezini her zaman tercih etmişimdir. Mısır arşısının tarçın kokan karanlık koridorlarında kendimi anlam veremediğim bir hayaller dünyasında kaybedeceğime, yürüyen merdivenlerde bir belirip bir kaybolan vaatkar parfümlerin düşsel kollarına bırakmayı asla bir eksiklik ya da bir züppelik olarak görmemişimdir. Şehir benim için hep bir luna park tadındadır. Hep yeni bir şeyler... Değışen ve devinen bir dünya... Televizyondaki gibi.

Kendine özgü büyüsünü hiç bir ilahi kaynaktan beslenmeksizin üretmeyi başaran bir yapıydı bu şehir. Bu ve bunun gibi şehirler... Bir bilgisayar programı gibi tıkr tıkr çalışıyor izlenimi veren o büyük karmaşı... Sadece sokaklarda yürümek bile bir işti benim için. Fakat o dostlar yok mu? Nasıl da kaçırırlar insanın huzurunu. Kır, orman, bayır bir yerlere gidip dolaşmak hatta bütün bir günü harcamak için insana baskı yaparlar. Siz de kanıp gidersiniz. Ne büyük bir can sıkıntısıdır. Tekdüze bir İtalyan yapımı doğa belgeseli seyrederek gibi akşama kadar uçan kuşu,'yem taşıyan karıncaları ve daha bir dolu şeyi seyredip anlamlandırmaya çalışırsınız. Siz ve dostlarınızın yüzünde tarifi imkansız bir mutluluk ve özlem okunur dönmeye yakın. Sanki çok önceleri ormanda yaşamışız da bir yanlışlık sonucunda kopup metropol kölelerine dönüşmüşüz de şimdi bu kötü kaderimizi düşünüyormuşuz gibi içli içli geride bıraktığımız yeşil doğaya bakarız. Oysa benim yüzümden okunan duygu tamamen bir sevinçtir. Walkman'im kulaklarımda: *in my Defense* eşliğinde büyük caddeleri birbirine bağlayan bulvarlardan birinde banka oturmuş akıp giden insanlara bakacağım anları ipe çekerim. Her karşıdan karşıya geçen kişinin peşine takılıp bir süre onunla giden düşüncelerimin hızını şaşkın bir mutlulukla izleyeceğim o muhteşem anlar... İçimde her an, her saniye yeni duygular... Öyle hızla değışen görüntüler ki bunlar...

Tüm bu insanlar birer olasılık, birer seçenek diye düşünürdüm. Peki o zaman ben niye değışik, daha doğrusu benim gibi bana benzer birisiyle hiç karşılaşmıyordum ki... Gerçekte benzerim ya da ikizim olsun ister miydim bilmiyorum. Fakat oldu.

Tüm bunları yani kendi hakkımdaki bu ayrıntıları anlatmamın nedeni yaşadığım dehşeti daha iyi ifade edebilmem için. "Belki de basit bir tesadüf herşeyi abartıyorsun ya da bütün gün o sıkıcı ofiste yazdığın bilgisayar programları zihnini biraz

yormuştur" diyebilirsiniz fakat durum bildiğiniz gibi değil.

Gece Kuşu kısa zamanda kendime itiraf etmekten kaındığım bir alışkanlığa dönüşmüşü. Mutlaka her gece bir şekilde çaktırmadan o programı açıyor ve tüm dikkatimle seyrediyordum. Ne vardı beni böylesine çeken? Bizden, bizim kuşaktan birinin, nihayet orada, zekice bir üslupla zamanı unutturması mıydı? Zannetmiyordum. Gece Kuşu'nu seyrederken -aslında yanlış oldu özdeşleşirken demeliydim- herşey bir hayat memet meselesi haline geliyordu. Sanki bu ele geçmiş bir fırsattı. Canım insanlar diyen birinin ruhu dolaşıyordu odamın içinde. Ben buradayım ya sen neredesin? Hepimiz buradayız artık Albayım! Siz, Turgut, Selim, Hikmet ve diğerleri!

Durup dururken, o ekranda konuşurken, terlerken, dikkat kesilmiş telefondaki sesin ne demek istediğini çözmeye çalışırken ben de kendi zavallı geçmişime dönüyor, türlü muhasebeler yapıyor, herşeyin -yani tüm seçeneklerin- sonuna nasıl da böyle çabuk ve farkında olmaksızın geldiğimi sorguluyordum. Tuhaf değil mi? Aslında bu da diğer duygusal dalgalanmalar gibi geçiciliğe mahkumdu, fakat...

Fakat asıl hikaye o gece başladı. Programın ortalarına doğru bir yerde yine bir telefon bağlantısı kuruldu ve biz "İyi akşamlar Okan Bey" sözlerini duyarken ekranın altında Murat Gülsoy-İstanbul yazdığını gördüm. Sesi biraz daha açıp merakla söylenenleri dinlemeye başladım. Fakat bu ilk iyi akşamlar lafından sonra tek bir söz duyulmadı. Teknik bir arıza oldu herhalde denildi ve öteki telefona geçildi. Nefesimi tutmuş beklerken kandırılmış bir ocuk gibi sinirlenip küfrettim. Ne teknik arızasıymış bu! Neden bana rastlar ki! Fakat beş on dakika sonra seyircinin yine hatta olduğu söylendi ve sohbet başladı. Gece Kuşu "Buyrun mikrofon sizin" deyip görüş alanından çıkınca ekranda bir tek mikrofon ve o telefonun ucundaki benimle aynı isme sahip kişinin sesi başbaşı kaldık. M.G. (Murat Gülsoy demeye dilim varmıyor) şehir sevgisi üzerine konuşuyordu. İlgimi çekmeye başlamıştı. M.G. çevreci hareketlerin altında yatan uygarlık düşmanlığını, organize, iyi planlanmış bir şehrin, bir binanın doğanın cansıkıcı ve rahatsız ortamından bin kat daha iyi olduğunu, hayvan sevgisinin bir sapkınlık türü olarak psikiyatri kitaplarına alınması gerektiğini bir çırpıda anlattı ve 'zaplandı'. Herşeyin bir sınırı vardı elbette. Ne kadar ilginç olursa olsun (ki M.G.'nin yaptığı çılgın bir züppelikti) programın sınırları aşılamazdı. Gece

kuşu bu tuhaf seyirci hakkında bir iki espri yaptıktan sonra hiç bir şey olmamış gibi devam etti. Fakat benim durumum dehşetti. Sanki ben konuşmuştum. Aynı kelimelerle düşünmesek de aynı şeyleri düşünüyorduk ve üstelik isimimiz de aynıydı.

Tesadüf diyordum içimden, ikizini bulmak... Acaba istesem telefonunu verirler miydi? Tabii ki vermezlerdi. Ayrıca M.G.'yi bulsam ne yapacaktım ki. Gidip aynaya baksam daha iyiydi.

Ertesi gün ikinci şoku işyerinde yaşadım. Yıllardır belirli bir mesafeyi aşmamaya özen gösterdiğim çalışma arkadaşlarım pis pis sırılarak yanıma yaklaşıyor, 'vay şehir filozofu' diyerek dalgalarını geçiriyorlardı. Programı seyreden herkes M.G.'nin ben olduğumu düşünüyordu. Aksini ispatlayamazdım, ve üstelik ne kadar kendim hakkında ipucu vermekten kaçınırsam kaçınayım onca yıldır beni bir parça olsun tanımışlardı ve ellerinde tuttukları o bir parça ben şimdi M.G.'ye cık oturuyordu. Kaderime ve işarkadaşlarıma boyun eğerek bana bu komployu hazırlayanı bulmaya and içtim. Fakat kim yapmış olabilirdi? Bu tür saçma düşüncelerimi paylaştığım biri vardı ve daha önce neden aklıma gelmedi diyerek bayağı bir rahatlatarak Mehmet'in evinin yolunu tuttum. Kuşlar gibi hafiflemiştim. Fakat hayalkırıklığı. Mehmet yapmamıştı. Evet programı seyretmişti. Fakat kendisi yapmamıştı. İşin ilginç o diğerleri gibi benim yaptığımı düşünmemişti. Bu tesadüfü fazla ciddiye almamıştı. Mecburen başka konulara geçtik. İnsanları kendi takıntılarımla belirli bir yere kadar rahatsız edebileceğimi biliyordum. O sırada yazmakta olduğu hikayedenjalan bahsettik. Kafamın dağılmasına yardımcı oldu. Zaman zaman Martin Mystere, Barton Fink, Woody Ailen ve Eco üzerinden akan konuşmadan kopup dinlemekte olduğumuz müziğin içine gömülüyordum. Hayatım üzerinde zamandan ve mekandan bağımsız bir etkiye sahip olan Sezen Aksu... Hâlâ tam olarak anlamlandırıp, hayatımda bir yere yerleştiremediğim tek kadın. İşin acısı hepimiz için bu böyleydi. Fakat ben diğer Glendaseverleri de kıskanan bir adam olduğum için... Neyse efendim uzatmayayım, "Şimdiden Brezilya dizisine döndürdünüz beyefendi" o sırada Gece Kuşu başlamıştı. Mehmet'le benim şaşkınlık dolu bakışlarımız altında yine M.G. hattaydı ve bu sefer de bilgisayarlar, gelecekte genlerimizi nasıl terkedip silikon teknolojisi ortamında sonsuza dek kopyalanabilen zihinler olarak yaşayacağımızı anlatıyordu. Tabii ki yine 'zap'landı. Renk

vermemeye çalışarak Mehmet'in evini hızla terkettim.

Eve vardığımda yorgunluktan ölmek üzereydim. Yine de uykum kaçtı ve sabaha kadar olayın ayrıntılarını düşündüm. Bunun bir çözümü olmalıydı. Sorun yalnızca isimlerimizin benzerliği değildi. M.G.'nin benmişim gibi konuşmasıydı. Diğer bir sorun da herkesin bunu böyle sanmasıydı. Bunun bir şaka olmadığını anlamıştım. Aslında en başından beri farkında olduğumu da anladım o an. Yapılacak bir şey yoktu. Bu acayip ikizimin yeni maceralarını beklemekten başka elimden bir şey gelmezdi. Biraz rahatlamıştım. Ta ki Sezen Aksu ve ekibinin konuk olduğu geceye kadar. O malum geceyi hepimiz hatırlıyorsunuz, tekrar anmak istemiyorum. M.G.'nin yine telefon bağlantısından gelen boğuk sesi ve S.A.'ya söylediğı sözler, onun bir zamanlar söylediğı Zelzele adlı parçayla kaderlerimiz arasındaki kurduğı ilişkiler, vampirlerin sınavlarından bile başarıyla geçebilecek bir aşkla ona nasıl bağı olduğumuzu anlatması, ne S.A.'nın ne de O.B.'nin 'zap'lamaksızın onu sessizce dinlemeleri, hepsi hepsi korkunçtu. Ben evimde, koltuğumda oturuyor, tüm bunları yıllardır hissediyordum ve bir başkası benim ismini kullanarak orada onunla bunları yaşayabiliyordu. İşte bu yüzden aradım sevgili O.B.! Buradan, bu ekrandan bir kez daha söylüyorum o M.G. ben değilim!

"Uçurdum seni sevgili M.G.!" (M.G.'nin çok hoşlandığı şehir görüntüleri) "Huuh! Evet, bizi sık sık arayıp ilginç konulardan sözaan M.G.'ye bir kez daha söz hakkı vereceğimi hiç sanmıyorum. Sanırım bir kez daha konuşursa söylenmemiş bir şey kalmayacak... Şimdi, Zeytinburnu'ndan bir dinleyicimiz var. Eminönü'nden alınıp bozuk çıkan ev hayvanları hakkında konuşmak istetiğimizi söylemişsiniz, buyrun mikrofon sizin!"

Ali Baba Jaz Bar !

imeler Marmaris

Tel: (252) 455 32 13

ŞEHİR

ayşe düzkan

şehir, gece. her evde çocuklar en uslu ve en serbest haleriyle ninnisiz uyuyorlar, şehirde ninnisiz uyunur, her ninnide milyonlarca çocuk başı ve rüyası vardır. (1) anneleri, babaları bütün ömürlerinin tortusunu akıttıkları uyku hayatlarına dalmışlar, ödemek, yetişmek, kanlı bakışlar, günün en boğucu saatleri, yorgun sabahlar, beklemek, esas insanlık hallerini silip, unutturup rüyaları dolduruyorlar, geceyi kabuslardan kurtarmak elde mutluluk niyetine kalan tek define, kurumuş bir deniz yatağı olan sokaklarda, susuz ve kansız kalmış köpekbalıklarını andıran adamlar, çocuklarımızın rüyalarından, kadınlarımızın teninden, erkeklerimizin canından uzak tutmaya çalıştığımız bin türlü günahın ümidiyle doluyorlar, uyuyan, uyanık hepimizin damarlarında açlık dolaşıyor, ekmeğe, mala, mal addettiğimiz tutkuya, başkalarının hayatına duyulan açlık, birazdan sıcak yataklarımızda buz gibi kalplerimiz uyanacak, gece şehirden çekilecek, gecenin yorgun insanları kovuklarına kaçarken gündüz, kimsenin birbirine selam vermediği çünkü kimsenin birbirini tanımadığı (2) şehre basacak, bir nimet gibi peşinden koştuğumuz işlerimize doğru yola çıkacağız, sevmemek, yırtmak, kanatmak üzere bilmediğimiz bir yerde ettiğimiz yeminleri tutacağız, canımız, tenimizin en ağır yükü, onu dişimize takacağız, tenimize, ruhumuza yabancı bir hayat parçasını bir an önce yaşayıp, bitirip huzura kavuşmak için. sanki bizden ve başkalarından başka bir cehennem olabilirmiş gibi. sanki kendimizden ya da ötekilerden başka sığınacak bir kucak olabilirmiş gibi. kendimizi de kendimizden olmayanları da unutmak üzere yorgun bir değirmenin firesi olmaktan ibaret vazifemizi üstleneceğiz, burada, şehirde üstümüze anahtarları kayıp kilitlerin vurulduğu bu kervansarayda, dinmek en büyük lüks bize. susması imkansız bir gürültünün eşliğinde birbirimizinkine bir türlü benzeyemeyen, zaten bir türlü ustası olmadığımız bir dans! şehir medeniyetin en kutsal armağanı neslimize.

(1) Huzur, Ahmet Hamdi Tanpınar

(2) Yavaşlığın Keşfi, Sten Nadolny

ADAMLARIN ŞEHİRLERİ

nazlı ökten

'Adamlar'ın yaptığı geniş bulvarlardan birinde ilk yürüdüğünde büyük elmadaydın. Big Apple. New York. Daha önce herşeyi televizyonda görmüştün galiba ya da sinemada. Metro mazgallarından yükselen boğucu çiş kokusu hariç, bir de yerlerde binlercesi yatan sakız cesetleri. (Hani adamların şehirlerinde bal dök yalaydı sokaklar? Ama New York başka... Orası 'yabancı' kaynıyor.) Daha uçaktayken diyordun ki -hayatında ilk defa uçağa biniyordun- "allah kahretsin ben bütün bu hisleri tanıyorum, hepsini seyrettim. Eğer kameramsa gözlerim ve kamera gözlerimse ben bu filmi daha önce gördüm." Pasaport memurlarının her ülkede özenle dikkatle incelediği sevgili ay-yıldızlı pasaportunun yarattığı duyguyu bile tanıyorsun. Seni belirleyen ırksal bir ayırım olmadığı için, yani 'beyaz kadın'a dış görünüş olarak benzediğin için kalabalığa karışıp gidiyorsun. Arasıra birileriyle tanıştığında Türk olduğun halde niye bıyıklı olmadığını anlatmakta zorlanıyorsun! Şehirler önce çok çabuk içlerine alıyorlar seni. Dış işaret yok. Giyim şehirli, zaten tekbiçimleşmiş bir dünya gençliği var, şifreleri tanıyoruz. Hatta insanın canı sıkılıyor. Farklılığının altını çizesi, "şarap içmem, dinimce yasak..." falan diyesi, burnuna hızma başına türban takası falan geliyor. Ama şehir planını eline alıp başını bina yüzeylerine çevirdiğin andan itibaren bir yabancısın. Bir kahvede oturup orahymış gibi yapmak da yetmiyor. Amsterdam'da mesela, coffee shop'lara(1) esrar ya da mariuana içmek için gelen turistleri hemen tanımak mümkün. Hollanda hafif uyuşturucuların neredeyse yasal sayıldığı tek ülke sanırım. İnsanlar komşu ülkelerden hafta sonu için bu alkolsüz barlara bir şeyler içmeye geliyorlar. Çok önemli ve gizli bir ayini açıkça gerçekleştirmiş gibi tedirgince sardıkları joint'larla Amsterdam'da turistik özgürlük ziyareti yapıyorlar. Coffee shop'da tezgahdaki kekten bir dilim isteyen kızı uyarıyor barmen "İçinde ne olduğunu biliyorsunuz değil mi?" Sokaklarda püriten ahlak kaçını Amerikalı ergen erkek gruplarını uygun bir kahve bulmak için dolanırken görmek, şehrin en 'sıcak' mahallesindeki salaş otelin bekleme salonunda televizyonda Türk sinemasını görmek,

resepsiyondaki adamın bıyıklarına "Türksünüz değil mi?" diye bakmak insanı iyice turistleştiriyor. Sonra adamın "Bir Türk kızı buralarda ne arıyor?" bakışları insanı kendine getiriyor. Kavafis öyle demiyor muydu: "Bu şehir arkandan gelecek..."

Amsterdam bir kanallar ve bisikletler şehri... Diye başlardı Cumhuriyet'in pazar günü yurtdışı yazıları olsa. Rüyamda kanallar arasında yüzüyordun. Sonra karaya çıkarken bir fareyle konuştun. Yoksa o da mı yabancı! "Haydi güneye inelim" dedin fareye "daha az yabancı olacağımız bir yere..." Haritada Belçika, Fransa'yı atlayıp İspanya'nın kuzeydoğu sahilinden iniyorsunuz: Costa Brava. Söylendiğine göre burası Fransız ve Alman orta sınıfının yazlık ev hayallerinin gerçekleştiği yermiş. Belli zaten, hemen geçtiniz. Sonra Barselona. (İspanyol değil ha, Katalan!) Aaa! Sırtını Akdeniz'e dönmüş bir Akdeniz kenti. Korsanlardan korunmak içinmiş diyorlar. Pek inanmadın. Goudy bile Sagrada Familia'sını denizin tam kıyısına dikmek varken -ki bu harika olurdu çünkü plana göre tamamlanırsa katedralin en yüksek kulesi deniz feneri gibi bir ışık huzmesi yayacak- ama yok kıyıdaki tek mahalle Barselonotta. Yıkık dökük bir balıkçı mahallesi, bir sürü turistik lokanta. Tüm kent içeri doğru kaçıyor, Las Ramblas dedikleri ortasında bir gezinti alanı bulunan geniş bulvarlar kentin ortasına doğru açılıyor. Eski mahallelerde aşevinin karşısında müthiş lüks bir tasarım mağazası. Gazeteler, televizyon katalanca. İnşaat levhalarının üzerinde İspanyolca yazıların spreyle boyayla karalanıp, "Katalanca yaz!" uyarılarına neden olması sende bir iz bırakmıyor, iki dili de bilmiyorsun. Kimse İngilizce bilmiyor. Müze bekçileri bile. Turist kuyruğuna şöyle bir bakıp senden yardım istiyorlar. Turistlerle anlaşmak için. En İspanyol turist seçilmenin gururuyla gülümsüyorsun ebleh ebleh. No comprehendo gibi spagetti western bozması bir cevap veriyorsun. Zagor'da Çiko'dan mı öğrenmiştin acaba bunu. Yolda 'turistler' sana yol sordukça daha da keyifleniyorsun. Ama otobüs şöförü parayı eksik verdin diye azarlayınca 'yerli' rolünden çıkmaya karar veriyorsun. Şehir seni içine aldıkça müsamahası yok. Şehir tepelere doğru

zenginleşiyor. İrtifa yükseldikçe burjuvazi büyüyor. Tepelerde enfes villalar. Dantel yakalı, mini tayyörlü genç katolik anneler alış verişten dönüyor. Buraları fena halde para kokuyor. Aşağı mahallelere kalamar kokulu sokaklara dönmek lazım. Burada fakirliğin rengi yok. Boston'da simsiyahtı. Müthiş villaların doldurduğu enfes bahçeli sokaklarda hiç siyah (yoksa Afrika kökenli Amerikalı mı demeliyim?) yoktu. Yıkık dökük binaların olduğu sokaklarda da beyaz. Paris'te fakirlik metroda beyaz ve işsiz -evsiz Fransızlar, balkan ülkelerinden gelen göçmenler- metrodan sokaklara çıkarsan Arap mahallelerinde, esmer tenli. Ramazanda sokaklar bir şenlikli; Türk, Kürt, Arap mahallelerinde bütün erkekler dükkân önlerinde iftar bekliyor. Yine de Fransız aşırı sağının en büyük kâbusu Belleville'de geleneksel elbisesine sardığı bebese sırtında diğer dört çocuğu peşinde ilerleyen genç Afrikalı anneler. Çoğalıyorlar! "İrkimiz yaşlanıyor, onlar şehrimizi işgal edecekler." Araplara şöyle diyorlar: "Cezair'i size geri verdik, şimdi siz de bize Barbes'i(2) geri verin." Başka bir 'şaka': Bir Mağripli ile E.T. arasındaki fark nedir? El cevap: E.T. evine geri dönmek istiyordu. Paris'teki eski semtleri yıkıp yeni ve pırıl pırıl binalar diyorlar ki yoksulluk banliyöye doğru süpürülsün(3). Sonra orada sıkışan şiddet içerilere doğru patlayınca ne yapacaklarını şaşırıyorlar. Geçen yılki öğrenci yürüyüşlerinde kırılıp dökülenlerin faturası banliyöden gelen ve aslında öğrenci olmayan (nereden biliyorlarsa!) gençlere çıkarıldı. Ertesi gösteri gününde polisler banliyö trenlerini durdurup grup halindeki gençlerin kente inmesini engellediler4. Şehir kendini koruyor. Louvre'un, Eiffel'in, Nötre Dame'ın ve şık butiklerin Paris'i yoksulluğa tahammül edemiyor. (New York'da ilgisiz bakışlarla yanından geçilip gidilen evsizler, Paris Metro'sunda kendi çıkardıkları gazeteyi satarken suçluluk uyandırıcı bakışlarını hâlâ bir işi ve evi olanların eğik başlarına diyorlar.) İstanbul'dan sonra en çok polis bu kentte var diye düşünüyorsun. İstanbul... Göçü durduraktan söz edenlerin çoğunun söylemi Avrupa sağının yabancılar için kurduğu söylemle aynı sanki. (Göç eşittir işsizlik, sloganı hariç) Acaba 'öteki'nin milliyeti yok mu dersiniz? "Bu şehrin içine ettiler, ya geri gönderelim ya artık gelmesinler. Eğitimsizler, suç oranını yükseltiyorlar, çok çocuk yapıyorlar." Tek fark bu söylemin Türkiye'de sağı solu yok.

Bazı şehirler işgalciden korkuyor, değiştirme potansiyelini taşıyanlardan tiksiniyor önce yok sayıyorlar sonra değişim onlardan güçlü çıkınca

ağlıyorlar. Eski sahiplerini arayıp sızlanıyor, kucaklayıp sarmayı, evsahibi olmayı bilmiyorlar. Çok turist ve çok polis istiyorlar. Seni giderek daha çok korkutuyorlar.

notlar

1. Amsterdam'da çok sağlam bir kahve geleneği var. XVII yüzyılda dünyanın her yerinden gelen malların boşaltıldığı en büyük liman kentlerinden biri olan Amsterdam'ın ticaret burjuvazisi için kahveler, bir buluşma ve pazarlık yeri idi. Elbette ki Uzakdoğu'dan gelen egzotik ürünlerin keyfini çıkarmak da bunun bir parçasıydı. O dönem de çay ve kahve de keyif verici madde sınıfına giriyordu.

2. Barbes: Paris'te Mağrip ülkeleri (Cezayir, Fas, Tunus) kökenli Arapların en yoğun olarak bulundukları semt.

3. Batı Avrupa metropollerinde kent içi yerleşimin siyasal potansiyeli squate denilen yasadışı bina işgallerinde gerçekleştirilmeye çalışılıyor. Anlamı kullanılmayıp boş bırakılan bir binayı sahibinin bilgi ve arzusu dışında işgal etmek demek. Buralarda ev bulamadıkları için geçici olarak yerleşen göçmen ailelerden başka küçük politik gruplar, komünler yaşıyor. Squate onlar için mülkiyetle siyasi ve maddi anlamda bir mücadele alanı ve alternatif yaşam biçimleri üretebilmenin bir olanağı. Büyük kentlerde evsiz insanların girip yerleşmesini önlemek için kapı ve pencereleri örülmüş boş evlere rastlamak mümkün. Bazı squatelerin dış yüzeyleriyse resimler ve sloganlarla donatılmış.

4. Paris haritasına baktığınızda şehri çevreleyen sembolik kapılar görürsünüz. Bu kapılar bir anlamda şehir ile banliyö arasındaki sınırı belirler. Mesela güneydeki son metro durağının adı Orleans kapısıdır ve daha sonrasına artık metroyla değil banliyö treniyle gidilebilir, şehrin büyümesi önce sembolik olarak sınırlanmıştır. Batı metropollerinde banliyöler insanların gündelik yaşamındaki iş ve boş zaman ayrılığının coğrafi dışavurumu gibidir. Amerikancada commuting fiili günlük olarak banliyöden kent merkezine çalışmaya gitmek anlamına gelmektedir.

OKYANUS, DÜŞLER MEZARLIĞI...

yasemin sarıkaya

Dibi delik dünyanın en ihtişamlı görüntüsü olarak belleklerimizde kazınan parlak ışıklarıyla büyüledi beni ilk vardığımda. Sisli puslu bir sonbahar günüydü. Ben, bir üçüncü dünya ülkesinden gelen naçizane yolcu. Burada değişen birşey yok. Hergün dünyanın dört bir yanından birileri gelir.

Kimisi ziyaretçidir. Şehrin, bayramlıklarım giymiş uslu çocuğa benzeyen halini ve türlü marifeüerini görür. Yüksek binalardan kuşbakışı fotoğraflar, Harlem'e otobüslerin tepesinden şöyle bir göz atarak yapılan ticarileşmiş geziler, müzeler, parklar ve tabii Broadway'de şovlar. El öpülür, harçlık alınır. Üzerlerinde "I love NY" tişörtleri, dillerinde ona adanmış bir şarkı herkes evlerine döner.

Bu şehir bambaşka birşeydir. Bundan sonrası kalanları ilgilendirir. Kimisi savaşımlardan, kimisi yoksulluktan, kendi kaderinden kaçmak, kimisi kendini yaşamak, kimisi özgürlük için, ama hemen hepsi zengin olmak için gelir. Türlü ırktan, milletten, etnik kökenden insanlar kendilerinden olanlarla kurdukları özerk yaşamları ve şehrin herkesi saran genel yaşamı içine karışıp gider. Keşmekeşliği, çirkefliliği, özgürlüğü, naifliği, zenginliği, yoksulluğu ve ille de insanlarıyla koskoca bir bütün bu şehir.

Metrodayım. Karşımda Hintli bir kadın, hiçbir unsurunda değişiklik yapmadığı yerel kıyafetleriyle oturuyor. Siyah kültüre entegre olmuş Portorico'lu gencin kulaklığındaki rap müziğin ritmini duyuyorum az ötemde. Yanımdaki Uzakdoğulu kadın kendi dilindeki gazetesini karıştırıyor. Bir satıcı elindeki aletleri (bir Türk, birkaç Yunanlı, Amerikalı ve Uzakdoğulu) İspanyolca satmaya uğraşıyor.

42 Grand Central. Ekvatorlu bir müzisyen hiç bilmediğim çalgılarıyla şehrin altında müzik yapıyor. 57. caddeye çıkan istasyonun ısıtılı yer döşemesi, sınıf farkını yerin altında da hissettiriyor. Birdenbire beliren adam, yaşlı sesiyle "We are the world" söyledikten sonra elindeki kutuyu şıngırdatarak sesleniyor : Bayanlar Baylar, Bozuk Lütfen! Söylenmiş başka türlü söylemek geçiyor içimden : BAT DÜNYA BAT, GÖZLERİN KÖR OLSUN DA, METRO İSTASYONLARINDA DİLENCİLİK YAP!

Az sonra gün ışığına çıkıyorum. Kırmızı ışıktaki beklerken şehrin altında çalınan müziğin uçsuz bucaksız dehlizlere yayılan titreşimlerini hissediyorum hâlâ. Kösedeki Çinli marketten kahve, yanındaki Pakistanlı gazeteciden bir dergi alarak rüzgara karşı iki blok yürüyorum. Bir grup siyah adam, her hafta aynı sokakta verdikleri vaazlarına başlıyor. İsa'nın bildik portresi yere fırlatılıp siyah bir melek olarak canlandırıldığı resmi birkaç kişilik dinleyici topluluğuna gösteriliyor.

Gün amansız bir koşuşturmaya başlarken şehrin kalbi daha bir hızlı atıyor. Durmaksızın çalışmanın karşılığında cepte taşınan paranın yeşil sıcaklığı yoksulluğa, ezilmişliğe başkaldırının zaferi gibi içleri ısıtıyor bir süre. Gece olup renkli ışıklar gözleri kamaştırdığında, bambaşka bir hayat başlıyor şehrin arka sokaklarında, barlarında, gettolarında. Kodları kimsenin tekelinde olmayan bu şehrin kendine ait dili hüküm sürüyor gündelik hayatta. Acı siren sesleriyle "kanun adamları" geçerken caddeden, uyduruk polisiye filmlerinin kovalamaca sahnelerinden biri çevriliyor yambaşımda adeta. Ya da şehrin altında biryerlerde gün ışığına çıkmamış insanların yaşam sürdüğüne inanmak hiç de zor gelmiyor şu anda bana. Düşler alabildiğine sınırsız, herşey acımasızca gerçek. Yukarılara doğru çıktıkça sıklaşan caddelerde, okyanusa nazır gökdelenlerin yanbaşımda 3-5 cent için dilenen evsiz adam geceyi geçirecek kuytu bir yerin derdine düşüyor bu saatte. Dışarıda dondurucu soğuk. Bir limuzin şoförü, son itibarlı müşterisini bırakıp yorgun argın evine dönerken, Amerikan rüyasını çoktan unutmuş, ülkesindeki yakınlarının • özlemini duyarak yol alıyor. Koca kalabalığın içinde yutulup sistemin dışlarının sızısı duyulunca küle dönüşüyor içleri ısıtan yeşil sıcaklık.

Bu şehir herşeyi sarıyor. Yeryüzünün iliklere işleyen bütün çelişkilerini zenginlikleriyle birlikte içinde taşıyarak en kışkırtıcı haliyle özgürlük anıtında, el sallıyor. Hergün dünyanın dört bir yanından birileri daha geliyor. Kimisi özgürlük, kimisi kaderinden kaçmak için. Hemen hepsi de ya zengin olmak, ya da sınıf atlamak için.

Okyanusun dibi, terkedilmiş hayallerle doluyor. «I»

AYRINTILARIN BİTTİĞİ YER

gölhan erkaya

Yerleşik olmama isteği çok baskındı bende. Sürekli bir yerlere gitmenin özlemini duyardım. Neden bu kadar kuvvetliydi bende göçebelik isteği? Beni bıktıran roller miydi, yıpranan ilişkiler, eskimiş başlangıçlar mıydı, yoksa hayata başka bir yerden bakabilme ihtiyacı mı? Cevabı ancak "gitmeye" başlayınca buldum: Beni çeken sadece şehirlerdi ve asıl tutkum mekanı hissedebilmek.

Yeni bir şehre gittiğimde ilk duyduğum mekanın büyüklüğü olurdu. Sokaklar her zamankinden genişgörünürdü gözüme, binalarda her zamankinden çok ayrıntı gizli olurdu. Kafamda bir turfa farklı semtlerin ilişkisini kuramaz, şehrin neresinde olduğumu bilemezdim. Nerede olursam olayım kaybolmuş hissederdim kendimi ve aslında hiç bir yerde kaybolmuş değildim.

Şehir ve bazı insanlar arasındaki ilişkiyi gözlemek en sevdiğim oyundu. Bazı şehirlerde insanlar tutkulu olurdu, bazıları tüm ateşlerini şehre yansıttı, o zaman ben de alev yanardım. Soğuk insanların olduğu yerlerde hiç ısınmazdım. En kötüsü ise boşvermiş şehirlerdi, hemen bırakmak isterdim onları.

Etrafımdaki mekan, insanlar beni de değiştirdi. Yürüyüşüm, bakışlarım, düşünüşüm, herşeyim değişirdi. Kendimi bambaşka bir şekilde algılarken şehir ve benim ayrılığımızı görürdüm. Mekanı farkedirdim, bir binanın bina oluşunu, köprünün köprülüğünü, ayaklarımın altında uzayıp giden sokakları hissedirdim; benden bağımsız tanımlanmışlıklarım duyardım. O zaman şehrin içinde olur, kendimi bir denge noktasında hissedirdim; şehrin içinde yokolmak ve onu benimseyememek arasında.

Mekanın benden ayrı varlığını farketdiğim o anlarda, o denge noktasında, hep kocaman bir el tarafından alınmak üzere oraya bırakılmış olduğumu düşünürdüm. Ve beni heyecanlandıran da buydu.

Sonraları mekanı hissedememeye başladım. Artık

hangi sokağın hangisine çıktığını, şehrin neresinde olduğumu, biraz yürürsem nereye varacağımı bilirdim. İlk defa gördüğüm yerler, keşvedilecek ayrıntılar azalırdı. En kötüsü sokak adlarını ezberlemek, aynı insanı ikinci kere görmek, ayrıntıları incelemeyi unutmak ve sadece bir yerlere yetişmek için dışarı çıkmaktı.

Mekanı duyuşum zamanı duyuşumu da etkilerdi. Mekanı asıl boyutlarından büyük hissettiğim o ilk günlerde zaman da sonsuza dek büyüdü sanki, mekandaki keşiflerimle kesişir, zenginleşir ve düşünsel keşiflere taşırdı beni. Mekan küçüldükçe zaman da küçülürdü, artık sıkıcı, hiç bir heyecan barındırmayan ve ne yapacağımı bilemeyecek kadar bol zamanım olurdu.

O zaman orada kalmak için nedenim kalmazdı, ne sevdiğim, ne yarım kalmış işlerim ne de sorumluluklarım beni orada tutabilirdi. Hiç bir açıklama bulmaya çalışmazdım, mekana körleşmiş olmam herşeyi söylerdi. Hissettiğim sadece yeni bir bina görme isteği olurdu ve giderdim.

MODERN İNSANIN SİĞİNAĞI

sedef erkman

20. yüzyıl insanı için, televizyon, bilgisayar, sinema, hamburger, otomobil, uçak, kirli hava, kirli deniz, zararlı güneş gibi bir çok şeyin yanında, adına şehir denen o karmaşık dünyanın da ayn bir anlamı ve çekiciliği vardır. Çünkü özellikle büyük şehirler, artık, modern insanın tek varolabildiği, kendini tek tanımlayabildiği yer olarak karşımıza çıkıyor. Modern insan, balığın suya ihtiyacı olduğu kadar muhtaç arık şehir yaşantısının havasını solumaya. Ayağının altından çekin yaşadığı, sevdiği şehri, tüyleri yolunmuş bir tavuk kadar acıklı ve savunmasız bir mahluk bulacaksınız karşınızda.

Zaten bu modern insan dediğimiz, gerçekten garip bir yaraık. Adının çağrışımları, insan ırkının belli bir durumunu tarif etmekten ziyade, bir maymun cinsini hatırlatıyor. Ne bileyim, uzunkuyluklu maymun, pembe kıçlı şempanze, beyaz kafalı maymun, modern insan vs. Arka arkaya sıralayınca kulağa hiç de garip gelmiyor. Hepsi bir yana, modern insan şehirlerde yaşayabilmek ve varlığını sürdürebilmek için bazı gündelik zorunluluklarla, kurallarla ve hatta çağımızın din dışı ritüelleri olarak tanımlanabilecek bazı törensel davranışlarla donanmış durumda. Bunlar bir çelişkiler yumağını da beraberlerinde getiriyorlar; şehir yaşantısına uyum sağlamak için mutlaka gerekli olan bu davranışlar bütünü, bir süre sonra modern insanı kendilerine bağımlı kılıyor ve zavallı insan artık şehirden başka bir ortamda hayatını sürdüremez hale geliyor.

Mesela, sabah evinden çıkacak, belli bir tempoya mutlaka uyacak, onun dışına haşa çıkmayacak. Arabası varsa arabasıyla, yoksa metrosuyla veya servisiyle yollardaki kalabalığa sessizce karışacak, çoğu zaman kalabalıktan şikayet edecek ama aslında içten içe o kalabalığa tapacak, onlar olmasa ne yapacağını düşünecek. Kalabalıkla birlikte, dışarıdan büyük bir kargaşa gibi görünen o muhteşem uyum içinde, ara sokaklardan ana yollara, tünellere, köprülere akacak, şehrin kenar mahallelerinden merkezine doğru, krallarına saygılarını sunmaya giden kullar gibi itaatkar, ilerleyecek. Arabasında

mutlaka radyo dinleyecek, "Bu soğuk pazartesi sabahında sizi neşelendirmek için buradayız. Hadi canlanın biraazz! Hayat aslında çokook güzel! " diyerek, soğuk pazartesi sabahlarında surat asarak araba kullanmanın hayaün kötü veya çirkin olduğunu düşündüğünüz anlamına gelmediğini bilmeyen çok neşeli, az akıllı spikerin sözlerini duymamazlıktan gelecek, sonunda yine kendi sevdiği kasedi koyacak. Yok eğer arabada değil de serviste ise yolun yansını mutlaka uyuyarak, diğer yarısını işyeri dedikodusu yaparak geçirecek, eğer metro veya otobüste ise gazetesini karıştıracak. (Gazete karıştırma şartı otobüse İstanbul'da binenler için zorunlu değil, onların kalabalıkta otobüse binebilmeleri ve yolculuklarını sağ olarak tamamlamaları yeterli sayılıyor.) Takside olanlar ise şoförün keyif ve kişiliğine göre yolculuklarını programlayacak. Genel eğilim, erkeklerin derhal maç ve politika geyiğine başlaması, hanımların ise dikiz aynasından yöneltilen sessiz bakışları görmezden gelmeleri yönünde.

İşte modern insan, ekonomik durumu, sosyal statüsü ne olursa olsun güne bunlara benzer bir sekile başlayacak. Kurallara uymuş olmaktan ve günlük rutini aksatmadan yerine getirmekten dolayı huzurludur ve böylece ulaşır işine, okuluna.

Günlerini belli mekanlarda geçirecek olanlar ulaştıktan sonra yerlerine, şehir derin bir nefes alır, çocuklarını tam zamanında okul servisine bindirip yollamış bir annenin rahatlığıyla gerinir. O saatten sonra şehir işsizlere, okul kıran öğrencilere, alışverişe çıkan kadınlara, bakıp da görmesini bilenlere ve turistlere kalır. Dükkanlar, kahveler, sinemalar, müzeler açılır, lokantalar öğle yemeği hazırlıklarına başlar, hava güzelse parklar köpeklerini gezdirmeye ve yaprakların ahengini seyretmeye gelenlerle dolar. Kahvelerde sabah kahvelerini yudumlayanlar çoğalır. Küçük çocuklar, olanakları ölçüsünde, varsa parklarda, yoksa sokaklarda oyun oynamaya başlarlar. Türk çocukları ise sadece sokakta ve yalnızca top oynarlar.

Öğle zamanı her büyük şehirde başka başka yaşanır.

Kuzeydeki şehirlerden birinde yaşayanlar için, öğle tatilinde yapılması gereken şeyler, uyulması gereken kuralları vardır. Her şeyden önce öğle yemeği alıncaya gidecek, fast-food restoranlarda ayaküstü atıştırılacak, iş hakkında mutlaka konuşulacak. Çalışan kadınlar öğle tatilinde ertesi gün için naylon çorap veya akşam için meyve alacak. Güney şehirlerinde ise öğlenin gelmesi günün en zor kısmını atlattığı anlamına geldiğinden dolayı bu saatler huzur ve eğlence içinde geçirilecek; sofralar kurulacak, örtüler serilecek, uzun uzun yemek seçilecek, mutlaka içki içilecek, sevgililerle buluşulacak, kanlar veya kocalar öğle tatilinde aldatılacak, arkadaşlıklar öğle tatilinde kurulacak. Öğle yemeği lüksü güney şehirlerinde vazgeçilmez bir tür törene dönüşecek, günün ortasında yaşamın merkezi olacak, bir girdap gibi herkesi içine çekecek.

Bu saatten sonra artık saatlere daha sık bakılmaya başlanacak, gözler daha sık oğuşturulmaya başlanacak. Hanımlar rujlarını tazelemek için daha sık gidecekler tualete, içilen kahve ve tütürülen sigaraların miktarı arttıkça artacak. Sonunda beklenen saat gelecek, gün boyu binalara tıklımış olan çılgın kalabalık kendini dışarıya atacak. Yaklaşmakta olan gece için kafasında binbir plan yapacak.

Günün yorgunluğunu herkes başka başka şekillerde atacak, sabah hep beraber yollara düşen o kalabalık, günün hep aynı saatinde aynı şeyleri yaptığının, aynı yerlere gittiğinin, hep aynı yollarda gezindiğinin ve bu gizli birlikteliğin, bu benzersiz aynılığın ve tek oluşun ona nasıl huzur verdiğinin farkında bile olmaksızın artık ışıklarını takip takıştırılmış olan şehre dağılırken, kimileri yemek yemek ve içki içmek gibi doğal ihtiyaçlarını karşılamak üzere içgüdüsel bir sürüklenişle lokantalara, barlara akın edecek, sinemalar, tiyatrolar kendilerininkinden başka dünyaları seyretmek isteyenlerle dolup taşacak, sokaklar, meydanlar soluk sarı sokak lambaları altında gelip geçenleri sessizce seyredirken gece insanoğlunun bütün garipliklerini ortaya çıkaracak, yalnızlar yalnızlıklarına son verirken, yalnız olmayanlar artık yalnız kalabilecek. Kimileri bir an önce evine, sessiz ve kutsal olana doğru hızla yol alacak, aklında iyi bir banyo veya iyi bir yemek veya tv'de iyi bir film olacak. Kimisi eve giderken bu denli mutlu olmayacak, evinden, evini paylaştığı insanlardan, bitmek tükenmek bilmez gibi görünen sorunlardan bıktığını düşünecek, yolda giderken çöken akşamın

hüznüyle beraber içini bir sıkıntı kaplayacak, şehirde yaşadığına lanet edecek ama gitmeyi de hiç düşünmeyecek. Çünkü en önemli özelliğidir bu şehirde yaşamının, herkes şikayet eder ama kimse terk edip gitmez, o büyüğü dünyadan kimse vazgeçmez. Zira şehir demek gelecek demektir, her şeyin bugünkünden daha iyi olacağı bir gelecek demektir, her şeyin daha kötüsünün yanında her şeyin daha iyisi demektir.

Böylece uyku saati gelince, şehirde yaşayan milyonlar uykuya dalar, modern dünyanın illetine yakalanmış olanlar, yani uykusuzlar -ki sayıları hiç de azımsanacak gibi değildir-, şehirde yaşadıklarına şükreder ve şehirlerin aslında sadece gözlerine uyku girmeyen insanların canları sıkılmasın, ruhları kararmasın diye tasarlanmış olduğundan emin olarak gecenin güzelliklerini keşfeder, şehrin onlara sunduğu sonsuz seçenek arasında gezinirler.

Şehir, tarihinin bu dönemecinde belki hiç olmadığı kadar güçlü, doğaya, uzaya, bilgiye, görüntüye ve hayale hiç olmadığı kadar hakim, önünde yavaş yavaş açılmakta olan yeni yüzyılı karşılarken mağrur, ama her zamankinden daha yalnız, daha zavallı, sahip olduğu gücün ve milattan önce bilmem kaç, milattan sonra yirmi koca yüzyılı devirmiş olmanın dehşeti altında bitkin ve yorgun kalakalmış olan modern insanın sığındığı dev bir mağara, gücünün ve sefil yalnızlığının gözler önüne serildiği uçsuz bucaksız bir sahnedir artık.

hayalet gemi'nin sürekli yolcusu olmak istiyorsanız...

Türkiye İş Bankası, 1136 BEYLERBEYİ
ŞUBESİ

Sedef ERKMAN 1136 300 166348
hesabına 300 000 TL yatırıp makbuzu,
adınız/adresiniz/telefon numaranız ile
birlikte aşağıdaki adrese göndermeniz
yeterli olacaktır:

VİYANA GÜZEL BİR ŞEHİRDİR...

zeynep aktüre

Güzel şehirdir Viyana ama, derler ki Viyana'nın ihtişamının hep bir öteki yüzü vardır: Açlık, sosyal huzursuzluk, yoksulluk, yenilgi...

Güzel bir şehirdir Viyana ve, ve derler ki, imparatorluk yönetimi altında, Avusturya toprakları üzerinde, yüzyıllarboyu süren ekonomik, sosyal, politik ve kültürel hareketlilik içinde, değişmeyen tek şey vardır: 1533 yılında, Katolik Habsburg hanedanının kendisini daimi ikametgah olarak seçtiği Viyana'nın ihtişamı. Viyana kenti, 16. yüzyıldan 19.yüzyılın sonuna kadar, Avrupa'daki ağırlığı zaman zaman değişen Habsburg hanedanının, bir anlamda, en sağlam kalesi görevini gördü; Katolik hanedanı Protestan halka, Hristiyanlık:ı Müslüman Osmanlı İmparatorluğu'na, Hristiyan-monarşik düzeni Fransız Devrimi'ne, mutlakiyetçiliği liberalleşen Avrupa'ya karşı koruyan tek kale olarak kaldı. Bu imgenin oluşturulmasını sağlayacak yapılar ve kentsel ölçekte uygulamalar ile biçimlendirilen Viyana, Türk ve Prusya ordularına hatta Napoleon'un ordusuna karşı direndi ve Avusturya İmparatorluğu içinde yaşanan tüm sosyal huzursuzluklar içinde bile huzur ve ihtişam içinde varolmayı başardı.

Avusturya İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na kadar yaşadığı tüm sorunlara rağmen yaşattığı 'İmparatorluk Viyanası' imgesini en iyi örnekleyen 19. yüzyılda gerçekleştirilen kentsel ölçekli uygulamalardır. Baron Georges Eugene Haussmann tarafından, 1848 halk ayaklanmaları sonrasında III. Napoleon'un istekleri doğrultusunda yeniden planlanan Fransız İmparatorluğu'nun başkenti Paris'te gerçekleştirilen Barok kentsel planlama ilkelerinin ilk olarak bu ölçekte uygulandığı bütüncül yeniden yapılanma ile boy ölçüşebilir ölçek ve nitelikteki belki de tek uygulamadır, Viyana'da gerçekleşen. Napoleon ve Franz Joseph tarafından monarşilerinin politik ve ekonomik gücünün birer simgesi olarak tasarlanan bu iki önemli başkentin, altyapı eksikliği, konut açığı gibi ortak sorunları bulunmakla birlikte temelde gösterdikleri farklılıklar, 19. yüzyılda gerçekleştirilen kentsel yenilemelerin de farklılaşmasına neden oldu.

Roma döneminde kurulan Viyana kenti coğrafi konumu sayesinde tarihi boyunca hep önemli bir ticaret merkezi olma niteliğini sürdürdü; 16. yüzyıldan başlayarak da imparatorluk başkenti dolayısıyla da Avrupa'nın önemli politik başkentlerinden biri olma konumuna yükseldi. Ancak Avusturya Macaristan İmparatorluğunun çok uluslu yapısı nedeniyle hiç bir zaman Paris gibi bir 'ulusal' başkent'e dönüşmedi; bu da Viyana'ya kozmopolit yapısını koruyarak dünyanın en önemli kültür merkezlerinden biri olma olanağını sağladı. Viyana, 17. yüzyıl başlarında 13. yüzyıldaki yerleşim alanının dışına taşmamış hala surların içinde bir kenti; 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde de, Paris ve Londra'dan sonra Avrupa'nın üçüncü kalabalık kenti olan Viyana'nın merkezi, geçen iki yüzyılda inşa edilen banliyö villaları dışında, hâlâ sur duvarının içindeydi. Viyana'da konut yapıları, yönetim, ticaret ve üretim yapılarıyla yan yana, merkezde yer alıyordu. Orta ve üst tabakadan Viyanalılar, kent merkezinin ihtişamının, gücünün ve eğlencesinin yakınında yaşamak istedikleri ve eski yapıları daha büyükleriyle yenileyecek mali güce de sahip oldukları için, 17. ve 18. yüzyıllar boyunca merkezdeki ortaçağ yapılan teker teker yıkılarak, çok daireli, uzun ve simetrik tasarlanmış cepheleri olan, geniş iç avlulu konut blokları inşa edildi. Genellikle ev sahibinin zemin katta oturduğu ve üst kat dairelerini, aynı dönemde Londra'daki iki katlı konutların üst dairelerinin iki katı, Paris'teki apartman dairelerinin üç katı fiyatına kiraya verdiği bu yapıların sıkışık planlanmış, karanlık, havasız daireleri, ortak avluların genişliği, ferahlığı ve dairelere çıkan merdivenlerin güzelliği ile çelişir nitelikteydi: İşte ihtişamın iç yüzü...

Güzel şehirdir Viyana ama, derler ki Viyana'nın ihtişamının hep bir öteki yüzü vardır: Açlık, sosyal huzursuzluk, yoksulluk; yenilgi... Viyana denilince hemen akla gelen Strauss valslerinin en bilinenlerinden biri olan Mavi Tuna Avusturya'nın 1866 yılında, Bismarck'ın ordusu karşısında aldığı yenilgi sonrasında, Avrupa'daki Alman gücünün

Sosyalist yerel yönetimlerin öncelikli olarak konut alanına odakladığı reform hareketi, diğer alanlarda gerçekleşmeden, belki de diğer alanlarda gerçekleşmediği için, 1933 yılında, Başbakan Engelbert Dollfuss'un Mussolini'nin etkisi altında diktatörlüğünü ilan etmesiyle tamamlanamadan, başarısızlıkla sonuçlandı. Sosyalistlerin ülkedeki desteğini kırmak için, inşa edilen konut alanlarının bombalanması emreden Dollfuss, bu kararının bedelini 1934 yılında Berlin'den yönlendirilen Avusturya Nazilerinin bir ayaklanması sırasında arkasında Sosyalistlerin desteği olmadığı için, yaşamıyla ödedi ve Avusturya'da faşizm böylece yönetime geldi.

liderliğini Prusya'ya kaptırarak ikincil bir güç konumuna düşen Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun Budapeşte ile birlikte iki başkentinden biri olmasından bir iki hafta sonra yazılmıştır. Bu da bir valsın öteki yüzü...

19. yüzyıl boyunca hızlı bir endüstrileşme sürecinden geçen Viyana'da suriçindeki eski kent merkez olma işlevini sürdürdü. Bu nedenle kentte iş hacminin genişlemesine koşut olarak artan konut ve konut dışı mekan gereksinimi, kent merkezindeki yapı yoğunluğunun gittikçe artmasına ve gittikçe daha yüksek yapılar yapılmasına neden oldu; ancak sokak dokusu değişmedi. Gereksinim duyulduğu halde yollar genişleyip taşıt trafiğine uygun hale gelemedi; çünkü merkezdeki araziler çok değerlenmişti ve hala orta ve üst sınıfın mülkiyetinde bulunuyordu; bu nedenle de, Haussmann'ın Paris kentinde, Napoleon yönetimine baş kaldıran yoksul asilerin oturduğu eski mahalleleri kasıtlı olarak ortadan kaldırarak kurduğu, yeni ve yüksek yapılarla çevrelenmiş, geniş meydanlarda kesişen, doğrusal perspektif etkisi düşünülerek tasarlanmış bulvarlardan oluşan yol ağı benzeri bir uygulamanın Viyana'da gerçekleştirilmesi olanaksızdı. Böylelikle Viyana'da, 19. yüzyılda radikal barok müdahalelerle değil çok daha korumacı çizgilerle gerçekleştirilen yeniden inşa süreci ile, yüzyıllar boyunca kentin merkez dokusunda gözlenen süreklilik ve nitelik, bir ölçüde günümüze kadar aktarıldı.

Viyana'da 19.yüzyılda gerçekleştirilen kentsel ölçekli en önemli uygulama, merkezi çevreleyen surların yıkılarak, ünlü Ringstrasse'nin açılması ve kamu yapılarıyla donatılması oldu. Viyana kentinin yeni odağını buraya kaydırmak yerine, tam tersine merkezin gereksinim duyduğu yeni yapıları barındıran bir merkez genişlemesi özelliği gösteren Ringstrasse, Haussmann'ın Paris kentinde yaptığı uygulamaları yönlendiren Barok kent planlama ilkeleriyle çelişir nitelikte, yapıların sürekli bir insan hareketi ortamında yüzer gibi yerleştirildiği, yerini aldığı sur duvarları kadar olmasa bile merkez ile çevreyi birbirinden ayıran, ancak bir yandan da kent merkezinin geleneksel dokusuna zarar vermeden tarihi çekirdeği modern kentin sokak dokusuna bağlayan gezinti ve alış-veriş için düzenlenmiş bir sokaktır aslında.

1890 yılında Ringstrasse'nin tamamlanmasının ardından, demiryolu taşımacılığı, sosyal koşullar ve sağlık koşulları bakımından daha nitelikli konutlar, konut alanlarından ayrılmış alanlar için tasarlanacak fabrikalar gibi araçlar kullanılarak, belediye sınırlarına yeni eklenen güney kıyısındaki banliyölerin merkezle bütünleştirilmesini, Tuna kanalının akışının düzenlenmesinin ve metropolün iyileştirilerek genişletilmesini öngören kapsamlı bir proje hazırlandı. Ancak I. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle Viyana'nın 'öteki yüzü'nü güzelleştirmeyi amaçlayan bu projeden yalnızca raylı ulaşımın uygulaması tamamlanabildi.

1. Dünya savaşı sonunda artık imparatorluk yoktu; 'imparatorluk Viyanası' da öyle. Savaştan belki de en çok zararlı çıkan ülke olan Avusturya'da, savaş sonrasında madalyon ters döndü ve pek çok kentte Sosyalistler yerel yönetimlerde iktidara geldiler. 2. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içinde Viyana'daki en önemli mimari etkinlik, sosyalist belediyelerin gerçekleştirdiği kapsamlı işçi konutu inşaatları oldu. Aslında konut sorunu, özellikle emekçi kesimin, 19. yüzyılın sonlarından başlayarak, endüstrileşmeyle birlikte kentte yaşayan nüfusun gittikçe artması ve konut arsası ve emlak fiyatlarıyla kiralara sürekli yükselmesi nedeniyle yaşadığı bir sorundu. Son derece sağlıklı yaşam koşulları sunan en ucuz konutların kiralara bile bir işçinin kazancının dörtte biri kadar tutuyordu. Öte yandan, I. Dünya Savaşı sonrasında, nüfusu doğal kaynaklarının besleyebileceğinden kat kat fazla olan ve bu nedenle de ekonomisi tamamen dışa bağımlı hale gelen ülkede, gerekli ithalatı karşılayabilmek için üretim maliyetlerinin düşürülmesi gerekiyordu.

Bunun için öncelikli olarak uygulanacak önlemlerden biri, işçi ücretlerini düşürmekti, daha 19. yüzyıl sonlarından başlayarak çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesini sağlamak amacıyla örgütlenerek toplum içindeki önemli baskı gruplarından birini oluşturan, Sosyal Demokrat Parti'nin 1888 yılında yeniden örgütlenmesinde ve savaş sonrasında yerel yönetimlere gelmesinde önemli rol oynayan emekçilerin ücretlerinin azaltılması ise, ancak konut kiralalarının düşük tutulması ile mümkün olabilecekti. Bu amaçla, Viyana'nın sosyalist belediyesi tarafından, Sosyal Demokrat Parti'nin en etkili önderlerinden biri olan Otto Bauer'in geliştirdiği program doğrultusunda, 1920 yılından başlayarak, yapılacak yatırımın ne şekilde geri döneceği düşünülmeden, çok kapsamlı bir konut inşaatı etkinliği başlatıldı; ayrıca, kiralan düzenleyen bir yasa çıkarıldı ve yeni bir kararnameyle belediye tarafından 44838 konutun yeniden dağıtımının yapılması olanaklı kılındı. Orta ve üst sınıfların yaptıracakları yeni inşaatların çok yüksek vergilere bağlanması ile sağlanan gelir, doğrudan işçi konutlarına aktarıldı, ve finansman büyük ölçüde böyle sağlandı. Başlangıçta her yıl 5000 konut üretilmesi hedefleniyordu ancak bu sayı zaman içinde 30000'e kadar yükseldi. 1923-1934 yılları arasında üretimi gerçekleştirilen 63754 konut iki savaş arasındaki toplam üretimin %70'ini oluştuyordu. Üretim sektörlerini etkileyen ekonomik krizin boyutunu biraz daha arttıran bu büyük yatırım sonrasında kiralar işçi ücretlerinin %2'si oranına indi ve bu başarı Sosyal Demokratlara işçi sınıfının ve küçük burjuvazinin tam desteğini getirdi.

Bauer'in programında, arsa maliyetlerinin mümkün olduğunca düşük tutulabilmesi için yoğun nüfus ve yapılaşma ön görülüyor, yaşam birimlerinin oluşturacağı süper blokların aynı zamanda kendi okullarını, ortak çamaşırhaneleri, küçük dükkanlar ve konut sakinlerince paylaşılan yeşil alanları kapsayan, sosyal servisleri tamam, sağlıklı çevreler olması isteniyordu. Avusturya'nın içinde bulunduğu koşullar yapı sektöründe endüstrileşmeye olanak sağlamadığından geleneksel malzeme ve inşaat teknikleri, yapı türü olarak da kapalı veya yarı açık, çok katlı bir blok olan 'Hof' modeli seçildi. Bu kapsamlı konut üretim sürecinde mimari nitelik olarak ulaşılan en üst düzey kuşkusuz, Kari Ehn tarafından tasarlanan 1382 dairesi, kreşleri, ortak çamaşırhaneleri, kütüphanesi, bürolar, dükkanları, sağlık ocağı, ve yeşil alanlarıyla Bauer'in hedeflediği yaşam çerçevesinin ta kendisi

olan Karl Marx-Hofdur (1927). Sade ama etkileyici kütlesi ve mimari dilinin yanı sıra kent bütünüyle de kurduğu başanlı ilişkiyle de dikkati çeken yapının bu son niteliği biraz da arazi olarak kentin çeşitli nedenlerle pek rağbet görmeyen yerlerindeki en ucuz arsaların seçilmesi nedeniyle, diğer örneklerin pek azında vardır. İç düzenlerine büyük özen gösterilen konut bloklarının kent içindeki konumlarının adeta rastlantısal olarak belirlenmiş görünümü vermesi, kentsel tasarımın öncelikler listesinde oldukça geride kaldığının göstergesidir.

Sosyalist yerel yönetimlerin öncelikli olarak konut alanına odakladığı reform hareketi, diğer alanlarda gerçekleşmeden, belki de diğer alanlarda gerçekleşmediği için, 1933 yılında. Başbakan Engelbert Dollfuss'un Mussolini'nin etkisi altında diktatörlüğünü ilan etmesiyle tamamlanamadan, başarısızlıkla sonuçlandı. Sosyalistlerin ülkedeki desteğini kırmak için, inşa edilen konut alanlarının bombalanması emreden Dollfuss, bu kararının bedelini 1934 yılında Berlin'den yönlendirilen Avusturya Nazilerinin bir ayaklanması sırasında arkasında Sosyalistlerin desteği olmadığı için, yaşamıyla ödedi ve Avusturya'da faşizm böylece yönetime geldi.

İşte, günümüzün Viyana'sının 'güzel' Ringstrasse'sinin ve 'çirkin' işçi konutlarının öyküleri. Viyana kenti sokaklarında dolaşırken gördüğünüz pek çok yapının, yolun, meydanın benzeri bir öyküsü olduğundan ve yine bu öykülerin burada anlatılanlar gibi bir çeşitlilik sunduğundan emin olun. Yine emin olun ki aynı şey tüm kentler için geçerlidir. 'Güzel' ya da 'çirkin' her yapının bir öyküsü vardır ve o öyküyü bilmeyenlere anlatmayı sürdürsün diye korumak isteriz yapıları, eski, yeni; ve belki de görebildiklerimizin ardında anlatacak binlerce öyküsü olduğu için Viyana güzel şehirdir.

Not: Bu yazıyı Eczacıbaşı Vakfı tarafından yayımlanacak olan Sanat Sözlüğü'nün Avusturya maddesi için hazırladığım 19-20 yüzyıllarda Avusturya'daki mimarlık etkinliklerini konu alan bir derlemeden kısmen alıntıldım.

İÇİMİZDEKİ KÖPEK*

*oliver sacks***

22 yaşındaki Tıp öğrencisi Stephen D., uyuşturucu kullanıyordu (kokain, PCP, özellikle amfetaminler).

Bir gece gerçek kadar canlı bir rüyasında, kendini hayal bile edilemeyecek zengin ve keskin kokularla dolu bir dünyada köpek olarak görmüştü ('suyun mutlu . . . kayanın cesur kokusu'). Uyandığında da kendini tamamiyle rüyasındakine benzer bir dünyada buldu. 'Sanki önceden renk körüydim ve aniden kendimi renklerle dolu bir dünyada buldum'. Gerçekten de renk algısında bir gelişme vardı ('Eskiden sadece kahverengi gördüğüm yerlerde, şimdi düzinelerce kahverengi olduğunu farkedebiliyorum. Birbirine çok benzer gibi görünen deri ciltli kitaplanmım hepsinin şimdi birbirinden oldukça farklı tonları var.'). Fotoğrafik (eidetik) algılama ve hafızasında da önemli bir gelişme vardı ('Eskiden hiç resim çizemezdim, nesneleri zihnimde canlandırıp "göremezdim" ama şimdi sanki zihnimde netlik ayarı mükemmel bir fotoğraf makinesi -camera lucida- vardı ve ben herşeyi kağıt üzerine yansıtılmış gibi görüyordum ve sadece "gördüklerimin" dış hatlarını çiziyordum. En incelikli anatomik resimleri bile çabucak ve doğru olarak çizebilirdim'). Fakat onun dünyasını tamamiyle değiştiren şey 'koku' nün yarattığı çakırkeyiflikti: 'Rüyamda bir köpektim-kokuya dayalı bir rüyaydı- ve ben uyandığımda rüyamdakine çok benzeyen bir dünya ile karşılaştım- bütün duyularımın keskinliğinin arttığı ve koku algısı'nın en önde olduğu bir dünya. Bütün bunlarla birlikte, yarı hatırlanan, yan unutulmuş kayıp bir dünyaya karşı duyulan garip bir özleminden dolayı bir çeşit titreme ve istek vardı.(1)

* The man who mistook his wife for a hat and other clinical tales (1990-Harper Perennial Edition) adlı kitaptan Çığdem Çalkılıç Türkçeleştirdi. (Yapı Kredi Yayınları'nda basıma hazırlanıyor)

"Oliver Sacks, Albert Einstein Tıp Koleji'nde klinik nöroloji profesörü olarak çalışmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda sinemaya uyarlanmış olan "Uyanışlar" (Awakenings) adlı kitabın da yazarıdır. Klinik hikayelerini birarada topladığı "Karısını şapkasıyla karıştıran adam" (The man who mistook his wife for a hat) (1990) adlı kitabı Amerika'da 'bestseller' olmuştur.

'Çeşitli kokuların bulunduğu bir dükkana girdim' diye anlatmaya devam etti. 'Daha önceleri hiç bu kadar yoğun bir koku alma yeteneğim yoktu fakat her bir kokuyu anında tanıyarak birbirinden ayırdettim- her birinin kendine has ve çekici birer dünya olduğunu şimdi farkediyordum.' Bütün arkadaşlarını ve -hastaları- kokularından ayırdedebildiğini keşfetmişti: 'Bir sabah kliniğe girdim, bir köpek gibi etrafı kokladım, böylelikle klinikte yatan yirmi kadar hastanın kimler olduğunu, daha onları görmeden anladım. Her birinin ayrı bir koku fizyonomisi (olfactory physiognomy), görünen yüzlerinden çok daha canlı ve uyarıcı birer koku yüzleri vardı.'

Bir köpek gibi onların duygularını-korku, mutluluk, cinsellik-koklayarak anlayabiliyordu. Her sokağı, dükkanı, kokusundan tanıyabiliyor, New York'ta yolunu hiç yanılmadan koklayarak buluyordu.

Herşeyi koklamak ve dokunmak gibi belirli bir içgüdüyle yaşıyordu ('Koklamadan ve dokunmadan gerçek olduğunu anlayamıyordum'). Etrafında başka kişiler varken, çok uygunsuz görüneceğinden bunu bastırıyordu. Cinsellikle alakalı kokular heyecan vericiydi ve yoğunlaşmıştı. Ama yemek veya diğer kokulardan daha yoğun değildi. Koku zevki artmıştı, aynı zamanda kötü kokulardan duyduğu rahatsızlık da artmıştı. Etrafındaki dünya onun gözüne, sadece zevk ve acı dünyası olmanın ötesinde, estetik bir bütün, bir muhakeme ve yepyeni bir anlam dünyası olarak göründü. 'Hayrete düşürecek kadar somut parçacıkların dünyasıydı', 'hız ve anlam açısından insanı kendinden geçirici bir dünya' dedi. Önceleri de soyutlama ve fikir üretimine meraklı bir kişi, bir entellektüel olduğu halde, düşünce, soyutlama ve kategorizasyon, şu andaki yaşantılarının anlık olması durumuyla geliştiği için gerçek dışı ve zor geliyordu.

Üç hafta sonra birden, bu garip değişim bitti. Koku duyusu ve diğer duyulan normale döndü; kendini eski soluk dünyasında, kayıp ve rahatlama duygularıyla karışık bir his içinde buldu. Bu dünya, duyuların silikleştiği, somutluğun olmadığı, nesnel

bir yerdi. 'Döndüğüme menunum. Ama aynı zamanda bu benim için çok da büyük bir kayıp. Eğitilmiş, kültürlü ve insan olmamızdan dolayı nelerden vazgeçtiğimizi şimdi görüyorum. Diğerine -ilkel'e- de ihtiyacımız var.' dedi.

Bu olayın üzerinden onaltı yıl geçti. Öğrencilik günleri ve amfetamin çok eskilerde kalmıştı. Daha sonraları , hiç bu duruma benzer bir şey yaşamadı. Uzmanlık eğitimini başarıyla tamamlamak üzere olan Dr. D. , New York da yaşayan bir arkadaşım ve aynı zamanda da meslekdaşımdır.

Bu deneyiminden dolayı hiç pişman değildir, yalnız arasıra geçmişe özlem duyar; 'başka bir dünyayı hatırlatan o yoğun kokularla dolu koku dünyası' diye heyecanla bahseder. 'O kadar canlı, o kadar gerçek! Sanki, zengin, hayat dolu, kendi kendine yeterli ve bütünlüğü olan başka bir dünyaya -saf ve net algıların dünyasına- bir ziyaret gibiydi. Keşke arasıra o dünyaya tekrar geri dönebilsem ve yeniden köpek olabilsem!'

Freud, yazılarının bir kaçında, insanın, koku alma duyusunun, evrim süreciyle ve toplu yaşama kültürünün gelişmesiyle bastırıldığını, bundan dolayı insanın 'mağdur' duruma düştüğünü anlatmıştır. Bu duruma ilişkin hipotezleri ; insanın evrim nedeniyle yere dikey bir pozisyona geçtiği ve toplu yaşama kültürünü oluştururken de ilkel, pre-jenital cinselliğini bastırmak durumunda kaldığıdır. Koku duyusunun arttığı belirli (patolojik) durumlar da kaydedilmiştir.; parafili, fetişizm ve bunlara bağlı sapkınlıklarla, duygusal durumdaki gerilemeler(regression). (2)

Fakat burada açıklanan inhibisyon eksikliği her ne kadar uyarılmaya bağlı olsa da -büyük bir olasılıkla amfetamin; dış kaynaklı oluşturulan dopaminerjik bir uyarılma- daha genel bir durumdur. Ne ayrıcalıklı olarak cinsellikle ne de cinsel olarak daha ilkel bir duruma gerileme ile alakalıdır. Buna benzer şekilde koku algısı, Tourette hastalığı olan bazı kişilerde ve L-Dopa tedavisi uygulanan bazı post-ansefalitik hastalarda görüldüğü üzere, paroksizmal olarak hiperdopaminerjik durumların uyarılmasıyla da ortaya çıkabilir.

Gördüğümüz -eğer başka bir şey değilse- inhibisyonun, en temel algılama derecesinde bile evrensel olduğudur. Head, uyarılmayı ketleme ihtiyacını, primordial ve tamamen duygu yüklü olarak ifade ettiği ve 'protopatik' olarak adlandırdığı

durumdan, 'epikritik' olarak adlandırdığı, duygusuz, kategorik ve daha ileri düzeyde karmaşık bir duruma geçmeyi sağladığı için işlevsel görmüştür.

Böyle bir inhibisyon, ne Freud'un hipotezlerindeki açıklamaya indirgenebilir ne de Blake'vari bir tarzda romantikleştirilerek yüceltilebilir. Belki de Head'ın ima ettiği gibi köpek olmayıp insan olmak için buna ihtiyacımız vardır.G) Yine de Stephen D. nin deneyimi, bize, G.K.

Chesterton'ın zaman zaman insan olmayıp köpek olma ihtiyacını duyduğumuzu anlatan şiirini anımsatıyor:

Burunları yoktur
Havva'nın düşmüş oğullarının
Ah, suyun mutlu
Kayanın cesur kokusu

NOT

Yakınlarda, bu vaka'ya bir şekilde benzer bir durumla karşılaştım. Kafasından yaralanmış akıllı ve bilgili bir adamın koku alma kanalları(bunlar anterior fossa üzerindeki uzunca ve birbirleriyle çakışan yolları boyunca zarar görmeye çok müsait bir konumdadırlar) ciddi şekilde haraplanmıştı ve sonuç olarak adam koku alma duyusunu tamamiyle yitirmişti.

Bu olayın yarattığı etkilerden dolayı şaşkınlı ve baskı altında hissediyordu: 'Koku duyusu mu? Bunu hiç düşünmüyorum. Normal olarak böyle bir şeyi düşünmezsiniz âmâ onu kaybettiğimde, aniden kör olmak gibi, hayat büyük ölçüde zevksiz ve heyecansız bir hale dönüştü. Koku'nun ne büyük bir keyif ve mutluluk kaynağı olduğunu düşünemiyor insan. İnsanları kokluyorsun, şehri kokluyorsun, kitapları ve baharı kokluyorsun-belki bilinçli olarak değil ama herşeyle ilgili temelde zengin bir bilinçaltına sahip olarak-herşeyi kokluyorsun. Tüm dünyam aniden fakirleşti.'

Ani bir kayıp ve derin bir özlem duygusu ile yoğun bir -eski kokuları- hatırlama durumu (osmalgia)vardi: Şimdi hayatın temeli olduğunu hissettiği ama daha önceleri bilinçli olarak hiç farkına varmadığı koku dünyasını hatırlama arzusu duyuyordu. Bir kaç ay sonra, keyifli bir şaşkınlıkla, çok sevdiği ama son zamanlarda içilemez bulduğu sabah kahvesi, eski güzelliğine kavuştu. Pek de emin olmayarak, aylarca ellemediği piposunu yaktı ve

sevdiği o zengin koku'nun ipucunu yakaladı.

Çok heyecanlanarak-nörologlar, iyileşmesi için hiç umut olmadığını, söylemişlerdi- doktora başvurdu. Doktor, 'Double Blind' tekniği kullanarak koku duyusunu ölçtü ve bir kaç dakika içinde şunları söyledi: 'Üzgünüm ama hiç iyileşme belirtisi yok. Koku alma duyunuz hala tamamiyle kayıp bir durumda (anosmia). Şimdilerde kahvenizin ve tütününüzün kokusunu almanız yine de merak uyandırıcı...'

Görünen o ki -hasar gören kısmın korteks değil de sadece koku alma kanalları olması önemlidir- bu durumda koku imgeleme işlemi çok gelişmiş hatta kontrollü halüsinasyonlara varmıştı. Böylelikle kahvesini içerken veya piposunu yakarken -önceleri normal olarak koku ile bağlantılı durumlar-bilinçaltı süreçlerle bu kokulan hayalinde canlandırabiliyor ve tekrar bunları hatırlayabiliyordu. Bunu öyle bir beceriyle yapabiliyordu ki kendisi de bunun gerçek olduğunu düşünüyordu

Bu güç ,-kısmen bilinçli kısmen bilinçaltı-yoğunlaştı ve yayıldı. Şimdi, mesela burnundan şöyle bir nefes alıyor ve 'baharı' kokluyordu. En azından, çağrıştırdığı koku hafızası, veya koku imgesi o kadar yoğundu ki kendini ve diğerlerini sanki gerçekten onun kokusunu alıyormuş gibi kandırabiliyordu.

Buna benzer telafi etme durumlarının sıklıkla görme ve işitme özüllü kişilerde de olduğunu biliyoruz. Duymayan Beethoven'i ve görmeyen Prescott'ı düşünelim. Fakat bu durumun koku alamayan kişiler arasında ne kadar yaygın olduğu hakkında hiçbir fikrim yok.

notlar

(1) Aşağı yukarı yüzyıl önce, ilk olarak Hughlings Jackson'ın tarif ettiği bir çeşit temporal lob epilepsisi olan 'uncinate nöbetleri' nin özelliği; bu anlatılanlara benzer, garip bir duygusallık yaratan ve bazen yoğun koku halüsinasyonlarının da eşlik ettiği geçmişe özlem , geçmiş hakkında konuşma ve deja vu yaşantılarıdır. Sıklıkla rastlanılan şeklinde, yaşantı daha çok belirli bir durum arzeder. Fakat bazen yaygın bir şekilde, yoğun bir koku algısı da (hyperosmia) eşlik eder. Filogenetik olarak ilkel yapıdaki 'koku beyni' nin (veya rhinencephalon) bir parçası olan uncus, giderek artan bir geçirililikle, tüm duygusal hareketlerin tayin edilmesi ve düzenlenmesindeki en önemli bölüm olarak kabul edilmektedir. Uncus, linbik sistemin tamamı ile işlevsel olarak bağlantılıdır. Bu bölümün hangi sebeple olursa olsun uyarılması, yoğun bir duygusallığa ve duyuların keskinleşmesine sebep olur. Konu'nun tamamı, şaşırtıcı gelişmeler gösteren olgularıyla birlikte David Bear(1979) tarafından keşfedilmiştir.

(2) Bu durum A.A. Brill (1932) tarafından etraflıca anlatılmış ve çocuklar ile makrosomatik hayvanlar Vahşiler' (köpek gibi), bütünüyle parlak ve uyarıcı bu koku dünyası açısından karşılaştırılmıştır.

(3) Listener'da (1970) yayınlanan Jonathan Miller'ın Head'i eleştirel olarak incelediği 'İçimizdeki Köpek- The Dog Beneatlı The Skin' adlı makalesini okuyun.

'ölüm' limanında buluşalım.

ŞEHİRDE GEZİNTİ

halide velioğlu

II.

Gölgesi yaşlanmış çınarların arasından gidiş gelişli bir yolda, her zamanki özeniyle sürüyor arabasını. Yüküne kayıtsızlığını işine gösterdiği özenle gidermiş hali, işini bulmuş nadir insanların güvenini hatırlatıyor. Çocuklara büyüyünce olmaları tenbih edilmeyen mesleklerden onunkisi: Cenaze arabası sürücüsü. Tek sıkıntısıysa, kendi çocuklarının "babanızın işi?" sorusu karşısındaki durum ki, bu da büyütülecek bir durum sayılmaz.

Yalnızca şoför olmak istediği söylenebilirdi. Küçük yaşlarda kendini belli etmiş kararlı bir merak. Binddiği tüm toplu taşıtlarda kendini şoför mevkiinde hisseder ve taşıtın tüm hareketlerini, o mevkiyi işgal eden kişi vasıtasıyla kendi zihninden yönettiğini düşünürdü. Dönemeçlerde yavaşlar, yolu boş bulunca topuklar, arada bir de silkelirdi... arka arkaya kesik fren darbeleri marifetiyle yolcuları yerleştirmek yani. Gelen sesleri, itirazları kulakardı etmekse mesleğin ilk kurallandı; daha yolculuk günlerinden kavramıştı o.

Yine yolcu mevkiinde geçirdiği günlerde kavradığı bir şey vardı ki o da "Yolcuların canı şoföre teslim"dir. Trafiğin şehirdeki hali konusunda oldukça öngörülü bu kavrayış, bu törensiz teslim ilişkisi içini gıcıklardı. İnsan hayatta kaç kişiye teslim ederdi ki canını? Bir doktora bir de şoföre. O da şoför olacaktı öyleyse.

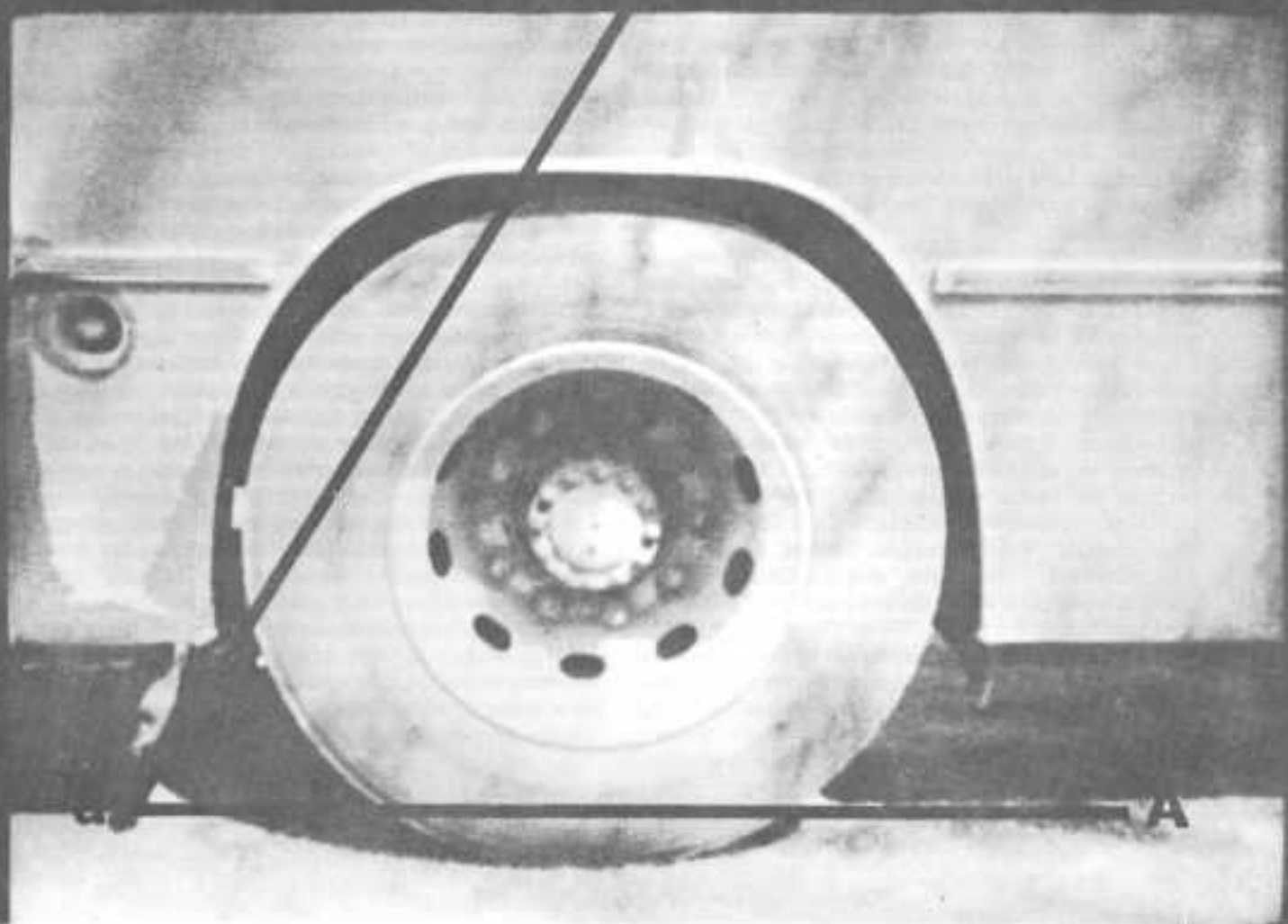
Ancak işler tam da düşündüğü gibi gitmemiş, hayat tesadüfler ve mecburiyetlerle kendini hissettirmişti işte. Şoför olmuştu olmasına ancak canını çoktan teslim etmişlerin şoförüydü: Cenaze arabası sürücüsü. Başvurduğunda belediyeye, ona mevcut tek kadronun bu olduğunu söylemişlerdi; o da biraz buruk ancak zaman içinde olası bir değişiklik umuduyla işi almıştı. Sonuçta şoförlüktü işte... Yollar, kavşaklar, ışıklar... şehirde oradan oraya.

Gölgesi yaşlanmış çınarların arasından gidiş gelişli bir yolda, cenazemi özenle götüren bu şoförün yüküne kayıtsızlığından tarifsiz etkilenmiştim. Sonu gelmeyecek gibi kıvrılan yollardan süzülerek gidiyor gidiyorduk. Cemaati, duaları, yaşlı ve yaşlı yakınlarımı; beni geçmişte ben yapan nem varsa her şeyi, yolların dışında bırakmış gidiyorduk. Huzuru tarif etmek gerektiği zamanlar çektiğim sıkıntıyı hatırlıyorum da... Eşsiz bir sessizlikte gerçekleşiyordu her şey. Şehirde son gezintimdi bu.

Bu eşsiz yolculuğu engelleyecek bir aksilik çıkacak kaygısından başka bir pürüz yoktu hayatımda. Bilirdim çünkü, şehir saflarını düzenlerdi her sabah. Ziller nasıl herkes bilir.

Sahipsiz kalmaz bildiğim rüyaları tekrar görmek sabırsızlığıyla uzanmışım, törensiz teslimlere hürmeten ve ömrümün tüm sabahları bu uykuda bir karşılık bulsun diye. Bütün mermer mevkileri ısmarlama bir gözyaşıyla dolaşınlar şimdi bildik suretler. Anlamını merak etmediğim dualarda, bir isim olmuşum son satırlarda bir yerde; düşük cümledir o da... Ne gam! Sürsün sefasını bu yaşlı gölgeler, yollar... bu günün yükü de benmişim işte. Hepsini bu kadar.

ANARŞİK REHAVET

mehmet açar

Kurşuni ve berrak bir gökyüzünün altında kızıl dağlarla çevrilmiş Kırmızı Göl kenti, bu dünyaya ait olmayan sihirli güzelliğiyle karşımdaydı işte... Gizli bir geçitten gelmişim buraya... Dağların kızıl rengini yansıtan göl, olanca dinginliğiyle önümde uzanıp gidiyordu ve kesif mavi dumanların arasından, Kırmızı Göl kentinin insanları birer birer çıkıyordu ortaya. Sakatlar, körler, cüceler ve hilkat garibeleri... Yüksekliği hakkında hiçbir tahminde bulunamayacağım dağ, gökyüzüne doğru vahşi bir gökdelen gibi uzanıyordu. Başımı kaldırıp baktığımda camdan pencereler, metalden balkonlar, taştan merdivenler ve yollar görüyordum, dağın içinde... Hafif bir rüzgar gibi, derinden gelen bir müzik... Gözlerimi huzur içinde kapattım bir anlığına, bu müziği daha iyi hissedebilmek için... Kente açılan gizli geçitlerden sızıp gelen rüzgarın sesiydi bu... Kentin bütün kapıları, günün her saati değişik bir melodiyi çalabilecek doğal bir müzik enstrümanıydı... Gözlerimi açtığımda o kesif mavi dumanların dağların tepesine doğru usulca uçup gittiğini ve Kırmızı Göl kentinin insanların dupduru bakışlarıyla beni süzdüklerini gördüm... Şimdi hepsi değişmiş, güzelleşmiş, ve sağlıklı görüntülere kavuşmuşlardı...

Ve uyandım... Akşam üstü saat beşte eve geldiğimi, 30 saatlik bir uykusuzluğun ardından hemen yatağa girdiğimi ve bir randevuya yetişmek için saati tam sekize kurduğumu hatırlar hatırlamaz ışığı yakıp saate baktım: Dokuz buçuk... Beş dakika sonra uykulu gözlerle Gümüşsüyü Caddesi'nde süratle yürüyordum... Bir iş teklifiydi bu; teklif telefonda yapılmış ve ayrıntıları görüşmek için akşam saat sekizde bir barda sözleşmiştik... Bir film yapım şirketini yöneten arkadaşım gecikmemi hiç önemsemedi. "Uyuyakaldığını tahmin ettim" dedi gülümseyerek... Masasına oturduğumda çoktan garsona sosis tava ve birayı ısmarlamıştım bile...

Parlak bir teklifti... Sinopsileri hazır birtakım televizyon dizilerinin senaryolarını yazmamı istiyordu benden... Her ay iki tane teslim edersem,

iyi para alacaktım. Ben soruyorum, o anlatıyordu... Bu arada, sosisleri iştahla yemiş, ikinci biramı söylemiş, o zamanlar her gün iki paketine bana mısın demediğim kısa Camel'a çoktan elim uzanmıştı bile... Konuşma ilerledikçe iki gün sonra telefon edip, kibarca çok işim olduğunu söyleyip işi reddedeceğimi hemen anladım... Çünkü geçmiş, mecbur kalmadıkça inanmadığım şeyleri yazma konusundaki yeteneksizliğimin yığınla örneği ve tatsız hatırasıyla doluydu, bu bir. İkincisi, uzun vadede belki, ama kısa vadede o kadar paraya ihtiyacım yoktu... Yine de ayrıntıları konuştuk... Sonra o kalkıp gitti, giderek kalabalıklaşan insanlara ve azgınlaşan müziğe dayanamadığını söylemeden, karım bekliyor diye kibarca bir gerekçeyle... Bense bir, en fazla bir ikinci birayı daha içip eve gitmekten başka bir şey düşünmüyordum, o an... Hatta evde sete hangi kaseti koyacağımı, yatağa uzanırken elime hangi kitabı alacağımı bile tasarlamış, uyku aleminin karşı konulmaz sinyallerinin gelip dayandığı o rehavet anının bedenimi sardığını hissetmiştim...

Fakat, gecenin her saatinde Cihangir'in tanrı bilir hangi sokağındaki hangi evden kendini sokaklara atan onlarca arkadaşımın, aklına estiği bir saatte takıldığı bir bardaydım ve geçmiş bu barda, her an her planın değişebileceğini gösteren sayısız hatırayla kaynıyordu... Öyle de oldu, ve hayatı bir şerefli mağlubiyetler serisinden ibaret sayılabilecek ama geleceğe dair ümitlerini asla kaybetmeyen bir arkadaş çıkıp geldi, derin Cihangir'in isli puslu sokaklarından... Sarılıp, öpüştük. Tanrı şahittir, az da görüşsek ve aşağı yukarı benim onu hep "Evet abi" diyerek dinlediğim muhabbetler de yapsak severdik birbirimizi. Aylardır yapımcıların çekmecesinden bir türlü çıkamayan iyi bir film projesine sahipti arkadaşım... Nasıl geçindiğini, bu barlarda her gece içki içecek parayı nereden bulduğunu asla anlayamayacağınız ve soramayacağınız birisiydi... iki yıl önce tanışmıştık. Soğuk soğuk süzmüştü beni... Meğer kolejli, burnu havada bir züppe sanırmış beni... Fakat beş altı ay önce beş altı kişilik ve elbette içkili bir masada piyasaya yeni gelen o okullu züppelerden biri olmadığımı karar verip, pek

başka bir dünya

sevmişti beni... Benden beş altı yaş büyüktü ve dedim ya, o anlatırdı ben dinlerdim... Bir gün bana bir film çektiyecekti, çünkü bana inanıyordu... O gece yine neşeliydi ve beni görmekten de pek memnun. Niyet belliydi. Onun bir planı yoktu ve içilecekti. Akıbet ise Sıraselviler'de disko mu bar mı olduğunu asla anlayamadığım, tek özelliği sabaha kadar açık olmaktan ibaret sevimsiz, geniş bir bar... Can sıkıntısı ve boşluğun peş peşe gelip giden içki kadehleriyle geçiştirildiği, alkollü zihinlerin her an her nevi mühim ifşaata açık olduğu o kritik anlardan birinde, arkadaşım dakikalardır süren suskunluğunu bozdu ve "Bir sevgilin var mı?" dedi. Birbiriyle az tanışan iki erkek, içki, gecenin geç vakitleri, تنها bir bar ve kimilerinin yalnızlığı şiddetle duyumsadığı saatler... Engin tecrübeler göstermiştir ki, bu sorunun cevabı kısa tutulmalı ve hikaye dinlenmelidir.

Dinledim... Ben alkol miktarım düşük tutmaya çoktan karar vermişim ve viski kadehlerini damla damla dokunduruyorum damağıma. Çünkü hem alkole arkadaşım gibi fazla dayanıklı değilim hem de alkolsüz uykunun daha derin olduğunu düşünüyorum sık sık. Eninde sonunda, eve gidebileceğimi düşünüyorum, kısa sürmesini çok istediğim hikayenin sonuç kısmına birkaç anlamsız cümleyi kendi adıma ekledikten sonra... Fakat, pederşahi bir üslupla uzayıp giden ve bütün kahramanlarını tanıdığım hikaye giderek ruhumu sıkmaya başlıyor... Otuz saatlik bedeni bitirici bir mesainin ardından uyumanın, tatlı rüyaların kucağında uyanmanın, biralar eşliğinde sosisleri atıştırıp kısa Camel tütürmenin ve ardından sek viskileri yudumlayıp uyku hayalleri kurmanın, peş peşe çalan rock klasikleri dinlemenin ve bütün bunlar olup biterken Kırmızı Göl kentinin anarşik rehavetinde eriyip giderken, kısaca her şeye ama her şeye rağmen varolmanın keyfini çıkartmaya çalışırken tatsız bir hikaye gelip yakalıyordu beni, sabahın saat ikisinde bir barda... Ve hayat, ey okuyucu, böyle anlarda bir iç sıkıntısı olup çıkar, belki sen de bilirsin... Ve sen zannediyorsun ki her şey bundan ibaret.. Oysa bütün bunlar bir uzun girizgah, asıl hikaye şimdi başlıyor...

İşte orada, sabahın saat ikisinde bir barda yapayalnız, tesadüflerin uğursuzluğuna lanet okurken ve aşkın sadece ve sadece çocukluk düşlerine ait bir hayal olduğu fikrini zihnimin ümitsiz topraklara açılan yollarında dolaştırdıktan sonra, neden ben de bilmem, birden varolmak yine de her şeye rağmen çok keyifli bir zanaat gibi geldi bana...

Orada, o barda, Cure'ün "Love Cats" adlı parçası eşliğinde dans eden insanları seyretmek, sonra eve gidip, kulaklıkları takıp yüksek volümde yine Cure'ün "Wish" albümündeki o muhteşem slow parçayı, yani "Apart"ı dinleme şansımın hala elimden alınmamış olması çok güzel şeylerdi sanki... Evet, hesabı ödeyip dumanlı ama hala lirik düşüncelere açık şuurumla eve kadar yürüyecek, Süryani Kilise'sinin bahçesine açılan huzurlu evimde yatağıma uzanıp Cure'den "Apart" dinleyecektim... O müthiş ezgiler hayalimde dolaşan imgelerin içinde patlayacak, Kırmızı Göl kentinin kesif mavi dumanlarının arasından ortaya çıkan insanların dupduru bakışlarının içinden, zihnimin ümitli topraklarına doğru yol alacaktım...

Daha da önemlisi, o vardı. Kimbilir belki de sık sık yaptığı gibi, işi bittikten sonra sabah saat dörde doğru mutfak camını tıklatacak ve uysalca bir kedi gibi girecekti yatağıma... Zaten bir sonbahar akşamı yine mutfak camını tıklatıp birden girivermemiş miydi hayatıma... Metinlerin, rüyaların, Atlantis adlı resimli roman ciltlerinin, Muhyiddin İbn'ül Arabi'nin "El Futuhhat El Mekkiyye" adlı eserinin ve Cure'ün "Apart" adlı parçasının içinde kaybolup, kendi derinlerime çekildiğim, garip metafizik saplantılara kapılmış yalnız erkeklerle ilgili birbirine bağlı birtakım garip hikayeler yazdığım bir sonbahardı... "Birkaç gün sende kalabilir miyim?" demiş ve kumral saçlarını savurarak mavi çantasını usulca yere bırakmıştı.

İşte orada, o barda tarifi imkansız bir şuur akıntısına kapılıp gitmişken, neden sonra Cure'ün "Apart" parçası bütün o ıslak ve buruk hassasiyeti, usul usul büyüyen melankolik şiddetiyle kesif bir mavi duman gibi kapladı, zihnimi, orayı, o barı ve o anı... Barın en uzak köşesinde kumral ve hafif toplu bir kadın, uzun dalgalı saçlarını elleriyle savurarak omzundan aşağıya bana baktı... Kesinlikle, bir ilk görüşte aşk vakası değildi bu, başka, bambaşka bir şey, bir tarifsiz şuur haliydi... Gözlerinde, ömrümde görmediğim sevgi şefkat dolu bir bakış, gel de kolaysa anlat... İşte böyle bir bakışla, tam karşıma gelip, durdu ve bana baktı... Kısa Camel paketini usulca yana çekti ve tezgahın altından bir Gelincik sigarası çıkardı... Müsaade et de sayın okuyucu, çocukluk denen o masum ülkenin topraklarının kokusunu hatırlatan bu fetiş sigara paketi karşısında mutluluktan ne yapacağımı şaşırayım... Evet, tezgahın önünde bir paket Gelincik, orada öyle bütün mütevacizliği, ve zerafetiyle duruyordu işte... Kadın paketi usulca açtı, içinde beş minik Gelincik, eşyanın tabiatına

başka bir dünya

meydan okumadan, kaderlerine rıza göstermiş yatıyorlar... Uzattı bana, gözlerinde yine o bakış, zamanın akışını durduran ve yaşanılan anı bir bıçak gibi kesip, her şeyi edebi bir anarşik rehavet şimdisine kilitleyen... Bir minik Gelinciği başparmağım ve işaret parmağımı kullanarak itina ile alıp, işaret parmağımla orta parmağımın arasında dudaklarıma götürürken kadın yine tezgahın altından dedemin keskin kokulu Ronson çakmağını çıkardı... Yaktı... İlk nefes... Bir başka alem... Kırmızı Göl kentindeyim... Ey sabırlı okuyucu başladı işte nihayet, hikayat.

Bir yaz ikindisinde güneş perdelerden içeri süzülür de, hani anne yakar bir Gelincik, sen de o maviye kesmiş kesif dumanların içinde, dersin ki içinden, burada bir başka alem var, hani kitap kapakları gibi, hani akraba evlerindeki resimler gibi, hani duvar halılarında dans eden esmer, iri benli acem kadınları gibi... Bir başka alem, bir başka hakikat, bir başka rüya... Bir tek anın içinde saklı bir sihir... Minik Gelincik sen nelere kadirsin?

Kırmızı Göl kentinin bütün kapıları Cure'ün "Apart"ını çalarken fonda, ben Kaf Dağı'nın camlı yollarında giderim. Ve bu camlı yollar meğer bir kütüphaneye uzanır imiş, yerin yedi kat dibinde ve melekler beni kollarımdan bir tüy gibi kaldırıp indirir imişler yerin yedi kat dibindeki o kütüphaneye... Orada nur yüzlü ak sakallı bir dede, namaza durur iken, önünden geçemeyeceğim için beklermişim ben orada... Sonra namazı bitince nur yüzlü ak sakallı dede, rahlenin üstüne bir kitap çıkartır koyar imiş... Yaklaşır okurmuşum kitabın kapağını... "Yeryüzü ve Gökyüzü'nün Bütün Sırları"... Kapağı çevirince karşımda Arapça bir yazı... Paniğe kapılırmışım aniden, neden Arapça bilmiyorum diye... Ve dede, derinden gelen yumuşak sesiyle şöyle dermiş: "Zaman bir tek andır ey fani... Ebedi bir şimdinin içindedir her şey... Ne geçmiş ne gelecek... Dem bu demdir dem bu dem"

Kesif mavi dumanların arasında tekrar bar çıkıyor karşıma ve kumral kadının gülümsemesi... O usulca kapıyor gözlerini, ben de... Kuzey Afrika'da bir cami avlusunda yürüyorum.. Gölgede dinlenen bir Arap dervişin yanında oturuyorum... Evet, o... El Arabi'nin ta kendisi... Ona Kırmızı Göl kentini anlatıyorum... Biraz düşünüp, "Bir keresinde" diyor, "Bağdat'ta öğle namazını kıldıktan sonra çarşıda yürürken genç bir talebe böyle bir rüyadan bahsetmişti galiba... Tabiatın acaip yaratıklarını görmüş orada, kırmızı bir gölün etrafında

yaşarlarmış. Hepsi de ona güler, onu sanki aralarına çağırırmışlar... Bana Yeryüzü'nde böyle bir yer olup olmadığını sormuştu, bir cevap verememiştım." Ve sonra selam edip gidiyor Muhyiddin ibn-ül Arabi... Bense yeniden bardayım... Kumral kadın muzipçe gülüyor bu kez... "Bu tatlı hayaller" diyorum ona, "keşke sonsuza kadar böyle sürüp gitse, hiç geri dönmesem ve burada sonsuza kadar rüya görme hakkı tanınsa bana... Kaf Dağı'nın yedi kat dibindeki o sırlar kitabını okusam, El Arabi'nin çömezi olarak, Endülüs'ten başlayıp bütün Kuzey Afrika'yı geçip, Arabistan Yarımadası'ndan Acem ellerine geçip, Anadolu'ya varsak... Birbirimize gördüğümüz rüyaları anlatsak..."

Gülüyor sadece... Devam ediyorum: "Kütüphanelere girip aylarca okusak, han odalarında yazsak, rüzgarın sesini dinlesek, Doğu'nun bütün kentlerinde garip, acaip hikayeler dinlesek, hep yollarda olsak... Ya da burada, bu barda zaman dursa ve ben kozmik hafızaya ait bütün rüyaları görsem..."

Aniden, Paul Anka, "You are my destiny" diye başlıyor şarkısına... Lise yatakhaneinden ok gibi fırlayıp merdivenleri iniyorum hızla... Nisan güneşi turuncuya boyamış uzun koridoru... Tam karşıma çıkıyor, o aşık olduğum kız, beni bekliyor bir köşede sessizce... Gülüyorum, bu da nereden çıktı şimdi sevgili meleğim... Bu güzel bir hatıra, bu geçmişte kalmış bir an... Biliyorum, bana neyi hatırlatmak istediğini ama boşver bunları... Ben hatıraları sevmem, bir şimdiki zaman müptelasıyım. Gözlerimi hemen açıyorum, geçmişte kalan tüm güzel hatıraları reddederek, "Bana şimdiki zamanı ver melek... Mesela, o kumral kızın sevgisini bahşet bana..."

Melek gülüyor... "Bilmez misin, herkes kendini sever, kendine tapar... Ebedi sevgiler isteriz hep kendimiz için, dünya bizim etrafımızda dönsün diye... Kimse sana bir kadının sevgisini bahsedemez, ne Yeryüzü'nde ne Gökyüzü'nde hiçbir güç yapamaz bunu..."

"Peki ama melek, o kız ve aşk... Ne olacak bunlar? Yani, bu kadar mı söyleyeceklerin topu topu?"

"Bazı kadınlar severse tam sever, ama erkekler sadece bağlanır, sevgilerin daim kalmasını ister, tıpkı senin gibi... O kumral kızın aşkının daim kalmasından başka bir şey istemiyorsun sen... O aşkın içine sığınmak ve varolmanın keyfini

EYET SEVİMLİ
DOSTUMUZ, ZAVALLI
CHARLES'İN KAGITLARI ARA-
SINDA HEP İLGİNÇ SEYLER
BULUR. BU CHARLES DA
ÇOK BECERİK-
Lİ OLMAS-
LI...

"...BARRIE
OLANI HİKÂYE HA-
LINE SOKULUŞ ANA-
O ASLINDA "OL-
MAYAN ÜLKE" NİN
NEREDE OLDU-
GUNU BİLİ-
YORDU..."

"ARTIK
BEN
DE
BİLİYORUM."

"SANA NEREDEN
OLDUĞUNU AÇIKLAYAMAM
AMA İNANI ÇOK ŞAŞIRTICI
BİR YERDE BULUNUYOR...
TİBET YAYLALARINI, AMAZON
ORMANLARINI, GÜNEY DOĞU
BİNİ UNUT... "OLMAYAN ÜLKE"
ÇOK DAHA ERİŞİLEBİLİR
BİR YERDE..."

"AMA YİNE DE
ORAYA GİRMEK KOLAY
DEĞİL... DENİYORUM. BAŞARA-
BİLİRSEM BÜTÜN SORUNLA-
RIM BİTECEK. ARTIK YAS-
LANMAYACAĞIM."

"NE YAZIK Kİ
O ZAMAN DA TEKRAR
GÖRÜŞMEMİZ ÇOK
ZORLAŞACAK... SİZE
BİR VEDA TELGRAFI
ÇEKER, O SEMPTİK
DELİKANLI MÂR-
VİN'E DE SEV-
GİLERİMİ YOL-
LARIM..."

çıkarmak istiyorsun..." Ruhumu okuyordu feminist melek... "Eee, ne yapmamı önerirsin?" dedim acz içinde...

"Ben bu işlere bakmıyorum" dedi gülerek... "insanlar içinden çıkılmaz hale getirdi bu işleri... Biz de her şeyi kendi haline bıraktık... Sen en iyisi bu kafayı değiştir."

"Peki ama sen hangi işlere bakarsın melek?"

Beraber kahkahalarla güldük. Birden Woody Ailen geldi. Kanatları vardı, tanrı tarafından işine son verilmiş bir melekmiş, efkarlanmış. İçmek, sarhoş olmak istiyormuş. İri tüylü kanatları ve siyah tayıtının içinde her zamanki gibiydi Woody...İnsan ırkının harikulade ve sefil marifetleri karşısında ümitsizliğe kapılıp uzayın derinliklerine çekilen ve durumu düzeltmek için ne yapabiliriz diye düşünen çaresiz melekleri anlattı. Tanrı neden senin işine son verdi diye sordum... "Diğer meleklerle hayatın anlamsızlığı ve tanrının var olup olmadığı üzerine yaptığım konuşmalar nedeniyle" dedi...

"Lütfen" dedim, "artık şu Woody Ailen filminden çıkalım, bir Kieslowski filminin keskin melankolisine kapılıp gidelim... Bana 'Sevmek Zamanı'ndaki gibi aşklar bahşet, Tarkovski filmlerindeki gibi derin anlar yaşat... Felsefenin ve varoluşçuluğun bokunu çıkaran şu New Yorklu Yahudi'yi unut artık.. Tamam severim onu ama benim tarzım farklıdır... Beni Kırmızı Göl kentime götür... " Gelincikten derin bir duman daha...

Tam bu sırada yapım şirketinde çalışan arkadaşım geldi bara ve saatlerdir beni aradığını söyledi... Bir deha olduğumu ve büyük işler yapabileceğimi söyledi.. Swiss Otel'de Boğaz manzaralı bir odaya yerleştirmeyi, bir *Laptop* vermeyi teklif etti bana... Kadir inanır, Tank Akan, Türkan Şoray ve Müjde Ar'ı ayarladıklarını herkesin merakla benim senaryomu beklediğini söyledi... Ben de ona Pera Palas'ın yandaki dar sokağa bakan en kötü odalarından birini ve eski tip bir daktilo istediğimi söyledim... Sonra "Merhaba, gerçek adım Barton Fink" dedim..."Haa, bir de otel odasında bir resim olsun... Bir de, eski ve alkolik bir senaryo yazar ile esrarlı ve güzel sevgilisi...Sonra biz kadınla bir gece sevişelim ve ben kan içindeki bir yatakta uyanayım... Sonra senin Milliyetçi Hareket Partisi'nin kurmaylarından biri ve Tansu Çiller'le koalisyonu bağlayacak adam olduğun ortaya çıksın... Ve en sonunda benim senaryo falan yazmadığım ve aslında her şeyin Pera Palas'ın pastanesinde siyah saçlı beyaz tenli pırıl pırıl bakışlı bir kızla

konusurken aklımdan bir anlığına geçip giden bir hayal olduğu ortaya çıksın, ha, ne dersin dostum... Meğer sen de yokmuşsun, kimse yokmuş da benim hayallerim varmış... Ama tuhaftır arkadaşım itiraf etti, Milliyetçi Hareket Partisi'ne yeni geçmiş... Askerler, Kemalistler, eski Demokrat Partililer Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana ilk kez biraraya gelip, memleketin çıkarları için başbaşa verip meğer aylardır düşünürlermişler, ne yapalım , gidişat kötü diye... O da eski solcu ya, bakmış sosyalizm ölmüş, liberalizmden hayır yok, bu işin sonu gidiyor ABD'ye uydu olmaya, o da demiş ki bu iş böyle olur ancak... İçeride otoriter ve sıkı milliyetçi, dışarıda oynak zeminde demokrasi ayakları... "Geliyor kardeş" dedi, "bildiğin gibi değil geliyor, eğitimsiz, parasız pulsuz bir genç nüfus on ya da yirmi yıl içinde... Bunlar kontrol edilemezse memleket elden gider..."

Melek, yeter artık, hem Barton Fink'ten memleket meşelerine geçiş de pek sert oldu... Dur artık. Kırmızı Göl kenti, El Arabi, metafizik, rüyalar, fantazyaya... Bu taüi hayaller nerede? Hayat afyon tekkesinde içilen bir çubuk olsa... Ben de, "Bir Zamanlar Amerika'da"nın finalinde afyon tekkesinde afyon çubuğunu çekip, dünyanın hali pür melaline gülümseyen Robert De Niro misali bir kahraman. Mesela...

O da ne... Martin Mystere, yanında Java, bir de sevgilisi Diana... Bara gelmişler... Mystere beni bir köşeye çekiyor, "Merhaba ben Martin Mystere... Üç haftadır Washington Mews'daki evimde bilgisayarına gelen şifreli mesajları çözmeye çalışıyorum... Birileri sizinle benim buluşmamızı istediler... About the Dreams of Present Time imzalı mesajlardı bunlar..."

Yalnız belirtmem gerekiyor, ben dahil artık hepimiz çizgiyiz... Macera bir önceki ciltte başlamış, en heyecanlı yerinde kesilmiş, tam da Martin Mystere, Java ve Diana Sıraselviler'deki bara girerken... Sonra ben, evet ben giriyorum yeni cildin ilk sayfalarında... Barda tek başıma oturuyorum, gizemli bir genç adam... Çizerler çok iyi çizmişler beni, yüzümde gri, kederli gölgeler...

"Martin Mystere bir an" (Martin Mystere'in gözleri) "Kadındaki telepati gücünü algıladı ve..." (Kumral kadının gözleri) "Mesajlar almaya başladı" (Martin'in gözleri kapalı) "Java da bir şeyler olduğunu hissetti" (Java mmmrrrgggg diye sesler çıkarır) "Esrarlı vakaların tecrübeli dedektifi bir anda her şeyi anlamıştı" (Genel plan: Martin Mystere Gelincik sigarasının dumanları arasına

gömülmüş bana yaklaşıyor.)

Martin Mystere uzun uzun anlatıyor ve bu arada *flashback* ile geçmişin Mezopotamya'sına, Çin'ine dönüyoruz... Eski maceralara referanslar yapılıyor ve Martin Mystere uzun uzun anlatıyor. Arada sırada ben de giriyorum araya... Barın tavanına nasıl çıkmışsa çizer, oradan çiziyor beni... Başım önümde dinliyorum, sanki yıllardır bu buluşmayı beklemiş ve dedektifin anlattığı her şeyi bilirmiş gibi... Aslında bir kısmını da biliyorum... Mystere benim evde aylardır duran ve arasıra okuduğum bir Bilgi Kitabı'nın fotokopilerinin peşinde... Dünya üzerinde yirmiye yakın sahte Bilgi Kitabı olduğunu söylüyor bana... Yeni bir din kurmak isteyen ne kadar gizli tarikat varsa Bilgi Kitabı'nın kendi kanallarından dünyaya yayılacağını iddia ediyor. Mystere'in amacı ise Türkiye'de el altından dağıtımı yapılan Bilgi Kitabı'nın sahte olup olmadığını anlamak... Karar mercii ise Himalayalar'ın tepesindeki bir Mabet'de yaşayan 12 Budist rahip... Atlantis'in bu macerasında benim ne aradığıma gelince... Benim evde duran kitabın gerçek Bilgi Kitabı olma ihtimali çok yüksekmış.. Bütün dünyanın gizli servisleri meğer bu kitabın, dolayısıyla benim peşimde koşarlarmış aylardır. Fakat tehlikenin farkına varan Budist rahipler işin içine kumral meleği ve Martin Mystere'i karıştırarak kitabın emin ellere geçmesini istemişler... Ben de, yani maceranın yazarlarına göre, bilirmişim bendekinin gerçek Bilgi Kitabı olduğunu da, teslim edecek güvenilir birini ararmışım... Birden bar basılıyor ve içeriye Kara Adamlar giriyor, başımın üstünde "vınnn vınnn" sesleriyle çizgi halinde kurşunlar... Tam da bu sırada kafamı kaldırıp birden gerçek hayatı görüyorum, A-ha'nın "Take on me" parçasının videoklibinde olduğu gibi... Taksim'de Murat, Selçuk ve Kaan bir geceyarısı Sütış'in yanındaki bayiden Atlantis'in, benim de içinde bulunduğum cildini karıştırıyorlar, birden Murat'la gözgöze geliyoruz, Selçuk'un elinde bir adet Hayalet Gemi, bir adet de Türkçe Hustler'ın ilk sayısı, o da şimdi bana bakıyor... Kaan da sigara içip "Abi bu Atlantis nasıl bir şey, iyi mi?" diyor... Selçuk, "Senin için üzgünüm Kaan" diyor, Murat ise İtalya'ya yaptığı seyahatte Atlantis'i çıkartan yayınevini bir türlü bulamadıklarını anlatmaya başlıyor. Kaan, "Abi, Alaska daha iyidir." diyor... Ve birden yan sayfa üstüne kapanıyor... Üçlü Alaska, Mister No ve Atiantis üstüne bir geyik muhabbet seansı başlatmış durumda, acaba evde miyim diye, bana uğramak için Gümüşsüyü Caddesi'ne doğru ilerliyorlar... Bayiden taze taze alınmış Atiantis Murat'ın çantasının içinde... Haberleri yok, beş sayfa sonra

Kara Adamlar gelecek eve ve ben resimli romanın talihsiz iyi kalpli genç adamı olarak yirmi sayfa sonra can vereceğim Diana'nın kollarında... Kimbilir ileriki maceralarda referanslar yapılacak bana, "İstanbullu genç bir yazarı öldürmüştü Kara Adamlar" diye... Fakat melek hemen yanbaşımdaydı, orada o barda... Gelincik sigarasını söndürmeye kıyamayıp, tablaya koyuyor ve ağır ağır döne döne sönmesini seyrediyoruz meleklerle birlikte... Kesif mavi dumanlar, önce tek bir çizgi halinde yükseliyor sonra parçalanıp dağılıyor... Gelincik gri bir kül haline gelince kafamı kaldırıyorum...

Barmen kibarca soruyor, "Beyefendi sizin için taksi çağıralım mı?" Kumral kadın yok artık... Saati soruyorum. "Altıyı on geçiyor." diyor barmen...

Az sonra taksideyim ve teypte Sezen Aksu "Ağlamak güzeldir" diyor, "Ağlamak şu gelip geçici dünyada her şeye rağmen varolabilmektir"... Teybin sesini açtırıyorum, şoför dertten anlayan cinsten, açıyor sesi... Göz pınarlarım hala kupkuru... Sezen Aksu'yu düşünüyorum, bütün bir ülkeyi bir baştan diğer başa kaplamış bir çığlık bu, Sezen'in çığlığı... Amerika için Elvis neyse, bizim için de Sezen o... Küçük Sezen'in Küçük Asya'nın semalarına fırlattığı o acı dolu çığlık dönüp duruyor zihnimin içinde: "Ağlamak şu gelip geçici dünyada her şeye rağmen varolmaktır"...

On dakika sonra mutfak penceresinden salondaki halojenin kısılmış ışığını göreceğim... Sessizce içeri giriyorum, gür dalgali saçların arasından bir bebek kadar tatlı bir genç kızın yüzü... Sessizce yanına uzanıyorum, gözlerini hafifçe aralayıp, "Neredeydin?" diyor usulca... "Bir afyon tekkesinde envai çeşit hayalin içinde..." diyorum, ona sanılarak...

Dem bu demdir, dem bu dem... Edebi bir şimdinin içinde dönüyor zaman... Pera Palas'ta yan sokağa bakan bir odada bir tablo asılı: Kırmızı renkli bir göl, kesif mavi renkli bir duman ve sonsuza kadar uzanan bir dağ... Dağın içinde bir kent... Kentin içinde bir gemi... Geminin içinde kente dair yazılar bekleyen tayfalar... Pera Palas'ın pastanesinde güzel bir hikaye yazmak istiyorum diyen bir adam... Samsung DeskMaster 386S / 33'ün başında tek satır yazmadan geçen birkaç gece... Bir resim, bir an, bir hikaye ve macerayı başlatan o ilk cümle: Kurşunu ve berrak bir gökyüzünün altında...

KENTİN BOŞLUKLARINDA ÖZGÜRLÜK YAŞANAMAZ

pınar türen

*Orası, kaçmak isteyip de
kaçamadıkları, unutmak isteyip de
unutamadıkları bir korku gibiydi;
bulaşıcı ve çirkin bir hastalıktan
sözeder gibi sözederlerdi oradan:
apartman aralığı dikkat edilmezse
boşluğun yuttuğu zavallı eşyaların
talihsizliğiyle kazayla içine
kendilerinin de düşebileceği bir
çirkefti; içlerine sinsice sokulmuş bir
kötülük yuvasıydı.*

**Orhan Pamuk,
Kara Kitap**

İnsanları önce yutan sonra bir güzel çiğneyip dışarıya posasını atan, hiçbir çıkış yolu bırakmamak için, mistik bir güç tarafından yönetilerek hazırlanmış gibi inanılmaz kurnazlıklara başvurabilen dev bir yaratık; kent.

Büyük kentlerin birbirine sımsıkı yapışmış dev apartmanlarını, dışarıdan asla görülemeyen içi boş kuleler, kimse anlamadan birbirinden ayırmayı başarırlar. Yemek kokularının, günden kalma konuşmalarla karışıp gökyüzüne karıştığı, evsel artıkların kimsenin ayak basmadığı dibine yıllarla yığıldığı boşluklar...apartman boşlukları. Oyuncak bebek bacakları, bulaşık bezleri, süpürge sapları. Çoktan gözden çıkarılmış ölü nesnelerin sonsuza kadar rahatsız edilmeden gökyüzünü seyrederek istirahat edebilecekleri karanlık taşlar. Belki bazen bir çocuk haykırışı ya da kavga eden apartman sakinlerinin duvarları yalayıp titreşen sesleri böler sonsuz bekleyişlerini.

Boşluklara açılan onlarca pencerenin ardında birbirine teğet geçen farklı yaşamlar olanca güçleriyle hüküm sürerler. Ne kapalı kapılar ne de örtülü pencereler yetmez mahremiyeti korumaya. Boşluklara, ortak hazlar yemek kokularına karışıp, dipte hep birlikte umarsızca yatan artıkların üzerine akarak ayrı evlerin ayrı hayatlarını sonsuza kadar bir araya getirir.... Bir banyonun su sesi başka bir mutfakın yemek kokusuyla kol kola girip başka bir pencereden bebek odasına girer; bir pencereden sızan aşk başka bir pencereden girer ve nefretle karışarak tekrar boşluğa döner. Sinsice başka pencerelere ulaşır, başka hayatlara diğerlerini şırınga edebilmek için....

Artık boşluklarda yaşanan bilinçsiz bir ortak yaşamdır. Kentler mahremiyeti öldürür, boşluklarda çürümeye terk eder.

Kimsenin ayak basmadığı ve aslında hiçkimsenin olan boşluklarda başlayan ortak yaşam gökyüzüne kavuştuğu anda kentin her yerini sarar. Artık yüzlerce, binlerce, milyonlarca apartman boşluğundan gökyüzüne taşan ortak yaşam kentin kalabalık meydanlarına, işlek caddelerine, dar sokaklarına ulaşmıştır. Boşluklar sinsice yaklaştırır yaşamları birbirine ve bu sayede kentlerde yaşamlar birbirine sarılıp gelişir.

Kentlerde asıl olan kalabalıktır. Ne sokaklarda ne evlerde ne de odalarda asla tek olamaz kentli kişi. Kentler kişisel hayatlara komplo hazırlarlar. Apartman boşlukları, birbirine açılan sokaklar,

yerin altını kontrol altında tutan metrolar ve kanalizasyonlar bu komplonun birer parçasıdır.

1843 yılında Londra¹ nın altından geçen bir tren yapmayı Charles Pearson' m kafasına kim ya da ne koymuştu? Londra 1863 yılında ilk metrosuna kavuştuğunda buna gerçekten ihtiyacı var mıydı? Londra' yi taklit etmekte gecikmeyen New York hadi neyse de, dünyada metroya kavuşan üçüncü kent neden İstanbuldur? Fransız bir mühendisin yapmayı kafasına taktığı, İngilizler'in finans sağladığı, İtalyan ustabaşı emrinde her çeşit Osmanlı işçisinin çalışarak ortaya çıkardığı Tünel'in ilk açıldığında birkaç hafta sadece hayvanların taşındığına (zira zamanın aklı evvel şeyhülislamı "bu zir-i zemin arabalarında insan götürülmesinin caiz olmayacağı"nı buyurmuştur) şaşırmmak mümkün müdür? Ve dehlizler... Her kentin altında yılan gibi kıvrılarak tüm kenti alttan çepeçevre kuşatan, kentteki her haneyle bağlantısı olan, kentin tarihi kadar eski dehlizler. Aşağıda neler olup biteceğini bile düşünmeden üstüne basılıp geçilen ızgaralar...

Kentin ansiklopedik anlamı : Nüfusu belli bir büyüklüğü ve yoğunluğu aşan, ekonomisi tarım dışı etkinliklerde yoğunlaşan ve kendi nüfusundan başka, etki alanı içinde yaşayanlara da hizmet sağlayan yerleşim çeşidi. Bu kısacık tanım dahi zavallı kent insanının ne büyük bir oyunla karşı karşıya olduğunu göstermiyor mu? Tarih, politika, ekonomi, sosyoloji hatta psikoloji bilimlerinin elele vererek insan hayatını hiçe sayma pahasına nasıl kent yaşamı üzerinden yükseldikleri apaçık ortada değil mi? Medeniyete adını veren kentler insanları kendisine kendisini de uygarlığa köle yapmış. Uçar göçerlikten yerleşikliğe, illiklikten uygarlığa, tarım ekonomisinden kapitalizme... buralardan da kimbilir nerelere geçişi sağlayan kentler bir çeşit coğrafi yerleşimden ziyade nefes alan canlı kocaman bir canavara benziyor. İnsanları önce yutan sonra bir güzel çiğneyip dışarıya posasını atan, hiçbir çıkış yolu bırakmamak için, mistik bir güç tarafından yönetilmesine inanılmaz kurnazlıklara başvurabilen dev bir yaratık; kent.

"Geçen yüzyılda bütün büyük anakentlerin bir an önce metro yapımına başlamalarının nedenini kendi kendinize sordunuz mu biç?"
"Ulaşım sorunlarını çözmek için değil mi?"

"Ortada daha otomobiller yokken, ulaşımın yalnızca at arabalarıyla sağlandığı bir zamanda mı? Sizin gibi zeki bir insandan daha ince bir açıklama beklerdim doğrusu..."

**Umberto Eco,
Foucault Sarkacı**

Ve kendi elleriyle ruhlarını kentine teslim eden insanlar nasıl tek bir vücut haline getirildiklerini bile anlayamadan, apartman boşluklarını görmeyerek, metrolarda koşuşturarak, kentin gizli dehlizlerinden habersiz sokakları arşınlayarak, tek olmayı bilemeyen benlikleriyle yaşıyorlar. Tek kişilik dünyalar yok olurken, yaşanan ortak bilinç insanın sonsuz yalnızlığını bile kentin uğultusunda eziyor.

Ve bizler ufalırken kentler hep büyüyor.

KADİFE

halil ibrahim özcan

vakit öğlenini alıyor hayattan
karışıyor ateşteki su izi
üstüste sızmış bir özenti
sözde bir yırtılış ürkek bir telaş
aşınadır biten aşklara
ürkütücü saatlerinde devam eden akşamlar
külünü yorgun cemaatlerde unutmuş sabıkalı yolculuklar
serencam
işte o kadar

terkedişlerle kaç dünya sarsılır ki
ağlara takılı bekleyişe iskan
en diptekinin selameti için imhası yazı
yeni bahaneler bulmadan çalkalanmalıyız

o artık yatağından çıkmak istemiyordu
(fotoğrafı, bu görüntünün gerçek bir olaydan alındığına inanmaktadır)

ÜNİFORMA

ergun kocabıyık

Uyandım. Odamdaydım. Dışarıdan gürültüler geliyordu. Kapıyı açtım. Karanlık koridorda toplanmış bir kalabalık, güreşen iki kişiye tezahüratta bulunuyordu. Gürültüler beni rahatsız etmişti ama çılginca eğlendikleri için tepkimi dikkate almayacaklarını biliyordum. Biraz sonra dağılıp gideceklerini düşünerek içeri girdim; kapıyı kapadım. Yeni aldığım üniforma kapının arka yüzündeki askıdaydı. Kapının kilidi yerine oturur oturmaz odanın öteki tarafından gelen başka sesler duydum. Bu, geleceğinden daha önce haberdar olduğum Güney Kore'li subay olmalıydı. Odaları denetliyordu. İlk tepkim, açık olduğunu farkettiğim yan kapıyı kapamak üzere hareket etmek oldu. Eşiğe geldiğimde önümde beliriverdi. İçeri girdi. Maiyetindeki beş altı kişi ona eşlik ediyordu. İçlerinden birisi çevirmeniydi ve ona ilave bir organ kadar yakındı.

General ön kapının arkasında asılı duran üniformayı görünce çarpıldı. Soluma ritminde belirgin bir artış gözlemleniyordu. Buna benzer bir üniformayı kendisinin de satın aldığını ama kısa bir süre sonra çalındığını söyledi. Sesinin tonuna elbisemin de çalınacağı iması iliştilmişti. Sanki çalınan üniformasının acısını çıkarmaktı amacı. Ya da güzel üniformalara karşı bir zaafı vardı da ne pahasına olursa olsun ona sahip olmak ve bunu kendi içinde haklı kılabilmek için çalınmış yeni üniformasından söz ediyordu. Böylece insanlarda üniformasını çalmış olabilecekleri hissini uyandırarak onları tedirgin ediyor, ikinci aşamada da üniformayı kendisine hediye etmelerini, olmazsa satmalarını kamufle edilmiş sözcüklerle ifade ediyordu. Eğer bunlar da sökmezse onu adamlarına çaldırıyordu. Pazardan seksen bine aldığımı söyledim. Yüzü adeta bir televizyon ekranına dönüşmüştü; kendisiyle yapılan bir röportajda bu üniformaya mutlaka sahip olması gerektiğini söylüyordu. Görüşmenin başlarında sakın ve mantıklıydı. Ancak konuşması giderek anlaşılma azgından dökülmeye başladı. Bir ara aşağılandığına ilişkin bazı şeyler işitir gibi oldum. Giderek

kontrolünü yitirdi. Nefes almakta zorlanıyordu. Ekran parlaklığını yitirmişti. Ardından parazit yapmaya başladı. Sanki açık unutulmuş bir kameranın görüntüleri ekrandakiler; şekiller eğilip büküldü, herşey dönmeye başladı.

Odadan hemen çıkmak istedi. Midesi bulanıyordu ve görmesi bozulmuştu. Yanındaki adamlardan birisi koluna girdi ama adamın yardımına ihtiyacı olmadığını gösteren koldan sıyrılma hareketi. Fakat o halde olmasına rağmen odadan ayrılırken yarım dönüşle üniformaya ve bana bir daha baktı. Tam da bakmadı aslında bakmak istedi ama vazgeçti.

Aynı şeyleri koridorun sonunda oturan bir kıza da yapmış. İlginçtir adam odamdan ayrılırken şöyle dedi: "Bu üniforma kesinlikle çalınır; benim de aynısından vardı, seksen bine almıştım çalındı; bu da çalınır." Bu imayla karışık kehanet beni korkutmuştu. Kapıları iyice örttüm. Üniformamı nasıl koruyacaktım. Adama yarım yamalak İngilizce'yle anlatmaya çalışmıştım; babamın da bir asker olduğunu ve bunu ona aldığımı... Ama iyi konuşamadığım bu dilde sözcükleri birbirine karıştırıyordum. 'Babam' derken 'annem' diyor sonra düzeltip 'hayır babam' diyordum. Sonraki cümlelerde yine aynı sözcük geçtiğinde aynı yanlış yapıyordum. Yaptığım yanlışlardan sonra bunları düzeltme çabalarım adamı eğlendiriyordu. Söylediklerimin uydurma şeyler olduğunu anladığını belirten alaylı ifadeler takınıyor, "tamam, tamam anladık" gibilerden elini sallayarak konuşmamı kesiyor; bakışlarıyla gözlerinin soğuk namlusunu yüzümde gezdiriyordu.

Olaydan çok sonra tanıdığım subaylara adamdan söz ettim. Rütbesini sordular. Yakasının kırmızı olduğunu ama apoletindeki işaretleri tam olarak anımsayamadığımı binbaşı veya yarbay ama etrafındakilerin ona karşı davranışlarına bakılırsa daha çok general olabileceğini söyledim. Düşündüler, böyle bir adamı tanımadılar, davranışlarına akıl sır erdiremediler.

BİR BAŞKENTİN DOĞUŞU: ANKARA

sedef erkman

Cumhuriyetin 1923 yılında kurulması, tüm Türkiye topraklarında büyük değişimlerin yaşanmaya başlanması anlamını da taşıyordu. Ancak o dönemde Türkiye'nin hiçbir şehri Ankara'nın yaşadıklarını yaşamadı.

Ankara, başkent ilan edilmesinden sonra çehresini hızla değiştiren bir kent olmuştur. Ancak, Ankara'nın nasıl imar edildiğini incelemeden önce Ankara'nın yeni Cumhuriyet'in başkenti olarak seçiliş süreçlerine bakmakta yarar var.

"Mustafa Kemal Ankara'yı merkez seçmiş değildir. Sadece Ankara'da kalmaya karar vermiştir." (1). Bu sözler bizi daha da gerilere gitmeye zorluyor. Mustafa Kemal Kurtuluş Savaşı'nın bir çok aşamasının yaşandığı, Meclis'in kurulduğu Ankara'dan neden ayrıldı ve yeni devletin başkenti olarak bu çorak bozkır kentini seçti? Zira, Ankara başkent olarak düşünülen şehirlerin arasında değildi. Başkentini Milli Misak sınırlarına göre memleketin merkezinde yer alacak bir şehir olması, başkenti saldırılara karşı korumanın kolaylığı ve ülkenin diğer köşelerine eşit uzaklıkta bulunması kaygısından kaynaklanıyordu. . Başkentini Anadolu'nun ortalarında bir kent olması fikri mevcuttu ama Sivas veya bir süre ciddi olarak düşünülen Kayseri gibi gerek Selçuklu gerekse Osmanlı dönemlerinde imar edilmiş, görece de olsa gelişmiş şehirlerden biri düşünülüyordu. Oysa Ankara Osmanlı İmparatorluğu devrinde neredeyse hiç ilgi görmemiş bir şehirdi. Hiç bir Sultan Ulucami'sini buraya yaptırmamış, var olan cami, han gibi büyük ölçekli anıtsal yapıların hemen tamamı Ankara'nın yerel kişilikleri tarafından inşa ettirilmişti. Dolayısıyla Ankara, başkent seçildiği zaman şehirden ziyade bir kasaba görüntüsündeydi.

Bu seçimin oldukça pratik nedenlerden kaynaklandığı görülüyor. Mustafa Kemal Paşa demiryolunun o günlerde sadece Ankara'ya kadar

geldiğinin ve bir başkent için ulaşımın herşeyden önemli olduğunun farkındaydı Bundan başka, telgraf teşkilatı da Kurtuluş Savaşı günlerinden kalmıştı ve oldukça iyi durumdaydı. Bütün bu nedenlerin yanında, belki de sadece Mustafa Kemal ve yakın çevresinin kafasında bir de sembolik neden vardı. Bu da, Ankara kentinin belki de geçmişte kalmış olan bir özelliği ile ilgiliydi. Ankara, Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmeden önce Anadolu'da oldukça etkili olan Ahiler'in bir kenti niteliğindeydi ve özerk bir yönetime sahipti. Ahiler o dönemde oldukça bağımsız bir yapıyla, bir çeşit "yerel yönetim"le idare ediliyorlardı ve Sultan 2. Murat Ankara sınırlarına dayandığı zaman şehri hiç bir çarpışma olmadan ele geçirmişti. İşte Ankara'nın geçmişindeki bu özellik Mustafa Kemal'in Ankara'yı Başkent olarak seçme düşüncesini güçlendirmiş olabilir.

Başkent seçimi konusundaki bir diğer sorun da tamamen Ankara'dan bağımsız olarak yaşandı. Bu sorunun adı yüzyıllardır her türlü devlete doğal olarak başkentlik etmiş payitaht İstanbuldu. Hiç kimse yeni kurulacak devletin merkezinin de İstanbul olacağından şüphe duymak istemiyordu. Ancak, hem herşeye yeniden başlama kaygısı hem de Osmanlı Devleti ve onun kökleşmiş yaşam tarzından kuşkusuz farklı olacak yeni devleti hiç bir etkilenme ve zorlama olmadan kurma arzusu, yeni devletin kurucularının İstanbul fikrine soğuk bakmalarını da beraberinde getirdi. Ankara'nın başkent olarak seçilmesi devlet kademelerinde çalışanlar, İstanbul'un köklü ve nüfuzlu ailelerini ve yabancı temsilcilik mensuplarını oldukça rahatsız etmişti. Kimse İstanbul gibi bir şehri bırakıp 15-20 bin nüfuslu bir Anadolu kasabasına taşınmak istemiyor ve ergeç bu Ankara sevdasının sona erip başkentini yeniden İstanbul'a taşınacağını umuyorlardı. "Ankara'ya bir hayli zaman herkes eğreti gözü ile bakmıştı. Ne Türkler ailelerini getirdiler, ne de Ruslardan gayri ecnebler esaslı yerleşme niyeti gösterdiler. Onlar için başkent hala İstanbul idi. Ankara'da müsteşar veya başkatipler

nöbet tutar, elçiler arasına gidip gelirlerdi, İngilizler Ankara'da üç-beş odalı bir ev tutmuşlar, Amerikalılar Evkafın yeni yaptırdığı pek küçük evlerden birini kiralamışlardı."(2).

Bütün bu zorluklara rağmen Ankara'da hızlı bir imar faaliyeti başlamıştı. Bu zorluklar, zaten eğer gerçekten başkent olacaksa Ankara'nın hızla yapılanması gerektiğini de gösteriyordu. Bu kez de başka zorluklar baş gösterdi. Ankara, madem yeniden inşa edilecekti, bu bir plan çerçevesinde olmalıydı. Ancak şehrin başkent olacağı kesinleşince müthiş bir spekülasyon faaliyeti başlamıştı. Herkes yerli halkın arazilerini ucuza kapatıp, ilerde devlete pahalı satma telaşına düşmüştü. Yerli halk ise yeni gelenlerin birgün geri döneceğinden emin olduğundan olacak 'şimdi pahalı pahalı satar, geri gidecekleri zaman ucuz ucuz alırsız.' diye düşünüyordu.(3). Böylece daha şehir planı yapılmadan Ankara'nın toprakları spekülasyoncuların eline düşmüştü. Ankara'nın şehir planının hazırlanması için açılan yarışmayı kazanan Alman Profesör Jansen'in yaptığı plan, bu spekülasyonlar yüzünden gerektiği gibi uygulanma olanağı bulamamıştır. Zaten Cumhuriyet'in ilanından planın hazırlanmasına kadar geçen sürede Ankara bir takım imar faaliyetlerine sahne olmuş, bu durum Ankara'da bazı düzensiz ve gelişigüzel görüntülerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durumun yaratılmasına, belediyenin o yıllardaki deneyimsizliğinin payının olduğunu da unutmamak gerekir. Öte yandan, bu görsel düzensizliğin oluşmasında o yıllarda halen ürün vermekte olan ve 19. yüzyıl boyunca milliyetçilik düşüncelerinin filizlendiği bir ortamda gelişen ve etkisini Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sürdüren, temelde Osmanlı ve Selçuklu mimarisinin klasik formlarının kullanıldığı Ulusal Mimari Akımı'nın temsilcilerinin de payı olduğu kimi yazarlarca dile getirilmektedir. Kentsel bir imge yaratılmasına çalışıldığı bir dönemde söz konusu mimarların malzeme kullanımında ve süslemede tercih ettikleri çeşitlilik o dönemde de oldukça eleştiri almıştı. (4). Buna rağmen, o dönemdeki Ankara'yı imar etmekte karşılaşılan zorlukların hiç biri spekülasyonculardan kaynaklanan zorluklar gibi değildi. Falih Rıfkı hatıralarında "Bu şark kafasının ve mizacının Atatürk'ün enerjisini bile eriterek, en güzel hayallerinden birini nasıl söndürmüş olduğundan "söz eder.(5). Oysa Ankara'nın iyi imarının rejimin başarısı ile özdeşleşeceğine inanılmaktaydı. Spekülasyoncular -ki

bunların arasında devlet kademelerinde görevli veya onlara oldukça yakın kişiler vardı- plan uygulama aşamasına geldiğinde çeşitli müdahalelerde bulunmaktan geri kalmadılar. En basitinden, Jansen Planı'ndaki Bakanlıklar Mahallesi'nde öngörüldüğü gibi, bakanlıkların birarada bulunmasına karşı çıktılar ve bu konuda Atatürk'ün fikrini değiştirmede çalıştılar.

Gerekçeleri ise devlet yönetiminin kalbi sayılacak bu binaların birarada olmalarının bir hava hücumu söz konusu olduğunda savunma güçlükleri çıkartacağı ve böylece hepsinin bir defada imha edilmesinin kolaylaşacağı idi. Ancak Atatürk bu itirazı 'Hepsini ayrı ayrı müdafaa edeceğim yerde bir arada müdafaa ederim, bundan ne çıkar?' diyerek geri çevirdi. Aynı spekülasyoncular, devletin oldukça kısıtlı parası olduğundan haberdar oldukları halde kamulaştırma bedellerine de itiraz ettiler (6). Bunların arasında, Atatürk'ün yakın arkadaşları da vardı. Gerçi Atatürk bunu duyunca arkadaşlarını itiraz etmekten menetti ancak bu gibi örnekler Ankara'da planlı bir şehir kurmanın ne denli güç olduğunu gösteriyor.

Ankara, yeni devletin başkenti olmasının yanı sıra, Türkiye'deki ilk şehircilik faaliyetine de sahne oldu. Yukarıda değindiğimiz Jansen Planı Türkiye'de uygulamaya konulmuş ilk şehircilik girişimi olarak adlandırmak yanlış bir tutum olmaz. Bunun yanı sıra sadece Ankara değil, ülkenin her yanı yıllar sürmüş çöküntülerden ve savaşlardan yorgun düşmüştü. Yeni devletin örgütlenme gereksinimlerini karşılayacak yönetim yapılarına ihtiyaç vardı : illerde hükümet binaları, belediye yapıları gibi binaların süratle bitirilmeleri gerekmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinin olumsuz atmosferi içinde ihmal edilmiş olan okul, hastane vb. gibi yapılar da günün mimarlık gereksinimleri arasındaydı. Bütün bu sorunlara bütçenin son derece kısıtlı oluşunu ve Ankara'daki planın uygulama zorluklarını da katarsak yeni Cumhuriyet'in imar sorunlarının altından kalkması hiç de kolay olacağı benzemiyordu. Bütün bu zorluklara rağmen, Başkent olmasını izleyen günlerde Ankara'da yoğun bir inşa faaliyeti başlamıştı. "Yeni Ankara baş döndürücü bir süratle inkişaf ediyordu. Taşhan'ın önünden Samanpazarı'na, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye, Cebeci'den Yenışehir'e, Yenışehir'den Kavaklıdere'ye doğru uzanan sahalarda üzerinde apartmanlar, evler, resmi binalar, sanki yerden fıkkırırmasıcasına

yükseliyordu."(7).

Durumun böyle olmasına rağmen, Cumhuriyet kurulduğu zamanki mimarlık düşüncesinin Cumhuriyet öncesi dönemden bir farkı yoktu. I. Ulusal mimari üslubu dediğimiz akım hala etkisini sürdürmekteydi ve dolayısı ile bu üslubun uygulayıcısı olan mimarlar Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devletin ihtiyaç duyduğu yapıların tasarımıyla uğraştılar. Fakat bu üslup 1926 yılından sonra geçerliliğini yitirmeye başladı. Bu durumun arkasında hem uygulamadan doğan zorluklar hem de ideolojik ortamın bir kez daha farklılaşması yatıyordu. Uygulamadan doğan zorluklar genelde ekonomik ve pratik nedenlerden kaynaklanıyordu ; yeni devletin mali olanakları ve zamanı azdı, gereksinimleri ise oldukça fazla ve acildi. Üretilmesi ve malzemesi pahalı, yapımı uzun zaman alan ve kimi yerlerde ince ve usta işçilik isteyen bir tarz öneren Ulusal Mimarlık düşüncesinin bu koşullarda pratikte uygulanması akılcı değildi. Ayrıca, bu büyük imar faaliyetinin gerektirdiği görevleri yüklenerek sayıda Türk mimar yoktu. Bu noktada, Ulusal Mimari Akımı'nın hiç bir şekilde bir şehircilik boyutu içermediğini de eklemek gerekir. Ulusal Mimari düşüncesi bu özelliği ile zaten yeni devletin gereksinimlerine yanıt vermekten çok uzaktı. (8).

Ancak bunun yanında bir de ülkenin içinde bulunduğu ideolojik ortamın Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren gitgide daha kesinleşen boyutlarda değişime uğraması vardı ki Ulusal Mimari'nin kaçınılmaz sonunu hazırlayan gerçek neden buydu. Bu düşünce nasıl içine doğduğu ortamın toplumsal ve ideolojik gereksinimlerinden yola çıkmış ve yarattığı imajla toplumun görsel ve sembolik ihtiyaçlarını karşılamış, onun düşünce ve duygularını yansıtmaya görevini üstlenmişse, şimdi yine aynı nedenlerden dolayı tarihi misyonunu tamamlamıştı.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde İttihat ve Terakki Partisi'nin önünü açtığı Milliyetçi Türkçülük düşüncesinin mirasçısı olan Cumhuriyet yöneticileri Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ulusal Mimari Akımı'nı desteklemişlerdi. Zira, Milliyetçilik fikri, sonuçta Osmanlı İmparatorluğu'nun ümmetçi ideolojisine karşı yaratılmış bir fikirdi. Yeni Cumhuriyet'in kökleri bu düşünceden geliyordu. Ancak,

ulus-devlet kurulduktan sonra tamamen başka bir boyutta yapılanmaya girilmiş, Ulusal Mimarlığın ve temsil ettiği dönemin geçmiş değerlere bağlı oluşu, bu değerlerin de Batı etkilerine karşı durmak adına Osmanlı kültürel mirası olması Cumhuriyet'in o yıllarda şekillenen ideolojisi ile taban tabana zıttı. Ulusal Mimari Düşüncesini temsil eden binalar, hiç kuşkusuz, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Ankara'nın cılız görüntüsünü siliyorlardı ancak, dönemini doldurmuş bir anlayışın ürünleri olmaları dolayısıyla Cumhuriyet'in dünyaya bakış açısını dile getirmekten ve onu temsil etmekten oldukça uzaklar. Başkentin genç ve yeni olma niteliği ile bağdaşmayan yaşlı ve eski görünümlü yapılar Ankara'yı süslüyordu. (9). Oysa Türkiye Cumhuriyeti ulus-devletin oluşum sürecinde bambaşka kalıplara ve ifade tarzlarına ihtiyaç duymaktaydı.. İşte bu noktada Cumhuriyet ideolojisinin aradığı yöntem, bir önceki dönemde Türk milliyetçilerinin Ulusal Mimari ile sonuçlanan arayışlarından farklılıklar göstermeye başlar. Zira Osmanlı Milliyetçileri yalnızca milliyetçilik düşüncesi ile hareket ederlerken Cumhuriyet'in kurucularının hedefleri çok daha geniş bir alanı kapsıyordu.

Bir ulus-devletin kuruluşunun temelinde oldukça geniş bir düşünsel temellendirme olduğunu görüyoruz. Herşeyden önce milliyetçilik temeline dayandığı için yapay denebilecek bir yapıya vardır. Yapaylık, ulus denilen topluluğun bir geçmişi olmamasından ve onları 'ulus' yapan özelliklerin binlerce farklı özellik arasından ustaca seçilip ortaya konulmasından kaynaklanır. O güne kadar insanları sadece aile bağları veya komşuluk ilişkilerinin boyutu kadar ilgilendiren aynı dil, din ve ırktan olmak özelliklerini aniden çok uluslu krallık veya imparatorlukların yapısına bir alternatif oluşturarak ortaya çıkarıp yeni toplum modelleri yaratmak hiç kuşkusuz yakın tarihe özgü bir olgudur. Bu nedenle milliyetçilik düşüncesini liberalizm veya faşizm gibi ideolojilerle değil akrabalık veya din gibi olgularla beraber değerlendirmek daha doğru olabilir. (10). Bu noktada yapaylığının yanı sıra ulus-devletin en önemli özelliklerinden birini daha düşünmeye başlayabiliriz. Bu da ulus-devlet'in oturulup tasarlanmış, belli kalıplara sokulmuş ve hayal edilmiş bir yapı olduğudur. "Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur, kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir." (11). Bu topluluk yeni devletin

kurulma aşamasında yeni ideolojisine uygun olacak şekilde kurgulanır, geçmiş çoğu kez, yeni rejime meşruiyet kazandırmak için olumsuzlatılır, -öyle ya, eder eski düzen iyi idiye ne diye değiştirdiniz? diye sorulabilir sonra- hatta hiç beğenilmeyen yanları yok edilir. Bu arada toplumun ihtiyaç duyduğu kahramanlık hikayeleri, kazanılan zaferler, tarih boyunca kazanılmış egemenlikler abartılarak da olsa belirginleştirilir. Bu yolla bugün 'Resmi Tarih' olarak adlandırdığımız senteze ulaşılır. Geçmişle olan bütün bağlan koparma çabası Türkiye örneğinde olduğu gibi oldukça yoğun bir biçimde yaşanır. Bu noktada, geçmişsiz bir toplum olamayacağı ve geçmişin yerine doğal olarak bir şey koymak isteneceği için, koparılan bağların ve silinen geçmişin yerine elbette başka şeyler koymak gereklidir. Böylece bazı şeyler silinirken toplum ortak bir bellek kazanır ve varlığını bu yaratılmış belledin üzerine inşa eder. Devlet her alanda bu ideolojik birliği kurmak için her türlü aracı kullanır. Hiç kuşkusuz mimarlık da bu müdahaleden nasibini alır.

İşte, Cumhuriyet yönetimi, ideolojisini sağlamlaştırmaya başladığı bu yıllarda mimari yapılanmasını da değiştirme gereksinimi duydu. Bu noktada, ulus-devlet aşamasına daha önce geçmiş olan Avrupa devletlerinin mimariye yaklaşırken seçtikleri yoldan farklı bir yol izledi ; Avrupa Devletleri, İmparatorluklarının veya Krallıklarının mimari anlayışlarını reddedip köklerine dönmüşler ve Yunan ve Roma Mimarilerinin klasik formlarını uluslaşma sürecinde sembol olarak kullanmışlardı. Bu durumun bir açıdan benzeri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşandı. Gerçi o zaman henüz ulus-devlet kurulmamıştı ama milliyetçilik rüzgarları hızla esmekteydi ve o dönemde zaten kendi klasik formlarının dışına çıkmış ve Batılılaşma adına Batı'nın monarşik mimarisi sayılan Barok ve Eklektik üsluplarını kullanan Devlet'in yeni milliyetçi yaklaşımlarının bir yansıması olan ulusal tarzlara yani Osmanlı Mimarisi'nin klasik formlarına dönüşmüş, böylece Avrupa'dakine benzer bir ideoloji-mimarlık bütünleşmesi yaşanmıştı.

Asıl farklılık Cumhuriyet kurulduktan sonra gözlemlendi. Kendini Osmanlı Devleti'nin kültürel mirasçısı saymayan ve bu açıdan bakıldığında aynı Avrupa'daki ulus-devletlerin yaptığı gibi imparatorluk mimarisini reddeden Cumhuriyet,

hem kendi köklerinde Yunan ve Roma Mimarisi gibi bir birikim olmadığından, hem de ideolojik yapılanması çağdaşlık ve ilericilik üzerine kurulu olduğundan Avrupa'nın tuttuğu yolu tutmadı. Bunun yerine Avrupa'da ve aslında tüm dünyada yavaş yavaş gündeme gelen ve ilk örneklerinin görülmeye başlandığı rasyonel ve işlevci mimariye yöneldi. Bu mimari anlayış, Avrupa'da 'Bauhaus' düşünceleri olarak anılıyordu ve mimarlıkta yalınlığı, ekonomikliği, rasyonelliği, işleve uygunluğu esas alıyordu. Aynı yıllarda ileride çağdaş mimarlığın kurucusu olarak sayılacak Le Corbusier, tek tük uygulamaları ve kitapları ile çağdaş mimarlık ve şehircilik sorunlarına ilişkin düşüncelerini dile getiriyordu. Bu dönem görüldüğü gibi, yalnızca yepyeni bir mimari anlayışı değil, aynı zamanda şehircilik kavramını ve buna bağlı olarak bir binanın çevresinden bağımsız tasarlanamayacağı düşüncesini de gündeme getiriyordu.

Ankara'nın şehircilik planının Jansen tarafından 1928 yılında yapıldığı ve Alman mimar Holzmeister'in Ankara'ya ilk olarak 1927'de geldiği göz önüne alınırsa, genç Cumhuriyet'in seçimini hiç vakit kaybetmeden yaptığı söylenebilir. Hatta sonradan oldukça ün kazanacak olan Le Corbusier de bir plan hazırlamak üzere Ankara'ya davet edilmişti. Le Corbusier genç Cumhuriyet yönetimi ile çalışma olanağı bulamadı ama davet edilmesi bile yeni devletin olaya nasıl yaklaştığının iyi bir göstergesi olarak algılanmalıdır. Elinde yeni bir devlet, yeni bir ideoloji ve yeni bir şehir bulunan Cumhuriyet, tam da aradığı gibi, hiç bir ideolojinin temsilciliğini yapmayan veya geçmiş dönemleri yüceltmeyen bir mimari tarz yakalamıştır. Böylece herşeye yeniden başlama ve yüzünü kesinlikle Batı'ya dönme isteklerine aradığı yanıtı bulmuş oluyordu. Bu mimari anlayış Cumhuriyet'in 1927-1940 arasındaki resmi görüntüsü olacaktır.

1930'lu yıllar Avrupa'nın bir çok ülkesinde milliyetçilik düşüncesinin yoğunluk kazanarak ırkçı boyutlara ulaştığı yıllar oldu. Bu düşünce egemenliğini, 1939 yılında yeni bir dünya savaşının çıkmasına neden olana kadar sürdürecekti. 1929 yılında bütün dünyayı sarsan ağır ekonomik bunalım ise ülkeleri ekonomilerini küçültmeye ve kapalı politikalar izlemeye zorlamıştı. Bu dönemde Türkiye'de de bir içe kapanma söz konusu olmuş,

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde uygulanan liberal ekonominin ömrü oldukça kısa sürmüştür, Türkiye, savaş sonuna kadar sürecek bir kapalı ekonomi dönemine girmiştir. Aynı yıllar Kemalist ideolojinin 1931 yılındaki CHP Kongresi'nde kabul edilen altı ok ilkeleriyle tescillendiği ve 2. Dünya Savaşı sonuna dek Türkiye'nin ideolojik yöneliminin belirlendiği yıllardır. Bu ilkelerden dönemin ekonomik yapısını belirleyen 'devletçilik', ideolojik bir hareket olmamakla beraber, 'ulusçuluk' ve 'halkçılık' ilkeleriyle desteklenmiştir. Yani, devletçilik ve ulusçuluk aynı hareketin ekonomik ve politik yönlerini oluşturmıştır. Türkiye'deki milliyetçilik düşüncesinin Cumhuriyet sonrası gelişiminde hiç kuşkusuz ekonomik sıkıntıların payı azımsanacak gibi değildir. Ekonominin iç kapanması ile gelişen milli tasarruf ve yerli malı kavramları milliyetçilik düşüncesinin ekonomiye yansımalarıdır. Kültürel alanda milliyetçilik, kendini Türk dili ve tarihi hakkında bizzat Atatürk tarafından yönetilen çalışmalarla göstermiş, sonradan Türk Tarih Kurumu'na dönüşecek olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuş ve ilk Tarih Kongresi 1932 yılında yapılmıştır. Güneş-dil Teorisi olarak anılan ve yukarıda sözünü ettiğimiz yaratılan geleneklere oldukça iyi bir örnek teşkil eden bir dil teorisinin gündeme gelişi de bu döneme rastlar. Bu dönemde kurulan ve devletçi ekonominin önemli uygulamaları arasında sayılan Etibank ve Sümerbank'a verilen isimlerden de anlaşılacağı gibi, Osmanlı mirasını devralmaktan kesinlikle kaçınan Cumhuriyet, tarihini yakınoğunun bu eski uygarlıklarına bağlamayı ve bu isimleri devletçi uygulamaların simgeleri olan iki kuruluşa vererek ideolojisini bir bütün olarak gördüğünü ve onu her alana yaymak niyetinde olduğunu göstermek amacındaydı. Yapılan devrimlerin bir an önce halka benimsetilmesi amacıyla ülkenin her yanında 1932 yılından başlayarak Halkevleri açılmıştır. Halkevlerinin yapısının aynı yıllarda Faşizm'e yönelen İtalya'da örgütlenen Faşist İtalya Balilla Gençlik örgütleri ve Sovyet Rusya'daki halk eğitimi uygulamalarına benzerlik göstermesi dikkat çekicidir. Bütün bu olgular Cumhuriyet ideolojisinin, aynı dönemde Avrupa'da da söz konusu olan aşırı milliyetçi ve ırkçı yönelimlerin çok da uzağında olmadığını gösteriyordu.

Cumhuriyet İdeolojisi'nin etkisini ekonomiden

kültüre her alanda göstermek amacında olmasından hiç kuşkusuz mimari de nasibini aldı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi geçmişinden kalan mirası reddeden ve kendine yeni bir geçmiş kurgulayan yeni devlet geleceğini de bağımsız olarak tasarlamaya kararlıydı ve bunun mimari simgesi 'olarak da rasyonel-işlevci mimariyi seçmişti. Mimaride ve özellikle Ankara'nın imarı konularında yabancı uzmanlardan yararlanılmaya 1920'li yılların sonlarından itibaren başlanmıştı, özellikle Güzel Sanatlar Akademisi'nde ve Mühendis Mektebi'nde yabancı hocaların Uluslararası Mimari ağırlıklı eğitim vermeye başladıkları görülüyor. Hendese-i Mülkiye'nin yeni bir yasa tasarısıyla 1928 yılında Mühendis Mektebi'ne dönüştürülmesi zaten mimarlık ve mühendislik eğitiminde bir aşama olarak nitelendirilebilir.

Bu noktada mimarinin bir kez daha ideolojik tercihleri yansıttığına tanık oluyoruz. Ulus-devletin herşeyi kontrol altında tuttuğu ve onu ezip geçmenin veya herhangi bir alternatif getirmenin olanaksız olduğunu duyururcasına görkemli yapılara olan ilgisi hiç kuşkusuz Türkiye'yle sınırlı değildi. Söz konusu binalar hem merkezi devletin başkentinde bulunuyorlardı, hem de büyük çoğunluğu devlet mekanizmasına ait yapılarıydı.

Durum böyle olunca, aynı dönemde belki de daha güçlü milliyetçilik akımlarının etkisinde olan Avrupa ülkelerinde benzer eğilimler baş göstermişti. Örneğin Almanya'da Nasyonel Sosyalistlerin 1933 yılında iktidara gelmesinden ve sonu katı bir ırkçılığa varacak bir milliyetçilik politikası uygulamaya başlamalarından sonra Parti, mimari konularla yakından ilgilenmiş ve anıtsal özellikleri oldukça baskın yapılar inşa ettirmişti. Bu yapılar, karşısında duran insana ezilme hissi veren, yoğun ve ağır kütlelerdi. Tamamen ideolojik nedenlerle ve milliyetçiliği geniş halk kitlelerine benimsetmek amacıyla, Uluslararası Mimari'nin temelde Ulusallığı bozucu özelliklerinden söz ediliyordu. Ulusal yaratıcılık gücünün yok edilmeye çalışıldığı ve rasyonel yaklaşımların bu duruma araç olduğundan dem vuruluyordu. Böylece anıtsal yönü ağır basan, simetriye önem veren, büyük boyutlu klasik anıtsal Avrupa mimarlık öğelerini Faşist sembollerle birleştiren bir mimari anlatıma ulaşılmış olunuyordu. Yüzbin kişilik stadyumlar inşa ediliyor, Berlin'deki Başbakanlık ve Başkumandanlık binaları çok büyük boyutlarda

ve tamamen farklı bir anlayışla yeniden tasarlanıyordu . Bu yapılar, gitgide artan oranlarda Alman kentlerini süslemiş ve Faşist yönetimin sembollerinden biri olmuştur. Bu mimarinin tanıtımı ve dolayısıyla rejimin propagandası yurtdışındaki sergilerdeki Alman pavyonlarında yapılıyordu.

Aynı şekilde, İtalya'da Rönesans döneminde inşa edilen ve görkemli sütunları, geniş ve yüksek merdivenleriyle Roma'nın merkezinde, en önemli tarihi alanların ortasında yer alan Palazzo Venezia, 1929 yılından itibaren Mussolini'nin karargahı olmuştur. Mussolini, en ateşli konuşmalarını bu sarayın balkonundan yapma alışkanlığındaydı. Bunun en önemli nedenlerinden biri de hiç kuşkusuz, İtalya'nın Roma Uygarlığı'nı yeniden canlandırma düşüncesi idi. Sovyet Rusya'da ise, kapitalizmle özdeş görülen Modern mimarlık yerine Antik Dönem Mimari'sinin daha az zararlı olduğu düşünüldüğünden, Neo-Klasik Tarz'ın uygulanması tercih edilmişti. Görüldüğü gibi 1940-1950 yıllarında, mimari belki de tarihinde ilk defa politik ifadenin bu denli belirgin bir ifadesi oluyor ve tüm Avrupa'yı içine alacak bir Neo Klasik üslup, aşırı milliyetçi yönetimlerin simgesi durumuna geliyordu. İlginç olan, totaliter rejimlerle yönetilmeyen diğer Avrupa ülkelerinin ve hatta Amerika Birleşik Devletleri'nin de Neo Klasizm'i resmi devlet yapılarının mimari tarzı olarak benimsemeleriydi. Fransa'da Palais de Chaillot, Palais de Musee d'Art Moderne, Musee des Travaux Publics gibi binalar, Fransız yönetiminin de bu üslubu kamu yapılarında kabul ettiklerini gösteriyordu.

Avrupa'daki aşırı milliyetçi politikalar, kalıcılıklarını ve anıtsallıklarını simgelemek için Neo-Klasizm'e bir dönüş yaşarlarken politik ortamın Avrupa ve Türkiye'de benzer gelişimler göstermesinin de etkisiyle bu neo-klasik tarz Türkiye'de de 1930'lu yılların sonlarına doğru egemen olmaya başlamıştır. Totaliter rejimler için neredeyse rejimin yapısıyla özdeş görülen Neo-Klasizm, o dönemde bütün Avrupa'yı etkisi altına almış bulunuyordu. Ancak, Türkiye, Neo Klasik üslubu çekinmeden benimsemekte Avrupa ülkeleri kadar rahat davranmamıştı, bunda Antik Mimarlığın mirasçısı olmamasının ve o dönemde Türkiye'de eser veren mimarların çoğunun Avrupa ve özellikle Almanya'daki faşist gelişmelerin geleceğinden endişe duyup yurt

dışına çıkmayı seçen kişiler olmalarının da payı vardı. Cumhuriyet, egemenliğini simgelemek amacındaydı ve mimarlığı bir araç olarak kullanma düşüncesinde Avrupa devletleriyle hemfikir di. Ancak, diyebiliriz ki kullandığı yöntem farklı olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri de, bizce, Cumhuriyet'in ilanından sonra yüzünü kesin olarak Batı'ya dönmüş olsa bile iç dinamiklerinin farklılığı nedeniyle benzer şartlar altında bile değişik sonuçlarla karşılaşmasıdır. Bundan başka, Atatürk ölümüne değin, ulusal bir mimariyi desteklediğini belirten bir davranış içine girmemiştir. Böylece, Türk Mimarisi bu dönemde Avrupa'dan etkilenip bir tür anıtsal resmi mimari geliştirmişse de bunu Uluslararası üslubu kullanarak yapmaya çalışmıştır.

notlar

1. F. R. Atay, Ankara, Dünya Yayınları, s.376
2. a.g.e, s.371
3. a.g.e., s.379.
4. G. Tankut, "Ankara'nın Başkent Olma Süreci", ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Dergisi, c.8, n.2, 1988, s. 100.
5. a.g.e, s.381
6. a.g.e, s.392
7. Y.K. Karaosmanoğlu, Ankara, Ankara 1972, s.99.
8. G. Tankut, a.g.e, s.94.
9. A. Kuran, "Ankara'nın Başşehir Oluşu ve Mimari Gelişimi Üzerine", TBMM Dergisi, s.94
10. B. Anderson, Hayali Cemaatler, İstanbul, 1993, s.20
11. a.g.e, s.21.

TUHAF Kİ YAZILDI AMA.

faruk ulay

Mihraplı yıllarının otuz ikincisinde Ortodoksluktan emekli olan papaz, kilisesinden yürüttüğü bir sandık büyük boy adak mumunu sırına yükleyip evine geliyor. Yalnızca tanrıyla kendine ayırmayı düşündüğü son birkaç yılını olabildiğince rahat kılabilmek için evlat edindiği soprano sesli çocuğun akşam yemeğinde istavroz çıkarmadan çorbayı kaşıklamaya başlaması üzerine masadan kalkıyor, şöminenin yanına istiflenmiş odunlara dayalı duran maşayı alıp çocuğun sırtında ömür boyu silinmeyecek dört derin iz bırakıyor. Çocuk sesini çıkarmıyor. Vurmanın şiddetiyle elinden kurtulup kaseye düşen kaşığın sofraya sıçradığı tavuk kıyıntılarıyla şehriyeleri temizlemek için izin istiyor. Papaz orali olmuyor, maşayı odunların yanına bırakıp yerine oturuyor, ikinci kez istavroz çıkarıp üstüne bir bardak su içiyor. Papazın karşısında oturan hizmetçi kadın, gözlüklerinin buğulanmış camlarını telaşla peçetesine sildikten sonra çorbasına dönüyor, ikinci kaşığı ağzına götüremeden iştahı tıkanınca elma turtasını getirmeye, mutfığa gidiyor. Tezgahın önündeki tabureyi bahçeye açılan kapının dibine çekip üzerine çıkıyor. Papazın emekliye ayrılacağını açıkladığı hafta sonu yapıp kapının üzerindeki dar boşluğa çivilediği telli dolapta sakladığı turtayı almaya uzanmışken terliği, kolay taşınabilmesi için taburenin oturağında açılmış dört parmak uzunluğundaki yarığa sıkışıyor. Bir eli turtanın tabağını sıkı sıkıya kavramış, terliğini sıkıştığı yerden kurtarmaya uğraşırken ayakları eşit uzunlukta kesilmemiş taburenin sallanmasıyla dengesini yitiren hizmetçi düşüyor. Başını iki kez çarpıyor. Önce mutfağın ortasında duran masanın kıyısına sonra dösemeye vuruyor. Terliğini yarıktan, hiç olmazsa ayağını terlikten kurtarabilse, gövdeüstü düşerek çarpmanın şiddetini azaltıp kazayı birkaç kırık çıkıkla atatabilecekken yere ilk çarpan başı oluyor. Papazın yeni aldığı elektrikli testereyi denemek üzere başka bir hafta sonu yaptığı ve getirip mutfağın ortasına bıraktığından beri hizmetçinin yerinden kımıldatmaya korktuğu masa, bu düşüşün parçası olmaya can atarcasına, zımparalanıp yuvarlatılmamış kıyılarından birini

kadına yaklaştırıp başı tam ense kökünden yakalıyor; dört maşa vuruşuna eşit güçteki bu yakalayış sonu daha yere değmeden belli ediyor. Kadın yere çarpmadan önce turfalanmış parmaklarını göğsüne götürüyor, olağan üstü bir hareketle istavroz çıkanp günahlarından arınıyor. Esnekliklerini yitireli yıllar olmuş kemikleri zorlanmaya gelemiyor, sıkışmış ayağın bacağı gövdenin geriye doğru düşmesini engellemek istiyorsa da ağırlığa dayanamayıp çatırıyor, dizden kırılıyor. Kadın başını ikinci kez vurmaya beklerken bacağındaki acıyı duyuyor, gözleri karanyor ve düştüğü yerde kalıyor.

İkinci olay, adı hep dilin ucunda olup her nedense anımsanamayan bir başkentin kalabalık meydanlarından birinde, devlet dairelerinde çalışanların evlerine dönmek üzere duraklarda omuz omuza bekledikleri sırada, herkesin gözü önünde geçiyor. Kışın en soğuk günlerinden birindeyiz. Brülörlerin tam istim çalışması bina içlerindeki soğuğu kırsa da bacalardan tüten duman, sıcaklığını caddelere ulaştıramadan kısa çarçabuk teslim oluyor. Mevsim sırasını savana değin dumanın sıcaklığını kendine saklayıp isini ve kokusunu soğukla birlikte kentin üzerine boca ediyor. Ağızlardan çıkan buhar, dumandan çok daha güçsüz, pamuksu kümeler halinde yükseliyor, duraklarda bekleyenlerin başları üzerinde dönüşünü tamamlayamadan yok oluyor. Çocuklar annelerinin elinden kurtulup kendilerine çok daha yakın bacalardan çıkan dumanın peşinden koşuyorlar. Günün bu saatlerinde babalı bir çocuğa rastlamak olanaksız. Çoğu gündeliğe çıkan anneleriyle birlikte kör karanlıkta sokaklara düşüp yabancı evlerde uyanıyorlar, o evin -bir türlü göremedikleri- çocuğunun sırtüstü yatırıldığına ağlamaya başlayan bebeğinin böylesine rahatlatıcı bir eyleme karşı çıkışına şaşırmanın ya da oyuncak kamyonların, kum yerine incecik kıyılıp çukulatayla kaplanmış portakal kabukları taşıdıktan sonra damperlerine bulaşmış tatlıyı yalayamadan anneleri tarafından arap sabunuyla yıkanıp boylarının erişemediği raflara sıralanmalarını ağızlarının suyu akarak seyretmenin acısını dönüş yolunda, buhar kümeleri ardında koşuşturarak, yaz

aylarının tozlu sokaklarında öğrendikleri çocukluklarını kış aylarının dondurucu soğukunda yeniden bularak çıkarıyorlar. Dönüş, yarım kalacak koşuşturmalarla dolu. Oyunlarına sıkı sıkıya sarılmaktan başka birşey düşünmeden, yüzlerine kondurdukları gülücüklerle buluttan buluta atlıyor çocuklar. Buna karşılık büyükler, kıştan payını fazlasıyla almış kentte soğuk bir parça olsun unutabilmek için yaz günlerinde batmak bilmeyen güneşin önyak olduğu düşünce tembelliğiyle baş gösteren kısa ömürlü umutlan bir yana bırakıp akıllarına getirdikleri binbir türlü sorunla, iş yerlerinin zorla önlerine ittiği, gündüzün direnç kırıcı yaşamına inat, yaşamlarını başkalarının yardımı olmadan da tekdüzeleştirebileceklerini kanıtlamak istemesine, şakaklar zonklapıt alınlar terleten, unutulma anımsana değişmeden gelen sinir bozukluklarına doğru koşuyorlar. Beklenen araçlar gelmekte geciktikçe düşüncelerini birbirine karıştırıyorlar, sorunların soğuk unutmak için mi yaratıldığını yoksa sorunlarını kendilerini yaratarak işlerinden öç almak mı istediklerini çıkaramıyorlar, yine de herşeyin birbirine karışmasından doğan yeni sorunu çözmeye çalışırken hızlanan kan dolaşımının yanı sıra kana karışan adrenalindeki artış soğuk biraz olsun etkisiz kılıyor. Çocukların buhar topraklarının ardından koşmalarıyla otobüs/dolmuş/taksi bekleyenlerin düşünce yumaklarının ardından gitmeleri arasındaki tek ayırım, sonunda çocukların yüzleri gülerken büyüklerin kızmakla kalmaları. İşte ikinci olay böyle bir iş çıkışında, kötü düzenlenmiş bir meydanın eskiden sinema, bugün üç katlı bir alışveriş merkezi olan binasının, beklemekten bunalanların aklını çelebilmek için nerede başlayıp nerede bittiği anlaşılamayacak denli büyük tutularak kapılıktan çıkartılmış girişinin birkaç adım önünde oluyor. Ceketinin yakasını kaldırarak kulaklarını örtmeye çalışan kestanececi, belki de koskoca meydanda memur olmayan tek erkek, tezgahın ayakları arasına sıkıştırdığı iki kesekağıdından büyük olanı açıyor, önceden ufaladığı mangal kömürlerinden bir avuç alıyor, maşasını kümes telinden kestiği ızgaraya takıp ucunu kaldırıyor, avucundakileri aralıktan atıyor, teli yerine oturtuktan sonra maşayı deliklerden sokarak kömürlerin bir bölümünü korlara değene dek itiyor. Kestaneler, kömürlerin yerlerinden oynamasıyla harlanan ateşin etkisiyle kabuklarını çatlatmaya başlıyor. Ağızlarından çıkan buhardan çok daha yoğun bir duman tütmeğe başlıyor tezgahın. Buharların ardında koşan çocuklar bu dumanı daha elle tutulabilir bulduklarından soluğu kestanececinin yanında

alıyorlar. Bir süre közlenen kestanelerin kokusunu burunlarına çektikten sonra buhardan hızlı göğsüne yükselen dumanı yakalamak üzere sıra bekleyen bir kaç kişiyi de itip kakmaktan geri kalmıyorlar. Müşterilerden biri çevresindeki hareketten hoşnutsuzluğunu belirtmek için sıradan çıkıp söylenerek yürümeye başlıyor. Kestanececi, külah yapıp iç içe sokarak tezgahın kıyısına lehimlenmiş çembere geçirdiği gazete kağıtlarından birine uzanmak üzere maşayı ızgaraya bırakmışken eline alıyor, kendine en yakın bulduğu çocuğa doğru sallıyor. Çocuk, kabuğu çatlayan bir kestanececi çıkıp buharla iyice koyulaşmış dumana doğru atılmış bulunduğundan maşayı sıkı sıkıya iliklenmiş yakasının kapayamadığı gırtlığına yiyor. Maşa, kızgın ucuyla körpe deride kızıl/kahverengi bir renk bırakıyor, kestanececinin elinden kayıyor, kaldırırma çarpıyor, ucuz madeni bir ses çıkararak yüzlerce memurun ortak düşüncelerinden aynı anda uyanıp çevrelerine bakmalarına, önce kestanececiyi sonra gırtlığını tutan çocuğu görmelerine neden oluyor. Tam bu sırada, meydanın başında yirmiye yakın dolmuş, bir o kadar taksi ve altı belediye otobüsü görünüyor, yürümeyen trafikte şaşılacak çabuklukla yol alıp kendilerine ayrılmış duraklara sıralanıyorlar. Araçlara binenler oturacak/tutunacak bir yer bulabilmek kaygısıyla itişip kakışırken dikkatlerini çeken ya da dağıtan sesi unutuyorlar. Yolcuların soğuktan sığa girmeleriyle ancak yaz aylarında tatmaya alıştıkları rehabet, öğle tatilinde yenen baharatlı yiyeceklerin kokuttuğu nefeslerle kirlenecek havanın ağırlığı altında ufalanacak olmasına karşın ilk dakikalarda herkesin üzerine çöküp dışarıyla ilgilerinin kesilmesine yetiyor. Hiç olmazsa sürücü ücretleri isteyen değin soğuk ve sorunları düşünmeyecekler, belki bir bölümü yazla gelen umutlarını anımsayacak ve maşanın sesiyle birlikte kestanececiyle çocuk da akıllarından silinecek. Öylesine silinecek ki ücretleri vermek için ellerin cüzdanlara asılmasıyla birlikte brülörler gibi tam istem çalışmaya başlayacak olan kafalar az sonra içine düşecekleri soğuktan kurtulmak için hiç düşünülmemiş sorunlar ararken metdanda olagelen, bir daha anımsamamak üzere unutulacak. Unutmak ve anımsamak. Önce neyin anımsanıp neyin anımsanmayacağına, karar vermek, anımsanacağı yeniden anımsayabilmek üzere anında unutmak, anımsanmayacağı gerektiğinde anımsanabilir düşüncesiyle anında unutulması gerekenden çabuk unutmak, iki unutma arasındaki ayırımı kentte yaşamının getirdiği, çözümlenemez sorunları örtbas etekte kullanılan düşünsel boşluğun yardımıyla belleyerek bunları akıllarda açılmış defterlerde yerli yerine koymak, herşeyi en ufak bir

yorgunluğa meydan vermeden, bütünüyle içgüdülerin ellerine bırakarak kendilerinin ya da memurluklarının yönetmekte yarıştığı yaşamlarını raydan çıkarabilecek, yabancıları oldukları olgulardan etkilenmemek için daha yeni tanımaya başladıkları yarı hayvansallıkları içinde, hiç olmazsa insanlıklarının bir bölümüne sarılarak kurulmasına katkıda bulundukları düzeni yitirmemeye bakmak, bu olaya tanık olanların ana kaygısı. Kaygıları bir an önce önlerine sıralanan araçlara doluşup olabildiğince çabuk olay yerinden uzaklaşılmasını öngörüyor. Bu olay yaz aylarında olagelse bile sıra bekleyenlerin tepkilerinde belirgin bir değişikliğe rastlanmayacak. Meydan boşalıyor. Ne tuhaf ki başkentte iş çıkışları saatler almıyor. Aynı anda boşalan iş yerlerinden çıkanlar tek dalga halinde meydana akıyorlar ve birkaç dalgada yok oluyorlar. Şimdi ortada üç kişi görünüyor. Kestaneci, tezgahının yanına çökmüş, gırtlaklarını dağladığı çocuğun gözyaşlarını dindirmeye çalışıyor. Kömürlenmiş ellerini silmeye kullandığı, rengi karaya çalmış kumaş parçasını yanaklarında, gırtlaklarında gezdirerek acısını azaltacağını sanıyor. Bir kadın duraktan ayrılmadan çocuğun adını sesleniyor. Çevrede artık kimse olmamasına karşın sırasını yitireceğinden korkuyor, olduğu yere mihlanmış, telefon direğine sarılmış, soğuk dondurduğu beton parçasını çıplak elleriyle kavramış, karşı kaldırıma bakıyor. Sağ yanında, birkaç adım ötedeki kestaneciyi göremeyecek, çocuğun çıkışlarını duyamayacak kadar şaşkın. Memur karısı olması dolayısıyla onun da kafasında oluşmuş düşünce boşluğu, bugüne değin başına gelmeyen bir sorunu, ne zaman durakta beklesse yanından kaybolup otobüsün gelişiyle birlikte görünen çocuğunu nasıl bulabileceğini açıklayamadığı gibi unutturmaktan da uzak kalıyor. Bir sorunu olduğunu biliyor ama kendini direğe bağlamış öyle duruyor kaldırımda. Dehşet içinde. Camlaşmış bakışlarla, işte o anda, kent yaşamının körelttiği çözümleme mekanizmalarından biri harekete geçiyor, kadına çoktan unuttuğu birşeyler yapması gerektiğini anımsatıyor. Anımsayabildiği, yalnızca birşeyler yapması gerektiği. Ne yapacağını çıkaramıyor. Gözlerini karşı kaldırımdan alamıyor. Kestaneci de aynı sorunla karşı karşıya. Bugüne değin salladığı maşalardan hiçbirisi hedefini bulmamışken bir çocuğun üzerine kapanmış, kaba deriden sızan özsuynun şimdi üst iki düğmesi açılmış yakanın altında kömür rengi bir iz bırakarak kayboluşunu izliyor. Soğuk günlerde tanrının yeryüzüne inmediğini, kendini yapayalnız bıraktığını düşünüyor kestaneci. Tanrıya,

peygamberlerine, meleklerine, kitaplarına ve yazgıya inanarak yaşamaya alışmış, erişemeyeceği güçlerin kurduğu bir düzene bağlanmış. Maşayı sallamak bile bu düzenin bir parçası, yazgının bir yaptırımı olarak yer etmiş belleğinde. Yazgının ne olduğunu kimseye soramamış. Sormayı sorgulamakla bir tutmuş. Sorgulanmayı kanıksamış. Yazgısına sığınmış. Kendisine bağışlanan düzene dört elle sarılmış. Ona göre dumanların peşinde koşan çocukların kendilerine sallanan maşadan her seferinde kurtulmayı becerebilmeleri de bu düzenin ürünü. Alışageldiği düzenin, bir gün müşterisi olabilecek çocuklar için henüz geçerlik kazanmadığını bilmiyor. Bilmeye karşı çıkıyor. Düzene karşı çıkmaya korkuyor. Kestaneci hiçbirşey bilmek istemiyor; tek istediği, kömürleri tükenmeden kestanelerini bitirip evine dönmek. Müşterisi olabilecek çocuklar ise bebeklerin yatarken ağlayışına ve kamyonların yalanmak yerine yıkanmasına şaşmaktan başka birşey bilmiyorlar, istedikleri eve dönmekte gecikmek. Tek başına bir otobüs görünüyor meydanın ucunda. Kadın sarıldığı direği bırakıp caddeye fırlıyor, sürücüye durmasını işaret ediyor. Sürücü durakta kimse beklemese de durmaya alışmış. Binen olmasa bile genellikle inen birileri çıkıyor. İnenler genellikle alışveriş merkezinin kapanmakta gecikmiş dükkanlarına uğramaya ya da yalnızca vitrinlere bakıp hafta sonunda satın almak üzere şimdiden birşeyler seçmeye geliyor. Sürücü frene basmadan önce dikiz aynasına bakıyor, kimsenin ayağa kalkmadığını görünce şaşmaktan kendini alamıyor. Demin gelen altı otobüsün yedincisiyken bir başka meydanda yolcu indirip bindirdiği sırada çıkan tartışma nedeniyle geciktiğinden son seferi uzadıkça uzuyor. Sürücünün gözleri dikiz aynasında. Hala inmeye davranan birisini arıyor. Önüne bakmıyor. Durağa vardığını, kadının caddeye fırlayıp kendisine el salladığını görmüyor. Fren bile yapmadan kadına çarpıyor, çarptığını anlamadan, durakta durmadan yoluna devam ediyor. Kadının gövdesi başından önce çarpıyor otobüse. Ayakları yerden kesiliyor, tampona dizüstü çöküyor. Radyatörün önündeki ızgarayı kavrayacakken dengesini yitirip asfalta düşüyor, otobüs üzerinden geçerken egzoz borusuna sarılıyor. Kızgın boruya yanağını yaslayıp çocuğun adım kerelerce bağıyor. Kavrulan derisinden çıkan duman boğazına doluyor. Kollarını, parmaklarını gevşetiyor ama kendini sarıldığı yerden kurtaramıyor; deri erimiş, boruya yapışmış. Bir daha bağırmıyor kadın. Ağzını açamıyor. Telefon direğinin neden birdenbire ısındığını düşünürken boruya doladığı bacaklarının birleştiği yerde

başlayan titreme ayaklarının ucuna doğru yayılıyor.

Üçüncü olay, soğuk kışlarıyla ünlü bir ülkeye komşu ülkenin sınır köylerinden birinde geçiyor. İki ay önce yapılan seçimi beklemediği bir oy çoğunluğuyla kazanan muhtar, daha görevini devraldığı gün hazır olmadığını anladığı muhtarlığın ana gereklerinin başında gelen dilekçe yazımını öğrenmek üzere kendini ofis olarak da kullandığı ağıla kapatmış, kırıslara çivilediği müsveddelerden gözlerini ayırmadan sigara üstüne sigara yakıyor. Bu arada aklına takılan bir tümceyi not etmek üzere cebinde gezdirdiği okkaya çıkarıp dolmakalemini içine daldırmışken ofise giren oğlunun devirdiği saman balyasının altında kalıyor. Kendini balyadan kurtardıktan sonra ilk işi dilekçe müsveddelerini gözden geçirmek oluyor. Tümünün kahverengi bir mürekkep lekesi altında okunamaz hale geldiğini görünce komşu ülkenin sınır bekçilerinden bir güğüm keçi sütü karşılığında aldığı ve danaları gütmekten başka işe yaratamadığı maşayı kapıp kaçmaya fırsat bulamayan çocuğun böğrüne saplıyor. Çocuğu kıvrandığı yerde bırakıyor, seçim sonuçlarını öğrendikten hemen sonra oluklu mukavvaları üst üste koyarak yaptığı masasının başına geçiyor, lekelenmemiş bir kağıt seçip önüne çekiyor, bu kez kurşun kalem kullanarak adına dilekçe denilen mektubu yazmaya koyuluyor. Amcasının askerlikten kalma mektuplarından birinin başlığını kopya ederken karısı ağıla giriyor, çocuğu buluyor, oluk oluk kan boşanan iki deliğe birer tutam saman basıyor, kanın durduğuna emin olunca çocuğu kucığına alıyor, muhtara bakmadan dışarı çıkıyor, sınıra doğru yürümeye başlıyor. Komşu ülkenin sınır bekçileri, memurlukları süresince üstünde yürüdükleri çizginin uzunluğu hakkında doğruluğunu asla kanıtlayamayacakları rakamlar ortaya atıp, kışlaya döndüklerinde yarı donmuş ayaklarını sıcak suya sokmadan başka birşey düşünmediklerinden bulundukları yere gelen kadını görmüyorlar. Sınır köylerinde ya da sınır çizgilerinde konuşulan rakamlar ne denli küçük olursa olsun omuzlara yüklenmiş anlamsızlıkları unutturacak yeni anlamsızlıklar yarattıklarından ve beyin, çözülmesi olanaksız bu anlamsızlıklar yığını içinde boğulduğundan duyular da bir zaman sonra köreliyor, özellikle görüş mesafesi, duyuların körelmesiyle eşit orantılı olduğundan, neredeyse sıfıra iniyor. Sınırın her iki yanına dizilmiş mayınların yerlerini ezberleyen kadın sınıra doğru gözü kapalı yürüyor. Dikenli tellere ulaştığında çocuğu yavaşça yere bırakıyor, sürünerek altlarından geçip bekçilerin dikkatlerini çekmeye

çalışıyor. Çıgıllıklar ve el kol hareketleriyle uyandırılan bekçiler rakamları unutuyorlar, çizgiye çöküp tüfeklerinin tetiğine üçerden altı kez asılıyorlar. Kurşunlardan biri kadının böğrüne saplanıyor. Gırtlakını çaprazlamasına delip geçen ikinci kurşun, ince gövdesini yüz seksen derece döndürüyor. Ardı ardına atılan dört kurşun da sırtına saplanıyor. Kadın, yavrusuyla birlikte, muhtarın adımını atmayı aklına bile getiremeyeceği bir ülkeye kaçacak gücü kendisine bağışlayan tanrısına teşekkür edecek bir dua aklına getirmeye çalışırken bekçiler dikenli telin öte yanında kalmış çocuğa doğru koşuyorlar.

Aradan yıllar geçiyor, artık büyümüş, başarılı birer memur olup gönenmiş üç çocuk, yukarıda sözü edilen ülkelerle uzaktan yakından ilgisi olmayan, kiliseleri, meydanları ve insan ayağı basmamış köyleriyle ünlü bir ülkenin, kıyılan becerikli ellerle zımparalanıp yuvarlatılmış masasında görevlerinden ötürü bir araya geliyorlar. Daha önce rastlaşmamalarına karşın aynı çocukluğu yaşamışcasına birbirlerine ısınıyorlar ve kopmayacağına emin oldukları bir dostluk kuruyorlar. Toplantı tahminlerinden çabuk bitiyor. Aynı otellerde tuttukları odalarına dönmeyi geciktirerek toplantının yapıldığı binanın karşısındaki lokantaya giriyorlar. Konuşma dönüp dolaşıp çocukluk yıllarına geliyor. Sırtına maşa yiyen, bacağına uyluk kemiğinin başladığı yere dek sıvayıp babası için hazırladığı elmalı turtayı almak için çıktığı tabureden düşerken sıkışan ayağı yüzünden dizinin nasıl kırıldığını, kemiğin deriyi nasıl parçalayıp dışarı fırladığını bu arada başının iki yerden nasıl yarıldığını anlatıyor. Gırtlakı dağlanan, gömleğini çıkarıp durması gereken bir otobüsün üstünden geçmesi sonunda suratının nasıl biçim değiştirdiğini, elleriyle kollarının nasıl yandığını, kaburgalarının nasıl parçalanıp bir bölümünün nasıl yanlısı kaynadığını elini göğsünde gezdirerek açıklıyor. Sınıra dek annesinin kucığında taşındıktan sonra tellerin dibine bırakılan, çiçek aşısını andıran izleri teker teker gösteriyor, altı kurşun yedikten sonra nasıl sağ kalabildiğine bugün bile şaşırmaktan kendini alamadığını söylerken yüzüne yalnız sınır köylerinde görülebilecek bir gülümseme yayıyor. Bir araya gelişlerinin sıradan bir rastlantı olmadığında fikir birliğine varan üç kişi bardaklarında kalmış son yudumu çocukluk günlerinin anısına içiyor, ilk fırsatta yeniden görüşmek üzere sözleşip ayrılıyor. Bir daha yenilenmeyecek bu birliktelik dördüncü olay oluyor.

TEMİZ SU ZAMANLARI

derya erkenci

ardından geri koşup
beni bulman için bıraktığım
yere baktım
yürüdün gittin sığırcık mevsimiydi
ayağında başka birilerinin ayakkabısıyla
bilmediğimiz olukların dibinde
insanlar ağızlarından öpüyordu
kaldırma tanımsız enzimler dökülüyordu

çınara tek kat ipli salıncak yapıydı
kavak hışırtısı için
bakırköye gitmek düşünülüyordu
sabah müezzin kuşları ötüyordu
dizboyu suya palamut indiydi
hastalıklı mektuplar yazılıydı
sığırcık mevsimiydi
gittin
ayağında başka birilerinin ayakkabısıyla

kabakulak olmuş
bir yetişkin gibi tedirgindi sokak
terbiyesizlikler giremesin diye
kendilerince bir önlemle
örtmüşlerdi yaşlılar perdelerini sıkı sıkı
küfür özgür kılınmıştı böylece
gece
omzumdan çekip yatağa düşürdüm zihnimi

isteksiz çımacı düğümlerinden
ve şiir yazarı şairlerden
zıvana örtülü düşler
kurtaramazmış meğer bedeni

yaz yaklaşıyor
gündüzler uzuyormuş televizyonlarda
hâlâ miri refrek kundura cilası
kullanılıyormuş lostra salonlarında
işçileri taşıyan reklam panoları
geçiyormuş viyadükler üzerinden
o viyadüklerin dibinde
sahte kimlik ve kubar saldırmış
semtin birinde polisler
havaya ateş ettikten sonra
semt sakinlerince alkışlanmış
şehirde alışılmış
gündüzlere ayarlı düşler
sen mutfakta
su buharıyla beraber
çay demlerken

sular kesikmiş
bidondan dolduracaktınız

herkesin bildiği yerlerinde
dolaşıyorum şehrin
hediyelik eşya tezgahları
yalan söylüyorlar herkese
iri amerikan pirinçlerine
iri memeli kızların
isimlerini yazdırıp
boyunlarına asıyor oğlanlar
kaçak çalışan kum mavnalarını
boyayıp yüzer lokanta yapıyorlar
böylelikle kaç yeni aşk oluvermiş
bunun çetelesini tutan
bir adam gördüm rıhtımda

öylesine azalıyorduk gün be gün
susamları simitlerin
bir gün basit halkalar halini alacaklardı
simit artık
kimseyi tok tutmayacaktı
sıkıntıları duymak istemediğinden
varolanları da
şehir sana unutturduğundan aramadım
çünkü bombaya tedbir diye
kaldırılmıştı çöp kutuları vapurların
çarkçıbaşdar yerli tütün
dcinci kez keşvetmişlerdi
iskelede birkaç şemsiyeli vardı
hiç bir eşyanın aksi
suya uymamıştı

otobüste ayakta durmayı yeğledim
bir çekim senaryosu
ddccatiyle izledim
tekbaşınaldc kötü ediyordu insanları
ve bmkrtiriyordu eski kapı tokmaklarını

işte vagonlarda
kalın tekerlekli tok caddelerde
foseptik künklerinde
duman reyonlu kıraathanelerde
çımacıların isteksiz düğümlerinde
fakr u zaniret içerisinde
babalı piçler
şiir yazarı şairler
ve iğdiş edilmiş gelincikler

oysa itfaiye arabaları yetmez
şehrin taşkınlığını dindirmeye
ilkokul bahçelerinde çitlenbik
biter
göbekdeliklerinde rakı
biter lostra salonlarında
kundura cilası
ben
kardeşim artık
fıkra anlatabildiği için
sevinirim
kevserler düzülür odalarda
hatimler indirilir
şehrin kırkları için
yıpranmış bir balık ayini
uzak bir iklim
yalnız resimlerini gördüğüm
geçici hafıza kaybı
ve bir helva tadı genzimde
temiz su zamanlarına mahsus

kasım 1994-şubat 1995

HAYALET GEMİ
İki Aylık Dergi
Sayı 23 Mart/Nisan 1995
60000 TL KDV Dahil

Sahibi

TEKNOFİL
Teknoloji Tasarım Limited Şirketi adına
Pınar TÜREN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Sedef ERKMAN

Yazı Kurulu

Sedef ERKMAN
Murat GÜLSOY
Nazlı ÖKTEN
Pınar TÜREN
Halide VELİOĞLU

Katkıda Bulunanlar

Zeynep AKTÜRE
Coşan BORA
Ayşe DÜZKAN
Gülhan ERKAYA
Derya ERKENCİ
Ergun KOCABIYIK
Halil İbrahim ÖZCAN
Yasemin SARIKAYA
Faruk ULAY

Kapak Tasarımı

Yalçın KARACA
(MC Esher, Printhouse'dan detay)

Baskı

NET Matbaacılık

**Eğer *Hayalet Gemi* ile
ilişki kurmak
istiyorsanız...**

**Herhangi bir evin loş
odalarından birinde
gözlerinizi kapatın.
Ve karanlıkta bir koltuğa
kendinizi bırakıp,
geçmişi ve geleceği
ve
en önemlisi bugünü
düşünüp sorular sorun.
Sonra
yaklaşmakta olan
Hayalet Gemi 'yi
düşleyin.**

**Ya da
bize yazın.**

Şehirde Pia var...

ne olur kim olduğumu bilsem pia'nın
ellerini bir tutsam ölssem
böyle uzak uzak seslenmese
ben bir şebre geldiğim vakit
o başka bir şebre gitmese

bekar sok. no. 6 beyoğlu
tel: 252 71 00 - 252 51 04

YENİ!

karakutu CEP FOTOĞRAF ALBÜMLERİ

Nisan'da en yakın büyük
kitapçıda ya da adresinizde.

İki ayda bir iki albüm.
1 yıllık abonelik (12 sayı)
şimdilik 600.000.-TL

ABONE OLUN!

10 x15cm. 16 sayfa

Editör: Orhan Cem Çetin

İlk iki albüm:

nazif topçuoğlu ve mesut güvenli

TÜRK FOTOĞRAFININ BELLEĞİ OLACAK

O Cem Çetin P.K.226 Beyoğlu 80073 İstanbul
Tel: 0212 - 286 13 84 Fax: 0212 - 286 13 61